પ્રકાશક
ગોપાલદાસ જીવાભાઈ પટેલ,
મંત્રી, શ્રી જૈન સાહિત્ય પ્રકાશન સમિતિ
અમદાવાદ

મુદ્રક
જીવણજી ડાહ્યાભાઈ દેસાઈ,
નવજીવન મુદ્રણાલય, કાળુપુર, અમદાવાદ

પહેલી આવૃત્તિ, પ્રત ૧૫૦૦
[illegible]
કિંમત રૂ. ૧-૧૨-૦

[illegible]

નિવેદન

[પહેલી આવૃત્તિ ઉપરથી]

આચારાંગસૂત્રનો આ અનુવાદ સૂત્રકૃતાંગના અનુવાદની માફક છાયાનુવાદ જ છે. જૂનાં આગમોની બાબતમાં એ અનુવાદપદ્ધતિ જ વધુ ઉપયોગી છે, એમ આચાર્યશ્રી આનંદશંકરભાઈ જેવા શાસ્ત્રજ્ઞ પંડિતોએ પણ કબૂલ કર્યું છે. આચારાંગની બાબતમાં તો, તે પદ્ધતિ વધારે જરૂરી છે. કારણ કે, તે મુખ્યત્વે છૂટાં છૂટાં વાક્યોનો સંગ્રહ છે. જૂના ટીકાકારો, અલબત્ત, દરેક વાક્યનો આગળ વાક્ય સાથે સંબંધ જોડવા પ્રયત્ન કરે છે; પણ તે બધે પ્રતીતિકર થતો જ છે એમ ન કહી શકાય. આવા સંગ્રહમાં એક જ વિષયનાં જુદાં જુદાં વાક્યો ક્રમ વિના ગમે ત્યાં પડ્યાં હોય, એ સ્વાભાવિક છે. તે [illegible] [illegible] કે વિષય કે [illegible] [illegible] તો તે વિષય કે [illegible] [illegible] [illegible] પુનરાવર્તન [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]

[illegible]

આવે, એવું પણ બની જાય. તેવું ઓછામાં ઓછું થાય, તેની સાવચેતીથી કાળજી રાખી છે.

આ અનુવાદમાં પહેલા ખંડમાં ફકરાને અંતે કૌંસમાં સૂત્રની સંખ્યા જે આંકડા મૂકવા છે, તે શ્રી આગમોદય સમિતિએ પ્રસિદ્ધ કરેલ 'આચારાંગસૂત્ર' પ્રમાણે છે. પરંતુ, તેથી કરીને એમ નથી સમજવાનું કે તે આવૃત્તિમાં વાક્યોને જે રીતે જુદાં પાડ્યાં છે, તથા તેમને જુદા જુદા સૂત્રમાં જે રીતે જોડ્યાં છે, તે રીતે અનુવાદમાં [illegible] મળી જશે. [illegible] અનુવાદમાં [illegible] તરીકે [illegible] આગમોદય સમિતિના ગ્રંથમાં બે જુદા સૂત્રમાં તોડી [illegible] ટીકાકાર [illegible] તે વાક્યોને જુદાં [illegible] આચારાંગની રચના જ એવી [illegible] એ આખામાં ઘણો [illegible]

આશા છે કે, આ અનુવાદ તથા તેની પદ્ધતિ વાચકવર્ગને ઉપયોગી થઈ પડશે.

[સં. ૧૯૯૨] —સંપાદક

—આ બીજી આવૃત્તિ પ્રસિદ્ધ કરતી વખતે 'મળેલી તકનો લાભ લઈ, આખા પુસ્તકમાં ઘટતા સુધારાવધારા કરી લીધા છે. આ નવા સ્વરૂપે પુસ્તક વાચકને વિશેષ ઉપયોગી નીવડશે, એવી આશા છે.

[સં. ૨૦૦૪] —સંપાદક

ઉપોદ્ઘાત

૧

આચારાંગસૂત્ર જૈનોનાં ૧૧ અંગોમાં સૌથી પહેલું ગણાય છે; પ્રાચીનતાની દૃષ્ટિએ નહિ, મહત્ત્વની દૃષ્ટિએ પણ. શ્રી ભદ્રબાહુસ્વામીએ (આચારાંગ ઉપરની પોતાની નિર્યુક્તિમાં) જણાવ્યું છે

आयारो अंगाणं पढमं अंगं दुवालसण्हं पि ।
इत्थ य मोक्खोवाओ एस य सारो पवयणस्स ॥

બારે અંગોમાં આચારાંગ એ પ્રથમ છે; તેમાં મોક્ષનો [illegible] છે, તથા તે તમામ પ્રવચનના સારરૂપ છે.[1]

[illegible] પોતાનું તીર્થ [illegible] આચાર [illegible] તેના [illegible] નિર્યુક્તિ [illegible]

[illegible]

[illegible]

ખગોળ અને ભૂગોળનાં પરિમાણ વગેરેનું ગણિત, એ ગણિતાનુયોગ. 'સૂર્યપ્રજ્ઞપ્તિ' વગેરે ગ્રંથોનો વિષય ગણિતાનુયોગ કહી શકાય.

ક્રિયાકાંડના પરામર્શનું નામ ચરણકરણાનુયોગ. બૌદ્ધોના વિનયપિટકમાં આવો વિષય આવે છે.

કલ્પિત કે ઐતિહાસિક કથાચરિતોનો સંગ્રહ, એ ચરિતાનુયોગ અથવા ધર્મકથાનુયોગ. બૌદ્ધોના સુત્તપિટકમાં આવો વિષય આવે છે. 'ઉત્તરાધ્યયન' વગેરે ગ્રંથોમાં આ વિષય છે.

શ્રીમદ્ રાજચંદ્ર આ ચાર વિભાગો વિષે લખતાં જણાવે છે: "મન જો શંકાશીલ થઈ ગયું હોય, તો દ્રવ્યાનુયોગ વિચારવો યોગ્ય છે; પ્રમાદી થઈ ગયું હોય, તો ચરણકરણાનુયોગ વિચારવો યોગ્ય છે; કષાયી થઈ ગયું હોય, તો ધર્મકથાનુયોગ વિચારવો યોગ્ય છે; અને જડ થઈ ગયું હોય, તો ગણિતાનુયોગ વિચારવો યોગ્ય છે."

આચારાંગસૂત્રનો ચરણકરણાનુયોગમાં સમાવેશ કરવામાં આવે છે. ટીકાકાર શીલાંકદેવ જણાવે છે: "ચરણકરણાનુયોગ જ ચારે યોગોમાં પ્રધાનતમ છે. કારણ કે, બીજા યોગો તેને અર્થે જ છે. ઉક્તં ચ:

चरणप्रतिपत्तिहेतोर्येनेतरे त्रयोऽनुयोगाः...इत्यादि [illegible] ।

'ચરણાનુયોગનું જ્ઞાન કરાવવા માટે જ બીજા ત્રણ યોગો છે. દ્રવ્યોમાંથી દર્શનશુદ્ધિ થાય છે; અને તેનું દર્શન (શ્રદ્ધા—શુદ્ધિ) ચરણ છે. તે જ ચારિત્રને સાધે છે.' આચારાંગને પણ તેથી જ આ સૂત્રને મોખરે પ્રથમ સ્થાન છે."

૨

[illegible] છે. [illegible] 'આચાર' છે, [illegible] 'આચાર' છે, [illegible]

ટીકાકાર અને કહે છે કે, "પહેલા ખંડમાં જે વાતો કહેવાની રહી ગઈ હોય, અથવા જેનો વિસ્તાર કરવો જરૂરી હોય, તે વાતોનો 'અગ્ર'–ખંડમાં સમાવેશ કરવામાં આવ્યો છે." નિર્યુક્તિકાર તો એટલે સુધી કહે છે કે "પહેલા ખંડના નવ અધ્યયનો જેટલો જ 'આચાર' ગ્રંથ છે. બીજા ખંડના અધ્યયનો તો શિષ્યોના હિતને ખાતર, અર્થનો વધુ વિસ્તાર કરવા, જ્ઞાનવૃદ્ધ સ્થવિરોએ પહેલા ખંડના અધ્યયનોમાંથી 'પ્રવિભક્ત' કર્યાં છે.[1]" બીજું, તેઓ એમ પણ કહે છે કે, 'વેદ' (આચારાંગ) તો 'બ્રહ્મચર્ય' નામના નવ અધ્યયનોરૂપ જ છે, અને તેમાં ૧૮૦૦૦ પદો છે. પછીથી બીજા ખંડની ચાર ચૂડાઓ (ભાગો) તથા પાંચમી ચૂડારૂપે 'નિશીથ' (ભળતાં) તેમાં ઉમેરો, તો તે ઘણો મોટો થાય."

ઉપર જણાવ્યું તેમ, પહેલા ખંડના નવ અધ્યયનોને 'બ્રહ્મચર્ય અધ્યયનો' કહેવામાં આવે છે કારણ કે, તેમાં 'બ્રહ્મચર્ય'નું પ્રતિપાદન છે. નિર્યુક્તિકારના જણાવ્યા પ્રમાણે બ્રહ્મચર્ય એટલે [illegible]

[illegible]

જુદા વર્ગો પણ વર્ણવેલા છે. બીજા અધ્યયનમાં, લોક કેવી રીતે અષ્ટવિધ કર્મથી બંધાય છે, અને તેમાંથી કેમ કરીને છુટી શકે, તે બતાવ્યું છે. ત્રીજામાં, સંયમમાં સ્થિર થવા અને કષાયો જીતવા ઇચ્છનારા મુમુક્ષુએ, અનુકૂળ કે પ્રતિકૂળ વિઘ્નો કે સંકટો સહન કરવાં જોઈએ, એમ જણાવ્યું છે. ચોથામાં, મુમુક્ષુએ તાપસો વગેરે 'કષ્ટરૂપ' આચરનારાઓનું અષ્ટગુણ-ઐશ્વર્ય જોઈને પણ દૃઢ સમ્યક્ત્વવાળા બનવું એમ કહ્યું છે. પાંચમામાં, અસાર વસ્તુઓનો ત્યાગ કરી, લોકના સારરૂપ સમ્યગ્ જ્ઞાન, દર્શન અને ચારિત્ર એ રત્નત્રય મેળવવા ઉદ્યત થવું, એમ જણાવ્યું છે. છઠ્ઠામાં, મુમુક્ષુએ નિઃસંગ થઈ, અપ્રતિબદ્ધ થવું, એમ કહેવામાં આવ્યું છે. સાતમામાં, મુનિને કદાચિત્ મોહથી થતા પરિષહ, ઉપસર્ગ વગેરે આવી પડે તો તેને તે બરાબર સહન કરી લેવા, એમ કહ્યું છે. આઠમામાં, પિત્ત, રોગ, કે વૃદ્ધાવસ્થાથી સંયમધર્મનું પાલન શક્ય ન રહે, તો શરીરનો ત્યાગ કેવી રીતે કરવો, તે જણાવ્યું છે. તથા નવમામાં, આઠે અધ્યયનોમાં જણાવેલો અર્થ મહાવીરસ્વામીએ પોતાના જીવનમાં કેવી રીતે આચર્યો હતો તે, સાધકના પ્રોત્સાહન માટે વર્ણવ્યું છે."

આમ, પહેલા ખંડમાં ઉત્તમાર્થી સાધકની સંપૂર્ણ સાધનસામગ્રી વિગતથી, અને વિસ્તારથી વર્ણવી બતાવી છે. તેની ભાષામાં [illegible] છે. કઠણ છે અને ભાવની ગંભીરતા છે. [illegible] 'જડ અને [illegible]' રોગને નિર્મૂળ કરવાને માટે, તે રોગ [illegible] તેના [illegible] રોગોની વિગતો અને તેમનાં [illegible] [illegible] તેવા નથી એમ [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] છે.

[illegible]

વિના નહિ રહે કે, તેમાં જે છૂટાં છૂટાં, સંબંધ વિનાનાં અને છતાં પોતે જ પૂરાં કરેલાં લાગે છે તે મુદ્દાની બાબતમાં સંપૂર્ણ એવાં ટુકડાઓ વેરાયેલા પડ્યા છે. તે જાણે જ કોઈ ઉપદેશકના સળંગ વ્યાખ્યાનમાંથી છૂટક છૂટક ભેગા કરેલા લાગે છે. 'સૂત્રકૃતાંગ' જેવાં સૂત્રો, મહાવીરના ઉપદેશ "સાંભળનારા" કોઈકે પોતાના શબ્દોમાં વ્યવસ્થિત કરી મૂક્યા હોય, તેવા છે; તેમ જ તે તો તે [illegible] સંબોધનો જેવાં જ [illegible] પણ આવે છે, પરંતુ, આ આગમની બાબતમાં તો જરૂર એમ કહી શકાય કે, કોઈ [illegible] મહાવીરના પોતાના જ શબ્દો સંઘરાયા હોય એમ [illegible] આ આગમમાં જ, છૂટક છૂટક, રત્નો જેવા [illegible] લીધાં [illegible] (પછી એ ક્રમ વિના) [illegible] ભેગાં કર્યાં હોય, તેવી તેની મનોરમ [illegible] સમજણની મદદ વિનાના ભાવુક શિષ્યો, પોતના [illegible] અને ત્યારથી એકદમ મન ઉપર [illegible]

[illegible]

પણ વિશાળ ભાવનાને સ્થૂલ વિધિનિષેધોમાં બાંધવાનો પ્રયત્ન થાય, ત્યારે અમુક અંશે એવું બનવાજોગ આવે જ, એ જાણીતી વાત છે.

પરંતુ, તે વાત ત્યાં જ પડતી મૂકીએ. એ ખંડમાં જે વર્ણન છે, તે ઉપરથી જૂના સમયના જૈન ભિક્ષુસંઘનો અને તેની ચર્યાનો આપણને પૂરતો ખ્યાલ મળી રહે છે. અભ્યાસી વાચક, એ ખંડના નિયમો વગેરેને, બૌદ્ધસંઘના નિયમો અને ચર્યા[1] સાથે સરખાવવાનો પ્રયત્ન કર્યા વિના નહિ રહે.

ઘણા સુજ્ઞ વિચારકોની હવે માન્યતા થતી જાય છે કે, વૈદિક, બૌદ્ધ અને જૈન ધર્મો એ જુદા, સ્વતંત્ર કે વિરોધી ધર્મો હોવાને બદલે, 'વસ્તુતઃ એક જ ધર્મની ત્રણ બાજુઓ છે.' તેમના કેટલાક દાર્શનિક સિદ્ધાંતોમાં ભલે દેખીતો ભેદ કે વિરોધ હોય; પરંતુ 'નૈતિક સિદ્ધાન્તમાં અને આધ્યાત્મિક ઉન્નતિ સંપાદન કરવાના આચારોમાં તત્ત્વતઃ એટલી એકતા છે કે, તેઓનો પરસ્પર વિરોધ સ્પષ્ટ થતો નથી.' સિદ્ધાન્તની બાબતનો વિરોધ પણ ઊંડે ઊતરીને જોવા જઈએ, તો નાસ્તિક હોવાને બદલે, તત્ત્વની અમુક બાજુઓ ઉપર ભાર મૂકવા પૂરતો જ દેખાય છે. અને સાધનમાર્ગની વાત કરીએ, તો તો અત્યારે આપણને શું, તે વખતના સાધકવર્ગને જ એ મહાપુરુષોનું જીવન અને ઉપદેશ એટલા બધા એકવિધ તથા પોતાના જ લાગ્યા હતા, કે તે વિના સંકોચે તેમને અનુસરતા જતા હતા. બુદ્ધ અને મહાવીરના ઉપદેશમાંથી [illegible]

1 [illegible]

અનુક્રમણિકા

મહાવીરસ્વામીનો આચારધર્મ

ખંડ ૧ લો

'કુશળ પુરુષના નગરમાં, કુશળ પુરુષે બનાવેલી નિઃસંશય
કુશળ પુરુષના આશ્રમમાં, કુશળ પુરુષોની શિખામણમાં [illegible]
કુશળ પુરુષના [illegible] [illegible] એમ કરનારો [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] છે" [૧૬૭]

૧

હિંસાની સમજ[1]

શ્રી સુધર્મસ્વામી કહે છે :

હે આયુષ્મન્ જંબુસ્વામી! મહાવીર ભગવાને કહ્યું છે કે, જગતમાં કેટલાક લોકોને એવી ખબર નથી હોતી કે પોતે ક્યાંથી આવેલા છે અને ક્યાં જવાના છે. પોતાનો આત્મા જન્માન્તરગામી[2] છે કે નહિ, તેમજ પોતે કોણ હતા અને હવે પછી શું થવાના છે. એ પણ તેઓ નથી જાણતા હોતા. [૧-૩]

* પરંતુ કેટલાક લોકો, સહજસ્મૃતિથી[3] કે બીજાના કહેવાથી, પોતે ક્યાંથી આવ્યા છે કે ક્યાં જવાના છે તે જાણતા હોય છે. પોતાનો આત્મા જન્માન્તરગામી છે, ને વિવિધ દિશાઓમાં કે યોનિઓમાં (કર્માનુસાર) ભટક્યા કરે છે, અને પોતે તે આત્મા છે, એમ પણ તે જાણતા હોય છે. [૪]

આવું જે જાણે છે, તે આત્મવાદી કહેવાય, લોકવાદી કહેવાય, કર્મવાદી કહેવાય અને ક્રિયાવાદી કહેવાય.[4] [૫]

૧. [illegible]

૨. [illegible]

૩. [illegible]

૪. [illegible]

"મેં અમુક કર્યું," "અમુક હું કરાવીશ," કે "અમુક કરનારને હું અનુમતિ આપીશ" — એ પ્રમાણે સમગ્ર જગતમાં વિવિધ પ્રવૃત્તિઓ ચાલ્યાં કરે છે. પરંતુ, વિવિધ પ્રવૃત્તિઓ દ્વારા કેવું કર્મબંધન પ્રાપ્ત થાય છે, તે લોકો જાણતા નથી. તેથી તેઓ વિવિધ વેદનાઓ સહન કર્યાં કરે છે, અને એમ અણગમતાં દુઃખો અનુભવતા સંસારમાં ભટક્યા કરે છે [૧૬]

મહાવીર ભગવાને એ બાબતમાં આવી સમજ આપી છે:—

લોકો શબ્દાદિ વિષયો તથા રાગદ્વેષાદિ કષાયોથી પીડિત છે. તેને કારણે તેઓને હિતાહિતનું ભાન નથી હોતું, તેમને કશી સમજ આપવી પણ મુશ્કેલ છે. તેઓ આ જ જીવનનાં સત્કાર, માન અને પૂજન માટે, કે જન્મમરણમાંથી મુક્તિ મેળવવા માટે, કે દુઃખોનો પ્રતિકાર કરવા માટે વિવિધ પ્રવૃત્તિઓ કરે છે. પોતાની તે પ્રવૃત્તિઓ દ્વારા તે આતુર લોકો સર્વત્ર બીજા પ્રાણીઓની હિંસા [illegible] છે કે [illegible] હોય છે. એ વસ્તુ તેમને માટે અહિતકર છે અને [illegible] પ્રાપ્ત થવામાં [illegible]

[illegible]

[illegible]

મનુષ્યે અન્ય જીવોની બાબતમાં બેદરકાર ન રહેવું.[1] જે અન્ય જીવની બાબતમાં બેદરકાર રહે છે, તે આત્માની બાબતમાં પણ બેદરકાર રહે છે; તથા જે આત્માની બાબતમાં બેદરકાર રહે છે, તે અન્ય જીવની બાબતમાં પણ બેદરકાર રહે છે. [૨૨]

સર્વત્ર જુદા જુદા જીવો રહેલા છે. તે જીવસમૂહને ભગવાનની આજ્ઞા અનુસાર બરાબર જાણીને ભયરહિત[2] કરવો. જેઓ વિવિધ જીવોનું સ્વરૂપ જાણવામાં કુશળ છે, તેઓ જ અહિંસાનું સ્વરૂપ જાણવામાં કુશળ છે; અને જેઓ અહિંસાનું સ્વરૂપ જાણવામાં કુશળ છે, તેઓ જ અન્ય જીવોનું સ્વરૂપ જાણવામાં કુશળ છે. વાસનાનો પરાજય કરનારા, સંયત, સદા પ્રયત્નશીલ અને સદા અપ્રમત્ત એવા વીર પુરુષોએ એ વસ્તુ બરાબર જોયેલી છે. [૫૫,૨૧,૩૨-૩]

વિષયભોગમાં આસક્ત લોકો પૃથ્વી, પાણી, વાયુ, અગ્નિ, વનસ્પતિ અને ત્રસ (જંગમ) જીવોની હિંસા કર્યા કરે છે; તેમને તે હિંસાનું ભાન પણ નથી હોતું. આ તેમને માટે અહિતકર છે, અને એવું જ્ઞાન પ્રાપ્ત થવામાં આડે આવનાર છે. માટે ભગવાને એ વિષયમાં આપેલી સમજને બરાબર ગ્રહણ કરો.

જેમ કોઈ આંધળા માણસને કોઈ છેદે, ભેદે, મારે કે ત્રાસ આપે, તો તે ન દેખતો છતાં તે પીડા વેદનાનું દુઃખ અનુભવે છે, તેમ પૃથ્વી વગેરે પણ [illegible]

[illegible]

1 [illegible]

2 [illegible]

કરવી, ન બીજા પાસે કરાવવી, કે કોઈ કરતો હોય તેને અનુમતિ ન આપવી. જે મુનિ વિવિધ પ્રવૃત્તિઓથી થતી પૃથ્વીની હિંસા બરાબર જાણે છે, તે જ સાચો કર્મજ્ઞ છે. [૧૬-૭]

તે જ પ્રમાણે, પાણીમાં પણ અનેક પ્રાણો રહેલા છે. અહીં (જિનપ્રવચનમાં તો) સાધુઓને કહેલું છે કે, પાણી એ જ જીવ છે તેથી તેનો ઉપયોગમાત્ર હિંસા જ છે. વળી, પાણી વાપરતાં બીજા જીવ (પૃથ્વી, અગ્નિ, વાયુ કે ત્રસ એવા) અનેક જીવોનો નાશ થાય છે. [illegible] તેની મરજી વિરુદ્ધ ઉપયોગ કરવો એ ચોરી પણ છે. કેટલાક લોકો, 'પાણી અમારે પીવા માટે કે સ્નાન માટે છે,' એમ સમજી, તેનો ઉપયોગ કરે છે અને પાણીજીવોની હિંસા કરે છે. એ તેમને ઉચિત નથી. પાણીના ઉપયોગમાં રહેલી પાણીની હિંસાને જે [illegible] છે, તે જ મુનિ છે, તથા સાચો કર્મજ્ઞ છે. માટે બુદ્ધિમાન [illegible] પાણીની હિંસા ન કરવી. [illegible]

તે જ પ્રમાણે અગ્નિનું પણ સમજવું. જેઓ અગ્નિ [illegible]

[illegible]

સ્પર્શોને સંયોગ પામે છે, પરિતાપ પામે છે કે નાશ પામે છે. [૩૬-૮]

તે જ પ્રમાણે કેટલાક લોકો આસક્તિને કારણે વનસ્પતિની હિંસા કરે છે. પરંતુ હું કહું છું કે આપણી પેઠે વનસ્પતિ પણ જન્મશીલ છે, વૃદ્ધિશીલ છે, તથા સચિત્ત છે. જેમ આપણને કોઈ છેદે ત્યારે આપણે મ્લાન થઈ જઈએ છીએ, તેમ તે પણ છેદાય છે ત્યારે મ્લાન થઈ જાય છે. આપણે જેમ ખોરાક લઈએ છીએ, તેમ તે પણ ખોરાક લે છે; આપણે અનિત્ય અને અશાશ્વત[1] છીએ, તેમ તે પણ અનિત્ય અને અશાશ્વત છે; આપણે વધીએ ઘટીએ છીએ, તેમ તે પણ વધે ઘટે છે; તથા આપણામાં જેમ વિકારો થયા કરે છે, તેમ તેનામાં પણ વિકારો થાય છે. જેઓ વનસ્પતિની હિંસા કરે છે, તેઓને તે હિંસાનું ભાન નથી હોતું. પરંતુ લોકમાં આવતી વનસ્પતિની હિંસાને જે જાણે છે, તે જ મુનિ સાચો કર્મજ્ઞ છે. [૪૫-૭]

અંડજ, પોતજ, જરાયુજ, રસજ, સંસ્વેદજ, સંમૂર્છિમ, ઉદ્ભિજ્જ અને ઔપપાતિક[2] આ બધા ત્રસ એટલે કે જંગમ પ્રાણી છે. અજ્ઞાની અને મંદ લોકોને વારંવાર અવતરવાની એ બધી યોનિઓ સંસાર કહેવાય છે. જગતમાં જ્યાં જુઓ ત્યાં

---

૧ 'અનિત્ય' એટલે નિયત આયુષ્યવાળા. [illegible] વનસ્પતિ-કાયિકનું વધારેમાં વધારે આયુષ્ય ૧૦,૦૦૦ વર્ષનું છે. અને 'અશાશ્વત' [illegible]

૨ [illegible]

આકુળ બનેલા લોકો પ્રાણીઓને પરિતાપ આપ્યા જ કરે છે. એ પ્રાણી ચારે બાજુએ ત્રાસ પામી રહ્યાં છે. કેટલાક તેમના શરીર માટે તે પ્રાણીઓને હણે છે, તો કેટલાક ચામડા માટે, માંસ માટે, લોહી માટે, હૃદય માટે, પિત્ત માટે, ચરબી માટે, પીંછાં માટે, વાળ માટે, શીંગડાં માટે, વિષાણ[1] માટે, દાંત માટે, દાઢ માટે, નખ માટે, સ્નાયુઓ માટે, હાડકાં માટે, અસ્થિમજ્જા માટે — એમ વિવિધ પ્રકારનાં પ્રયોજનો માટે ત્રસ પ્રાણીઓનો વધ કરે છે;[2] તો કેટલાક કાંઈ પ્રયોજન વિના જ તેમને હણે છે. વળી કેટલાક, 'આણે મને માર્યો હતો, આ મને મારે છે, કે આ મને મારશે' એમ સમજીને ત્રસ પ્રાણીઓની હિંસા કરે છે. પરંતુ પ્રત્યેક પ્રાણીની શાંતિનો વિચાર કરીને અને તેને બરાબર સમજીને હું કહું છું કે, બધાં ભૂતપ્રાણીઓને [illegible], અશાંતિ કે ભય એ દુઃખરૂપ છે, માટે એવાથી ડરીને તેમની હિંસા ન કરવી કે ન કરાવવી. [૪૯-૫૪]

[illegible] સમજવું [illegible] લોકો આસક્તિને [illegible] પૂરી કરવા માટે બીજા જીવો

1. [illegible]

[illegible]

પ્રાણોની હિંસા કરે છે. કારણ કે, ઊડનારા પ્રાણો બળાત્કારથી વાયુમાં પડે છે અને ત્યાં આઘાત, સંકોચ, પરિતાપ કે વિનાશ પામે છે. [૫૮-૯]

જે માણસ વિવિધ પ્રાણોની હિંસામાં પોતાનું જ અનિષ્ટ અને અહિત જોઈ શકે છે, તે તેનો ત્યાગ કરવા સમર્થ થઈ શકે છે. જે માણસ પોતાનું દુઃખ જાણે છે, તે બહારનાનું દુઃખ જાણે છે; અને જે બહારનાનું દુઃખ જાણે છે, તે પોતાનું દુઃખ પણ જાણે છે. એ બંને સરખી કોટી છે. શાંતિને પામેલા સંયમીઓ બીજા જીવની હિંસા કરીને જીવવાની ઇચ્છા નથી કરતા. [૫૫-૭]

પ્રમાદ અને તેને પરિણામે કામગુણોમાં આસક્તિ એ જ હિંસા છે. માટે બુદ્ધિમાન પુરુષે 'પ્રમાદથી જે મેં પહેલાં કર્યું તે હવેથી નહિ કરું' એવો નિશ્ચય કરવો જોઈએ. [૩૪-૫]

હિંસાના મૂળરૂપ હોઈ, કામગુણો જ સંસારના ફેરા છે. સંસારના ફેરા એ તે કામગુણોનું જ બીજું નામ છે. માણસ બધે ઠેકાણે અનેક પ્રકારનાં રૂપો જુએ છે અને શબ્દો સાંભળે છે. રૂપોમાં અને શબ્દોમાં મૂર્છિત થાય છે. એનું નામ જ સંસાર છે. એવો માણસ જિનોની આજ્ઞાને અનુસરી શકતો નથી; પરંતુ ફરી ફરીને કામગુણોનો આસ્વાદ લેતો, હિંસાદિ વક્ર પ્રવૃત્તિઓ કરતો, પ્રમાદપૂર્વક ઘરમાં જ મૂર્છિત રહે છે. [૪૦-૪]

'વિવિધ કર્મોરૂપી હિંસાની પ્રવૃત્તિઓ હું નહિ કરું,' એ [illegible] ઉદ્યત થયેલો અને એમ જ માનનારો તથા અભયના [illegible] સમજનારો બુદ્ધિમાન પુરુષ તે પ્રવૃત્તિઓ નથી કરતો; એવા પુરુષને (નિર્ગ્રંથપ્રવચનમાં) 'ઉપરત' અને 'અનગાર'* કહેવામાં આવે છે. [illegible] (જુઓ [illegible]) હિંસા [illegible] જાણે છે, તે જ મુનિ કર્મોને યથાર્થ સમજેલો છે એમ હું કહું છું. માટે બુદ્ધિમાન પુરુષ [illegible] હિંસા

* [illegible]

ન કરે, બીજા પાસે ન કરાવે, કે કોઈ કરતો હોય તેને અનુમતિ ન આપે. હિંસાથી વિરામ પામેલો વિવેકી વસુમાન[1] અકરણીય પાપકર્મોની પાછળ ન દોડે. પાપકર્મમાત્રમાં છમાંથી કોઈ પણ જીવવર્ગની હિંસા કે ભેદ રહેલા છે. [૩૯,૬૧]

છતાં, કેટલાક લોકો પોતાને 'અનગાર' કહેવરાવતા છતાં વિવિધ પ્રવૃત્તિઓથી જીવોની હિંસા કર્યા કરે છે. આ જીવિતનાં સત્કાર, માન અને પૂજન માટે, કે જન્મમરણના ફેરા ટાળવા માટે, કે દુઃખના પ્રતિકાર માટે, કે વિષયાસક્તિને કારણે, તેઓ તે હિંસા કરે છે. તેવા લોકો પોતાને માટે અહિત જ ઊભું કરે છે. તેમના આચારમાં સ્થિરતા નથી. અને હિંસા કરતા છતાં પોતાને 'સંયમી' કહેવરાવે છે [illegible], વિષયોમાં આસક્તિવાળા, તથા પ્રવૃત્તિઓમાં મગ્ન લોકો [illegible] જ રહ્યા છે. [૭૦]

જે જાગ્યા હોય, મુમુક્ષુ હોય, અને અપ્રમત્ત હોય, તે જ મનુષ્ય [illegible] સહથી [illegible] કરે, તે જ [illegible] [illegible] આસક્તિ છોડી, ઉત્તમ [illegible] રાખવી [illegible] નિર્ગ્રંથ [illegible] જ આપેલા છે. [૧૮૦]

૧ [illegible]

૨

લોકવિજય

૧

જે કામગુણો છે, તે જ સંસારનાં મૂળસ્થાનો છે; અને સંસારનાં જે મૂળસ્થાનો છે, તે જ કામગુણો છે. કારણ કે, તે કામગુણોમાં આસક્ત માણસ પ્રમાદથી માતપિતા, ભાઈબહેન, પત્નીપુત્ર, વહુદીકરી, મિત્રસ્વજન તેમ જ બીજી ભોગસામગ્રી તથા અન્નવસ્ત્ર વગેરેમાં મમતાપૂર્વક તણાયા કરે છે. તે બધા વિષયોના સંયોગનો અર્થી તથા તેમાં જ લીન થયેલા ચિત્તવાળો તે માણસ રાતદિવસ પરિતાપ પામતો, કાળઅકાળનો વિચાર કર્યો વિના સખત પરિશ્રમ ઉઠાવતો, વગર વિચાર્યે અનેક પ્રકારનાં કાળાં કર્મો કરે છે; તથા અનેક જીવોના વધ, છેદ, ભેદ તથા ચોરી, લૂંટ, ત્રાસ વગેરે પાપોમાં રહેવા તત્પર થાય છે; એટલું જ નહિ, કોઈએ ન કરેલું એવું કરવાનો પણ ઇરાદો રાખે છે. [૬૨,૬૩]

ખાવા અને ધનના કામી તથા દુ:ખથી ડરતા એવા તે અજ્ઞાની લોકો પોતાના સુખ માટે શરીરબળ[1], જ્ઞાતિબળ, મિત્રબળ, પ્રેત્યબળ,[2] દેવબળ, રાજબળ, ચોરબળ, અતિથિબળ, કૃપણબળ અને શ્રમણબળ[3] મેળવવા અનેક જાતનાં કામો કરે છે; અને તેમ કરતાં કરી અનેક જીવોની હિંસાની [illegible] પરવા કરતા નથી. [૭૫]

---

1 [illegible]

2 [illegible]

3 [illegible]

અથવા, અસંયમથી કેટલીક વાર તેને રોગો થાય છે. અથવા ...ની સાથે તે લાંબા કાળથી રહેતો હોય છે, તે પોતાનાં માનેલાં ...ો પહેલાં જ તેને છોડીને ચાલ્યાં જાય છે. આમ તેઓ તેના ...નું કારણ થઈ શકતાં નથી કે તેને દુઃખમાંથી બચાવી શકતાં ...; તેમ તે પોતે પણ તેઓને દુઃખમાંથી બચાવી શકતો નથી. ...ને પોતપોતાનું સુખ કે દુઃખ જાતે જ ભોગવવું પડે છે. [૮૨]

તે જ પ્રમાણે, જે ઉપભોગસામગ્રી તેણે સગાંસંબંધીઓ ...થે ભોગવવા માટે મહાપ્રયત્ને તથા ગમે તેવાં કુકર્મો કરીને ...કઠી કરી હોય છે, તે ભોગવવાનો અવસર આવતાં કાં તો પોતે ...ગથી ઘેરાઈ જાય છે, કે તે સગાંસંબંધીઓ જ તેને છોડીને ...ચાલ્યાં જાય છે, કે તે પોતે તેઓને છોડીને ચાલ્યો જાય છે. [૬૭]

અથવા, કોઈ વાર તે ભેગી કરેલી સંપત્તિ દાયાદો વહેંચી ...ે છે, ચોર ચોરી જાય છે, રાજા લૂંટી લે છે, અથવા તે પોતે જ નાશ પામે છે કે અગ્નિથી બળી જાય છે. આમ, સુખની આશાથી ભેગી કરેલી ભોગસામગ્રી દુઃખનું જ કારણ થઈ પડે છે. પરંતુ મોહથી મૂઢ બનેલા મનુષ્યો તે જાણતા નથી. [૮૬]

આમ, કોઈ કોઈનું રક્ષણ કરી શકતું નથી, કે કોઈ કોઈને બચાવી શકતું નથી. દરેકને પોતાનાં સુખદુઃખ જાતે જ ભોગવવાં પડે છે. માટે, જ્યાં સુધી પોતાની ઉંમર હજુ મૃત્યુથી ઘેરાઈ નથી, તથા શ્રોત્ર વગેરે ઇંદ્રિયોનું બળ (તેમજ પ્રજ્ઞા, સ્મૃતિ, મેધા) વગેરે કાયમ છે, ત્યાં સુધી અવસર ઓળખી શાણા પુરુષે પોતાનું કલ્યાણ સાધી લેવું જોઈએ. [૬૮-૭૧]

આ વિચાર તો કરો¹: જગતમાં બધાંને જ સુખ પસંદ છે અને બધાં સુખની જ પાછળ દોડતાં હોય છે. છતાં જગતમાં ઠેર ઠેર અંધાપણું, બહેરાપણું, મૂંગાપણું, કાણાપણું, લૂલાપણું, ઠૂંઠાપણું, કૂબડાપણું, ઠીંગણાપણું વગેરે દુઃખો

૧. [illegible]

જોવામાં આવે જ છે. એ બધાં દુઃખો વિષયસુખની પાછળ પડેલા મનુષ્યોને પોતાની આસક્તિરૂપી પ્રમાદને કારણે જ પ્રાપ્ત થતાં હોય છે. એ વિચારી, બુદ્ધિમાન મનુષ્ય સાવધાન થાય. અજ્ઞાની મનુષ્ય જ વિષયસુખની પાછળ પડી, અનેક પ્રકારની યોનિઓમાં જન્મ મરણના ફેરા ફરતો [illegible] કરે છે. [૭૭-૯]

'મેં અમુક કર્યું છે, અને હજુ અમુક કરીશ', એવા મનોરથો દોડાવ્યા કરતો તે માયાપૂર્ણ મનુષ્ય પોતાનાં કર્તવ્યોમાં મૂઢ થઈ ફરી ફરી લોભ વધાર્યા કરે છે અને એ રીતે પોતે પોતાનો વેરી બને છે. 'સુખાર્થે', તેમ તેમ બોલતા, અને દુઃખથી મૂઢ બનતા જતા તે મનુષ્યની બુદ્ધિને બધું અવળું જ સૂઝે છે. એ રીતે પોતાના પ્રમાદથી તે પોતાનો નાશ કરે છે [૯૪,૯૭]

કામો પૂર્ણ થવા અશક્ય છે, અને જીવિત વધારી શકાતું નથી. કામકામી મનુષ્ય શોક કર્યા જ કરે છે તથા ઝૂર્યા કરે છે. [illegible] કરતો જતો તે કામી, પોતાની કામાસક્તિ અને રાગને કારણે [illegible] અને પરિતાપ પામે છે. જેનાં દુઃખ કદી શમતાં નથી, [illegible] મૂઢ મનુષ્ય, દુઃખોના ફેરામાં જ ફર્યા કરે છે. [૯૨,[illegible]

[illegible] નથી. વળી તે મહામય [illegible] છે. માટે તેમની કામના છોડી દો તથા તેમને [illegible] ન કરો. [illegible] અમર જેવો માનતો [illegible] છે. તે દુઃખી થાય છે. માટે [illegible] અને તેમનાં [illegible] [illegible] છે. [illegible]]

[illegible]

કરીને, તથા શરીરને નાશવંત જાણીને કુશળ પુરુષ કેમ કરીને પ્રમાદ કરે? [૮૪]

જે મનુષ્યો ધ્રુવ વસ્તુ ઇચ્છે છે,[1] તેઓ ક્ષણિક તથા દુઃખરૂપ ભોગજીવનને ઇચ્છતા નથી. જન્મ અને મરણનો વિચાર કરીને બુદ્ધિશાળી મનુષ્યે દૃઢ એવા સંયમમાં જ સ્થિર થવું, તથા એકવાર સંયમ[2] માટે ઉત્સુક થયા બાદ, અવસર ઓળખી એક મુહૂર્ત પણ પ્રમાદ ન કરવો. કારણ કે, મૃત્યુ આવવાનું જ છે. [૮૦,૬૫]

આમ જે વારંવાર કહેવામાં આવે છે, તે સંયમની વૃદ્ધિને અર્થે છે. [૬૬]

કુશળ પુરુષો કામને[3] નિર્મૂળ કરી, સર્વ સાંસારિક સંબંધો ને પ્રવૃત્તિઓમાંથી છૂટા થઈ, પ્રવ્રજિત[4] થાય છે. તેઓ કામોનું સ્વરૂપ જાણતા હોય છે તથા દેખતા હોય છે. તેઓ બધું બરાબર સમજી, કશાની આકાંક્ષા રાખતા નથી. [૬૫]

જેઓ કામગુણોને ઓળંગી જાય છે, તેઓ ખરેખર મુક્ત છે. આમ જે કામને દૂર કરતા તેઓ, પ્રાપ્ત થયેલા કામગુણોમાં પણ ખૂંચી જતા નથી. [૬૬]

અમારાને અપેક્ષી આ સમગ્ર જગતને જાણીને અને સત્ય માટે ઉદ્યત થઈને અનુક્રમે પાપી આ જીવ લોકસમૂહને અર્થે પાપકર્મ કરે નહિ, કે વિવિધ પ્રાણિઓ દ્વારા કોઈ પણ પ્રાણીની જાતે હિંસા ન કરે કે અંગત પાસે ન કરાવે. બધા પ્રાણીઓને આયુષ્ય અને સુખ પ્રિય છે, તથા દુઃખ અને વધ અપ્રિય છે. બધા જ પ્રાણીઓ જીવિતની કામનાવાળા અને જીવિતને પ્રિય માનનારા છે. અમારાને સૌ

1 [illegible]
2 [illegible]
3 [illegible]
4 [illegible]
5 [illegible]

અત્યાર સુધી જે વ્યથા પ્રાણોને આપી હોય, તેને બરાબર સમજી લઈ, ફરીથી તેમ કરતા અટકવું તેનું નામ જ ખરી સમજ છે. અને એ જ કર્મની ઉપશાંતિ છે. આર્ય પુરુષોએ એ માર્ગ જણાવેલો છે. એ સમજીને માણસ પછી ત્યાં લેપાતો નથી. [૯૬,૯૦,૯૩,૯૧]

૨

જેવું અંદર છે, તેવું બહાર છે; અને જેવું બહાર છે, તેવું અંદર છે. પંડિત પુરુષ શરીરની અંદરના દુર્ગંધથી ભરેલા ભાગોને જુએ છે અને શરીરનાં મળો ઝરતાં બાહ્ય સ્થાનોનું સ્વરૂપ બરાબર સમજે છે. બુદ્ધિમાન મનુષ્ય તેને બરાબર સમજીને, બહાર કાઢી નાખેલી લાળને પાછી ચૂસતાં બાળકોની જેમ, ત્યાગેલા ભોગોમાં ફરી પડતો નથી. [૯૩ ૧]

વિવેકી પુરુષ અરતિને વશ થતો નથી; તેમ જ રતિને વશ થતો નથી. તે નિયતમન[1] છે. તે ક્યાંય રાગ નથી કરતો. [illegible] અને [illegible] અને ગમે તે સહન કરતો તે વિવેકી, [illegible] [illegible] નિર્વેદ પામે છે અને સંયમનું પાલન કરી, કર્મ[illegible] [illegible] [illegible] છે [૯૮૯]

[illegible] પુરુષ [illegible] અને નીરખે — [illegible] [illegible] [illegible] છે. તે [illegible] લેપાતો નથી. જે [illegible] [illegible] [illegible]. મુનિ [illegible] [illegible] રહે છે તે [illegible] છે. તે [illegible] [illegible] પ્રારંભ કરે છે [illegible] નથી કરતો. [૧૦૦ ૩]

[illegible]

[illegible]

જે કોઈ એકનો આરંભ [હિંસા] કરે છે, તે છમાંના બીજાનો પણ કરે છે.[1] કર્મને બધી રીતે બરાબર સમજી, તેમાં પ્રવૃત્તિ ન કરવી. [૯૭-૧૦]

'આ મારું છે' એવો સંકલ્પ જે છોડે છે, તે મમત્વને છોડે છે. જેને મમત્વ નથી, તે જ મુનિ સાચો માર્ગદ્રષ્ટા છે. [૯૮]

સંસારી જીવ અનેક વાર ઊંચ ગોત્રમાં આવે છે, તેમ જ નીચ ગોત્રમાં પણ જાય છે. આવું જાણી, કોણ પોતાના ગોત્રનું ગૌરવ કરે, કે તેમાં આસક્તિ રાખે, કે સારાનરસા ગોત્રનો હર્ષશોક કરે? [illegible]

ભોગોના સંબંધોને જે ધીર વટાવી જાય છે, તે પ્રશંસાને પાત્ર છે. તેવો મુનિ જ 'જ્ઞાત' એટલે 'પ્રસિદ્ધ' કહેવાય છે. [illegible] પૂરું લોકનું સ્વરૂપ બરાબર જાણીને તથા લોકસંજ્ઞાનો[2] ત્યાગ કરીને પરાક્રમ કરવું એમ હું કહું છું. [૧૦૦,૯૮]

પદાર્થોને જે યથાર્થસ્વરૂપે જાણે છે,[3] તે જ યથાર્થતામાં રહે છે; અને જે યથાર્થતામાં રહે છે, તે જ પદાર્થોને યથાર્થસ્વરૂપે જાણે છે. એવા મનુષ્યો જ બીજાને દુઃખની [illegible] સમજ આપી શકે છે. તે લોકો ઓઘને (કર્મપ્રવાહને) તરી ગયેલા છે. અને તે જ તીર્ણ, મુક્ત અને વિરત કહેવાય છે. એમ હું કહું છું. [૧૦૧,૬૯]

૧. [illegible]

૨. [illegible]

૩. [illegible]

૪. [illegible]

નથી; કોઈ આપવાની ના પાડે તો પાછો ચાલ્યો જાય છે; અને તો સઈને પાછો ઉતારે આવે છે, આહાર મળે તો ખુશ થતો નથી; ન મળે તો શોક કરતો નથી; મળેલા આહારનું પરિમાણ જાણે છે, વધારે મળે તો સંઘરો કરતો નથી, તથા પોતાની જાતને સર્વ પ્રકારે પરિગ્રહથી દૂર રાખે છે. આર્યપુરુષોએ એ માર્ગ જણાવેલો છે, તેથી કુશળ પુરુષ [આહારદોષમાં] લેપાતો નથી એમ હું કહું છું. [૮૫-૯૧]

તે સંયમી મુનિ જેવી રીતે કોઈ (પૈસેટકે) પૂર્ણ માણસને ઉપદેશ આપે છે, તેવી જ રીતે તુચ્છ એવા કંગાળને પણ આપે છે. જેવી રીતે ગરીબને આપે છે, તેવી રીતે ધનિકને પણ આપે છે. ધર્મોપદેશ કરતાં કોઈ અનાદરથી મારવા હાથ ઉપાડે છે, તો તે પણ ઠીક છે એમ માને છે. તે એમ પણ જાણે છે કે, સામો કોણ છે અને કોનો અનુગામી[1] છે એવો ખ્યાલ રાખવામાં શ્રેય નથી. [૧૦૨]

બંધાયેલાને મુક્ત કરનાર તે વીર પ્રશંસાપાત્ર છે. [૧૦૩]

1 મૂળ : કોને નમે છે'

૩

સુખ અને દુઃખ[1]

૧

જગતના લોકોની કામનાઓનો પાર નથી. તેઓ ચાળણીમાં[2] પાણી ભરવાનો પ્રયત્ન કરે છે. તે કામનાઓ પૂરી કરવા જતાં બીજા પ્રાણીઓનો વધ કરવો પડે, તેમને પરિતાપ આપવો પડે, તેમને તાબે કરવા પડે, કે આખાં જનપદોને તેમ કરવું પડે, તો પણ તેઓ પાછું જોતા નથી. કામમૂઢ અને રાગદ્વેષમાં ફસેલા તે મંદ પુરુષો આ જીવિતનાં માન, સત્કાર અને પૂજનમાં આસક્ત રહે છે, અને વાસના ભેગી કરે છે. તે વાસનાઓ વડે સિંચાયેલા તેઓ ફરીફરી ગર્ભમાં આવે છે. વિષયોમાં મગ્ન બનેલો માણસ ધર્મને જાણી શકતો ન હોવાથી જરા-મૃત્યુને જ વશ રહે છે. [૧૧૩,૧૧૧, ૧૧૬,૧૦૮]

એટલે, વીરપુરુષે વિષયમાંથી પ્રાપ્ત થતા બંધનના સ્વરૂપને અને પરિણામે પ્રાપ્ત થતા [જન્મમરણરૂપી] શોકને જાણીને સંયમી થવું, તથા મોટા અને નાના-બધી જાતનાં રૂપોમાં [illegible] ધારણ કરવી. હે બુદ્ધિમાન! જન્મ અને મરણને[3] સમજીને [illegible]

[illegible]

તથા પાપકર્મમાંથી વિરામ પામ. સંસારના આંટાફેરા સમજીને ગ[illegible] અને દ્વેષથી અસ્પૃષ્ટ રહેતો પુરુષ આ સંસારમાં કશાથી છેદાતો નથી, ભેદાતો નથી, બળાતો નથી કે હણાતો નથી.[1] [૧૧૮,૧૧[illegible]

માયા વગેરે કષાયોવાળો[2] તથા વિષયાસક્તિરૂપી પ્રમાદથી યુ[illegible] મનુષ્ય ફરી ફરીને ગર્ભમાં આવે છે. પરંતુ શબ્દ અને રૂપ[illegible] તટસ્થ રહેતો, સમજદાર (સરળ)[3] અને મૃત્યુથી ડરતો મનુ[illegible] જન્મમરણમાંથી મુક્ત થઈ શકે છે. તેવો માણસ કામોમાં અપ્રમ[illegible] પાપકર્મમાંથી ઉપરત, વીર, આત્માનું સર્વ પ્રકારે (પાપમાંથી) રક્ષણ કરનાર, કુશળ,[4] તથા સંસારનું ભયસ્વરૂપ સમજનારો[5] [illegible] સવનો હોય છે.[6] [૧૦૬,૧૧૧]

લોકમાં જે અજ્ઞાન છે, તે અહિત માટે છે. દુઃખ આરંભથી (સકામ પ્રવૃત્તિ અને તેને પરિણામે થતી હિંસાથી) ઉત્પન્ન થાય છે એમ સમજીને અને માનીને, એ આરં[illegible] અહિતકર [illegible] એમ સમજો. કર્મથી આ બધી સુખદુઃખ[illegible] ઉત્પન્ન [illegible] થાય છે. નિષ્કર્મ માણસને સંસાર નથી. [illegible] કર્મનું [illegible] અને કર્મજનક હિંસાના સ્વરૂપને સમજીને, [illegible] [illegible] [illegible] [illegible], રાગ અને દ્વેષથી દૂર રહું [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] સમજીને, કામિનીકાંચન પ્રત્યેની [illegible]

૧ [illegible] ...ર, [illegible]

૨ [illegible] માયા અને [illegible]

૩ [illegible] ... [illegible] નહિ [illegible]

૪ [illegible] (...[illegible] અનુવા..., ૬[illegible]).

૫ [illegible]

૬ [illegible]

પિપાસાનો[1] ત્યાગ કરીને તથા બીજું પણ છોડીને, સંયમધર્મમાં પરાક્રમી થાય. [૧૦૬,૧૦૯-૧૦]

કેટલાક લોકો આગળ અને પાછળને ધ્યાનમાં લેતા નથી — શું થયું અને શું થશે તેનો વિચાર કરતા નથી. કેટલાક વળી એમ પણ કહે છે કે, જે થયું છે તે જ થવાનું છે. પરંતુ તથાગત[2] પુરુષો કહે છે કે, કર્મની વિચિત્રતાને લીધે, જેવું થયું છે તેવું જ થવાનું છે એમ પણ નથી; અને જેવું થવાનું છે તેવું થયું હોવું જોઈએ એમ પણ નથી. આ વસ્તુ બરાબર સમજીને, મનુષ્યે શુદ્ધ આચરણવાળા થઈ, કર્મનો નાશ કરવા તત્પર થવું. [૧૧૬]

હે ધીર પુરુષ! તું સંસારવૃક્ષનાં મૂળ અને ફળ[3] બંનેને તોડી નાખ. તથા તેનું સ્વરૂપ બરાબર સમજીને નૈષ્કર્મ્યદર્શી[4] થા. વિષયો પર ગયેલો અને દુઃખના (સંસારના) સ્વરૂપને સમજનારો (મુનિ) પરમ તત્ત્વને જાણીને પાપ નથી કરતો. પદાર્થોનું સ્વરૂપ સમજીને ઉપરત થયેલો તે બુદ્ધિમાન બધાં પાપકર્મોનો ત્યાગ કરે છે. [૧૧૧]

અનેક પ્રકારનાં પાપકર્મો પ્રગટ છે'

હે આર્ય પુરુષ! તું જન્મમરણનો[5] વિચાર કરીને અને તેમને બરાબર સમજીને પ્રાણીઓના સુખનો વિચાર કર. તું પાપના મૂળ [illegible] તોડી નાખ. એ પાશથી જ મનુષ્ય હિંસાથી તથા [illegible] [૧૧૨

[illegible]

1. [illegible]
2. [illegible]
3. [illegible]
4. [illegible]
5. [illegible]

કરેલું એ મુખ મનુષ્ય જ પ્રાણીને હણીને ખુશી માને છે તથા હસે છે પણ તે મૂર્ખ હાથે કરીને વેર વધારે છે તે જાણતો નથી. અનેક વાર દુર્લભ, મહામુશ્કેલીએ મળેલા મનુષ્યજન્મને પામીને, કોઈ પણ પ્રાણીના પ્રાણની હિંસા ન કરવી એમ હું કહું છું. શ્રદ્ધાળુ અને જિન [illegible] બુદ્ધિમાન પુરુષે લોકનું સ્વરૂપ બરાબર સમજી, [illegible] તે રીતે વર્તવું જોઈએ. હિંસામાં [illegible] અહિંસામાં નહિ. [૧૦૬, ૧૧૧, ૧૧૬, ૧૨૧]

[illegible] હિંસાને [illegible] અહિંસાને [illegible] હિંસાને [illegible] અને [illegible] [illegible] [૧૨૯, ૧૩૦]

•

[illegible]

[illegible]

જે ઉત્તમ છે તે દૂર છે, અને જે દૂર છે તે ઉત્તમ છે. હે પુરુષ[1] તું સત્યને જ ઓળખ. સત્યની આરાધના કરતો, પ્રયત્નશીલ, સ્વહિતમાં તત્પર, તથા ધર્મને અનુસરતો મેધાવી પુરુષ જ મૃત્યુને[2] તરે છે અને શ્રેયનું દર્શન કરે છે. કષાયોનો ત્યાગ કરનારો તે પોતાનાં પૂર્વ કર્મોનો નાશ કરી શકે છે. [૧૧૮]

પ્રમાદી મનુષ્યને જ બધે પ્રકારે ભય હોય છે; અપ્રમાદીને કોઈ રીતે ભય હોતો નથી. લોકનું દુઃખ સમજીને અને લોકના બંધનોને છોડીને, વીર પુરુષો મહામાર્ગે[3] વળે છે. ઉત્તરોત્તર ઊંચે ને ઊંચે ચડતા તેઓ અસંયમી જીવન ઇચ્છતા જ નથી. [૧૨૩]

સંસારમાં રતિ શું ને અરતિ શું? મુમુક્ષુએ એ બંનેનો મદ છોડી દેવો. સર્વ પ્રકારના હાસ્યનો ત્યાગ કરી, તથા મન વચન અને કાયાને સંયમમાં રાખી, બુદ્ધિમાને વિચરવું. [૧૨૭]

પોતાનું શ્રેય સાધવામાં પ્રયત્નશીલ થયેલો સંયમી દુઃખોથી ઘેરાતા છતાં ગભરાય નહિ; અને વિચારે કે, આ જન્મમાં સંયમી પુરુષો જ લોકાલોકના પ્રપંચમાંથી મુક્ત થઈ શકે છે. [૧૨૦]

સમયમાં વૃત્તિ કરો[1]

અરતિ (અસંતોષ) જ [illegible] મુનિઓ હંમેશ [illegible] [૧૦૫,૧૦૮]

[illegible]

સંયમને ઉત્તમ સમજીને જ્ઞાની પુરુષે કદી પ્રમાદ ન કરવો. આત્માનું રક્ષણ કરનારા વીર પુરુષે સંયમ સચવાય તે રીતે મિતાહારથી[1] શરીર નભાવવું, તથા લોકમાં હંમેશાં પરદર્શી, એકાંતવાસી, ઉપશાંત, સમભાવી, સહિત તથા સાવધાન થઈને, કાળની રાહ જોતા વિચરવું. [૧૧૦,૧૧૧]

એકબીજાની શરમથી[2] કે ભયથી પાપકર્મ નહિ કરનાર શું મુનિ કહેવાય? ખરો મુનિ તો સમતાને[3] બરાબર સમજીને પોતાના આત્માને નિર્મળ કરનારો હોય છે. [૧૧૨]

ક્રોધ, માન, માયા અને લોભને છોડીને હંમેશાં સમભાવે વર્તવું, એમ [illegible] જે એકને જાણે છે, તે બધાંને જાણે છે, અને જે બધાંને જાણે છે, તે એકને જાણે છે. જે એકને નમાવે છે, તે બધાંને નમાવે છે અને જે બધાંને નમાવે છે, તે એકને નમાવે છે. અર્થાત્, જે [illegible] કરે છે, [illegible] કરે છે અને [illegible] નાશ કરે છે, તે એકનો નાશ કરે છે. [illegible]

[illegible]

[illegible]

તે નરકમાં છે; જે નરકમાં છે, તે નિર્યચ્યોમાં છે; અને જે નિર્યચમાં છે, તે દુઃખમાં છે. માટે, મેધાવી પુરુષે ક્રોધ, માન, માયા, લોભ, રાગ, દ્વેષ અને મોહને દૂર કરી, ગર્ભ, જન્મ, મૃત્યુ, નરક અને નિર્યચગતિનાં દુઃખ દૂર કરવાં, એમ હિંસાનો ત્યાગ કરી સંસારનો અંત લાવનારા કહ્યાએ કહે છે.

ટૂંકમાં, નવાં કર્મોને અટકાવનારો પૂર્વ કર્મોનો નાશ કરી શકે છે. કદા પુરુષને કશી ઉપાધિ નથી હોતી. [૧૨૫]

૪

સમ્યકત્વ[1]

૧

જે અરહંત ભગવાનો પૂર્વે થઈ ગયા છે, વર્તમાનમાં છે, અને ભવિષ્યમાં થવાના છે, તે બધાયનું એમ જ કહેવું છે કે, કોઈ [illegible] હણવું ન જોઈએ, તેના ઉપર હુકમ ન ચલાવવો જોઈએ, તેને ગુલામ કે નોકર બનાવી તેની ઉપર [illegible] ન રાખવી જોઈએ કે તેને [illegible] ન કરવું ન જોઈએ. એ ધર્મ [illegible] છે, નિત્ય છે, શાશ્વત છે, અને [illegible] [illegible]

૧ [illegible]

૨ [illegible]

૩ [illegible]

પુરુષોએ ગૃહસ્થ કે ત્યાગી સર્વને કહેલો છે. એ સત્ય છે, અને જિનપ્રવચનમાં એ જ રીતે કહેલું છે. [૧૨૬]

પરંતુ જુદા જુદા વાદ પ્રવર્તાવનારા કેટલાક શ્રમણો ને બ્રાહ્મણો એમ કહે છે કે, "અમારા જોતા, જાણતા, સાંભળતા અને માનતા મુજબ, તેમ જ ઊંચે નીચે, ચારે દિશાઓને બરાબર તપાસીને અમે કહીએ છીએ કે, સર્વ ભૂતપ્રાણીને હણવામાં કે તેમની પાસે બળાત્કારે કામ લેવા વગેરેમાં કશો દોષ નથી." પરંતુ આર્યપુરુષો કહે છે કે, તેમનું એ કહેવું અનાર્યવચન છે, અને તે બરાબર નથી. 'સર્વ [illegible] ન હણવાં જોઈએ, ન [illegible] જોઈએ, ન મારવાં જોઈએ, કે તેમને [illegible] તેમના ઉપર બળાત્કાર [illegible]

[illegible] તેમનું [illegible] પ્રાણીને પૂછો કે [illegible] તમને સુખ એ દુઃખરૂપ છે કે દુઃખ એ દુઃખરૂપ છે?' [illegible] 'અમને દુઃખ એ [illegible]' 'તમને જેમ દુઃખ [illegible] ભૂતપ્રાણીને પણ દુઃખ એ મહા ભયરૂપ [illegible]

[illegible]

[illegible]

જગતમાં કેટલાકોને પાપકર્મો કરવાની જ ટેવ પડી હોય છે. પરિણામે, તેઓ અનેક જાતનાં દુઃખો ભોગવે છે. ક્રૂર કર્મો કરનારા તેઓ પણ વેદના ભોગવે છે. જેઓ તેવાં કર્મો નથી કરતા, તેઓ તેવી વેદના નથી ભોગવતા, એમ જ્ઞાની પુરુષો કહે છે. [૧૩૨]

અજ્ઞાની અને અંધકારમાં રખડતા મનુષ્યને જિનની આજ્ઞાનો લાભ થતો નથી. જે માણસમાંથી પૂર્વે ભોગવેલા ભોગોની કામના નષ્ટ થઈ છે અને જેને [ભવિષ્યના] પરલોકના ભોગોની પણ કામના નથી, તેને વર્તમાન ભોગોની ઇચ્છા શાની હોય! તેવા સંયમયુક્ત, પોતાના કલ્યાણમાં પરાયણ, સંયમમાં યત્નશીલ, શુભાશુભના જ્ઞાનવાળા, પાપકર્મમાંથી નિવૃત્ત, લોકને [illegible] તરફ તટસ્થ રહેનારા, તથા બધી બાબતોમાં મન ઉપર કાબૂવાળા વીર પુરુષોને જ અમે જ્ઞાન બતાવીશું. જ્ઞાની અને બુદ્ધ પુરુષો આરંભના ત્યાગી હોય છે, ને હકીકત તરફ નજર રાખો. તેઓ વધ, બંધ, પરિતાપ તથા બહારના પ્રવાહોને[1] રોકયા છે, તથા કર્મનાં પરિણામો સમજીને જે નૈષ્કર્મ્યદર્શી[2] થયો છે, તે વેદવિદ[3] કર્મબંધનોનાં કારણોથી પર રહે છે. [૧૩૮-૯]

૨

[illegible]

[illegible]

પછી, ઘણા ખાડને જાગેલા અને સમજેલા આગમોને જ્ઞાની પુરુષો તે માર્ગ ફરી સંભળાવે છે. [૧૩૦-૧]

ધર્મને જ્ઞાની પુરુષો પાસેથી સમજીને કે [illegible] સંઘરી ન રાખવો. પરંતુ, પ્રાપ્ત થયેલા, મનગમતા, સુંદર ભોગપદાર્થોમાં [illegible], લોકપ્રવાહને અનુસરવાનું છોડી દેવું. મેં જોયું છે અને સાંભળ્યું છે કે, સંસારમાં આસક્ત થઈ, વિષયોમાં ડૂબનારા મનુષ્યો ફરી ફરીને જન્મ પામે છે. તેવા પ્રમાદીઓને જોઈને, બુદ્ધિમાન પુરુષે હમેશાં સાવધાન, અપ્રમત્ત તથા પ્રયત્નશીલ રહી, પરાક્રમ કરવું જોઈએ એમ હું કહું [illegible]]

[illegible] બુદ્ધિમાન [illegible] વિચાર કરીને, તને પ્રાપ્ત કરવા માટે [illegible] જોઈએ. [illegible]

નેત્ર વગેરે ઇન્દ્રિયોને વશ કર્યા પછી પણ મંદમતિ પુરુષ ભોગોના પ્રમાદમાં તણાઈ જાય છે. સંયોગથી પર નહિ થયેલા ના તે મનુષ્યનાં બંધનો કપાતાં નથી. વિષયભોગને પરિણામે દુ:ખથી પીડાયેલા અથવા તેમાં જ પ્રમત્ત એવા હે મનુષ્યો! હું તમને આવી વાત, કહી સંભળાવું છું કે, મૃત્યુ અવશ્ય આવવાનું જ છે. પોતાની ઇચ્છાઓને તાબે થતા, અસંયમી,[1] મોહથી ઘેરાયેલા અને પરિગ્રહમાં ખૂંચેલા લોકો ફરી ફરી જન્મ પામ્યા કરે છે. [૧૩૮,૧૩૧]

જે લોકો પાપકર્મમાંથી નિવૃત્ત થયા છે, તેઓ જ વસ્તુતાએ કામના વિનાના કહેવાય. માટે બુદ્ધિમાન[2] તથા સંયમી પુરુષ કષાયોનો ત્યાગ કરે. જેને આ લોકમાં ભોગેચ્છા[3] નથી, તેને અન્ય નિંદ્ય પ્રવૃત્તિ શાની હોય? શું એવા જ્ઞાનીને ઉપાધિ હોય છે? જ્ઞાનીને ઉપાધિ નથી હોતી, એમ હું કહું છું. [૧૩૬,૧૩૮,૧૪૦]

---

૧. મૂળ : [illegible]

૨. મૂળમાં 'અતિવિધ' શબ્દ છે તે આ સૂત્રમાં વારંવાર વપરાય છે [illegible] (વિદ્વાન) [illegible]

૩. [illegible]

૫

લોકસાર

૧

જિતના મનુષ્યો પોતાના ભોગોના પ્રયોજન માટે કે કાંઈ પણ પ્રયોજન વિના પણ હિંસા વગેરે પ્રવૃત્તિ કર્યા કરે છે. તેથી તેઓ તે તે યોનિઓમાં જ ફર્યા કરે છે. તેમની કામનાઓ મોટી હોય છે. તે કારણે તેઓ [illegible] કામનાઓ વડે જ તેઓ અલ્પ [illegible] નથી [illegible]

રોગોમાં આસક્ત અને દુર્ગતિમાં સબડતા પ્રાણીઓ તરફ નજર કરો. તેઓ ફરીફરીને અનેક દુઃખો અનુભવ્યા કરે છે. પોતાની જ [illegible]

[illegible]

થોડું ઘણું, નાનું મોટું, સચિત્ત (સજીવ) કે અચિત્ત છે, તેમાં મમતા રાખે છે. એ જ વસ્તુ તેમને માટે સદા ભયરૂપ છે. [૧૪૫,૧૪૯]

સંયમી પુરુષ અજ્ઞાની, મંદ અને મૂઢ મનુષ્યના જીવિતને દર્ભની અણી ઉપર રહેલા, પવનથી કંપતા અને પડવાની તૈયારીમાં આવેલા પાણીના ટીપા જેવું ગણે છે. [૧૫૨]

જે મનુષ્ય વિષયોના[1] સ્વરૂપને બરાબર સમજે છે, તે સંસારને બરાબર સમજે છે; અને જે વિષયોના સ્વરૂપથી અજાણ્યો છે, તે સંસારના સ્વરૂપથી અજાણ્યો છે. કામભોગોને[2] સેવીને તેમને નહિ સમજનારો મૂઢ મનુષ્ય બેવડી ભૂલ કરે છે. પોતાને મળેલા વિષયોનું સ્વરૂપ સમજીને, બરાબર વિચારીને, તેમને ન સેવવા એમ હું કહું છું. કુશળ પુરુષ કામભોગોને સેવતો નથી. [૧૮૪]

સંયમનો સ્વીકાર કરી, હિંસા વગેરેનો ત્યાગ કરતો જે મનુષ્ય આ શરીર વડે સંયમ સાધવાનો અવસર છે એમ સમજે છે, તેણે [illegible]

[illegible]

[illegible]

સંયમ માટે ઉદ્યત થયેલો મનુષ્ય, દરેકને પોતાનાં કર્મનું [illegible] જ ભોગવવાનું છે એમ જાણી, પ્રમાદ ન કરે. [illegible] ઉપેક્ષા કરીને [illegible] સંયોગોથી દૂર રહેતા મનુષ્યને ભય નથી. [illegible]

[illegible] એવા હોય છે કે જેઓ સંયમ માટે પહેલાં ઉદ્યમવંત થાય છે અને પછી પણ તેમાં સ્થિર રહે છે; કેટલાક એવા હોય છે કે જેઓ પહેલાં ઉદ્યમવંત થાય છે, પણ પછી પતિત થાય છે. [illegible] અવિદ્યાથી પણ મોક્ષ મળે છે એમ બીજાને કહે [illegible] કરે છે. [illegible] કેટલાક એવા હોય છે કે જેઓ પહેલાં પણ ઉદ્યમવંત થતા નથી કે પછી પતન પણ [illegible] એમ જાણી મુનિએ [illegible] [illegible]

[illegible]

લોલુપ છે, વક્ર આચારવાળા છે, પ્રમત્ત છે, અને ઘરમાં જ રહ્યા-પડ્યા રહે છે, તેઓને એ મુનિપણું શક્ય નથી. [૧૫૫]

મુનિપણાને સ્વીકારીને શરીરને જર્જર કરો. સમ્યગ્દર્શી વીર પુરુષો લૂખુંસૂકું અને તુચ્છ ખાઈને રહે છે. પાપકર્મમાં અનાસક્ત એવા તે વીર પુરુષોને કદાચ રોગ થાય તો પણ તેઓ તેને સારી રીતે સહન કરે છે. કારણ કે, તેઓ સમજે છે કે શરીર પહેલાં પણ એવું હતું અને પછી પણ એવું જ છે; શરીર હમેશાં નશ્વર, અધ્રુવ, અનિત્ય, અશાશ્વત, વધઘટ પામનારું અને વિકારી છે. એ બાબતનો વિચાર કરી, તે સંયમી લાંબા વખત સુધી દુઃખો સહન કર્યા જ કરે છે અને બહાર ફરતા પ્રમત્તોને જોઈને અપ્રમત્તપણે રહે છે. એવો મુનિ આ સંસારપ્રવાહને તરી ગયો છે, અને તેને જ મુક્ત અને વિરત કહેલો છે એમ હું કહું છું. ભગવાનમાં રત, તથા વિષયોથી વિમુક્ત અને વિરત રહેનારા મનુષ્યોને સંસારમાં ફરવું પડતું નથી. [૧૫૬,૧૫૮]

૨

[illegible]

વિનયવાન શિષ્યે તેમની સર્વ પ્રકારે સેવા કરવી જોઈએ[1] તથા તેમની આજ્ઞાને વશ રહીને જ સર્વ ક્રિયાઓ[2] કરવી જોઈએ. એમ કરનારો સંયમી ઇંદ્રિયોનો પરાજય કરીને સત્ય વસ્તુ જોઈ શકે છે. [૧૫૦, ૧[illegible]]

[illegible]માં મનુષ્ય સમાધિલાભ કરી શકતો નથી. કેટલાક સંસારમાં રહીને જ્ઞાનીઓને અનુસરે છે; અને કેટલાક ત્યાગી થઈને અનુસરે છે. તેમ કરવામાં પાછળ પડનારાઓ પ્રત્યે જ્ઞાનીને અનાસક્ત એવાને નિર્વેદ કેમ ન થાય?[3] [૧[illegible]૧]

[illegible] અને [illegible] નથી. તેવા કાયા[4] [illegible] ગામોગામ એકલા ન ફરવું. [illegible] જ પરાક્રમ વ્યર્થ છે. [૧૫[illegible]]

[illegible] નિયામકનું આપવામાં આવે તો પણ [illegible] મહામોહથી મૂઝાયેલા રહે છે. [illegible] ગાથાઓ વારંવાર [illegible] ન થવું જોઈએ એમ [illegible] [૧[illegible]]

[illegible] સર્વના ગુણવાન [illegible] છે,[5] તેમાં [illegible]

[illegible]

આ જન્મમાં જ નાશ પામી જાય છે. પરંતુ જે કર્મ અજાણતાં ન થયું હોય, તેને જાણ્યા પછી સંયમીએ તેનો વિવેક એટલે પ્રાયશ્ચિત્ત કરવું જોઈએ. વેદવિદ્ પુરુષો એ પ્રમાણે અપ્રમાદપૂર્વક કરેલા પ્રાયશ્ચિત્તને વખાણે છે. [૧૫૮]

સર્વદિનમાં તત્પર, બહુશ્રુત, જ્ઞાની, ઉપશાંત, સમ્યક્ પ્રવૃત્તિ કરનારો અને હંમેશાં યત્નવંત એવો એ મુમુક્ષુ સ્ત્રીઓને જોઈને ચલિત ન થાય. તે પોતાના આત્માને સમજાવે કે લોકમાં જે સ્ત્રીઓ છે તે મારું શું ભલું કરનાર છે? તેઓ માત્ર આરામરૂપ છે; પુરુષાર્થરૂપ નથી. [૧૫૯]

મુનિએ કહ્યું છે કે, કોઈ સંયમી કામવાસનાથી પીડાય, તો તેણે લૂખુંસૂકું ખાવાનું રાખવું, અને તે પણ ઓછું ખાવું; આખો દિવસ ધ્યાનમાં ઊભા રહેવું; પગે ખૂબ મુસાફરી કરવી. પણ સ્ત્રીઓ તરફ મનોવૃત્તિ ન જવા દેવી. કારણ કે, ભોગમાં પહેલું [illegible] પડે છે અને પછી દુઃખ ભોગવવાં પડે છે. અથવા પહેલાં દુઃખ ભોગવવાં પડે છે અને પછી [illegible] પડે છે. એ પ્રમાણે સ્ત્રીઓ કલહ અને મોહના કારણ છે. એ બરાબર સમજીને અને વિચારીને સંયમી પુરુષ સ્ત્રીઓ તરફ ન વળે, એમ હું કહું છું. [૧૬૦]

[illegible] પુરુષે કામકથા ન કરવી, [illegible] ન જોવું, તેમની સાથે એકાંત ન સેવવું; તેમના તરફ મમત્વ ન રાખવું, [illegible] ન કરવી. [illegible] [૧૬૧]

[illegible]

ઇચ્છે છે. તે વીર પુરુષે હમેશાં જ્ઞાનીના કહ્યા પ્રમાણે[1] પરાક્રમ કરવું [૧-૨,૧૦૮

ગુરુપરંપરાથી[2] જાણીને, ઉપદેશ સાંભળીને અથવા સ્વાભાવિક સ્મરણશક્તિથી[3] કે બીજા કોઈ પાસેથી જાણીને [illegible] ગુરુની આજ્ઞાને [illegible] નહિ અને એ પ્રકારે [illegible] સમજીને [illegible] [૧-૫૮]

જેને તું હણવા માગે છે તે તું જ છે, જેને તું તાબે કરવા માગે છે તે તું જ છે, જેને તું પરિતાપ ઉપજાવવા માગે છે તે પણ તું જ છે, જેને તું [illegible] માગે છે તે પણ તું જ છે તથા જેને તું [illegible] માગે છે તે પણ તું જ છે. આમ સમજી તે સરલ અને પ્રતિબુદ્ધ મનુષ્ય કોઈને હણતો નથી કે હણાવતો નથી. [૧-૫-૫]

[illegible]

[illegible]

વાણી ત્યાંથી પાછી ફરે છે; ત્યાં કોઈ તર્ક પહોંચતો નથી, અને બુદ્ધિ પેસી શકતી નથી. જે આત્મા છે તે જ વિજ્ઞાતા છે; અને જે વિજ્ઞાતા છે તે જ આત્મા છે. જેનાથી જણાય છે તે આત્મા છે. તેવા આત્માને જાણતો હોવાથી આ મનુષ્ય આત્મવાદી કહેવાય છે. સમભાવ એ તેનો સ્વભાવ છે. જેનો બીજો કોઈ આધાર નથી તેવા અપ્રતિષ્ઠ આત્માને ઓળખી મનુષ્ય આ પ્રમાણે જાણે છે:— [૧૭૦,૧૬૬]

તે લાંબો નથી, ટૂંકો નથી, ગોળ નથી, ત્રાંસો નથી, ચોરસ નથી, અને મંડળાકાર પણ નથી. તે કાળો નથી, લીલો નથી, રાતો નથી, પીળો નથી, અને ધોળો પણ નથી. તે સુગંધી નથી કે દુર્ગંધી નથી. તે તીખો નથી, કડવો નથી, તૂરો નથી, ખાટો નથી અને મીઠો નથી. તે બરછટ નથી, કોમળ નથી, ભારે નથી, હલકો નથી. તે ટાઢો નથી, ઊનો નથી, ચીકણો નથી તેમ જ લૂખો નથી. તે શરીરરૂપ નથી. તે ઊગતો નથી તે સંગી નથી. તે સ્ત્રી નથી, પુરુષ નથી અને નપુંસક નથી. તે જ્ઞાતા છે. તે વિજ્ઞાતા છે. તેને કોઈ ઉપમા નથી. તે અરૂપી સત્તા છે. તે શબ્દાતીત હોવાથી તેનો કોઈ શબ્દ નથી. તે શબ્દ નથી, રૂપ નથી, ગંધ નથી, રસ નથી, સ્પર્શ નથી —એમાંનું કશું નથી. એમ હું કહું છું. [૧૭૨]

૩

[illegible]

આમ આત્મપ્રાપ્તિ થવાની વિચિત્રતા બરાબર સમજદાર પુરુષે અણસમજુને કહેવું કે, 'ભાઈ! તું તારે સ્વરૂપ જ વિચાર. એમ કરવાથી બધા સંબંધોનો નાશ થશે. વાત એ છે કે માણસ પ્રયત્નશીલ છે કે નહિ.' કારણ કે, કેટલાક જિનાજ્ઞાના વિરાધક હોવા છતાં ઉદ્યમવંત હોય છે; અને કેટલાક જિનાજ્ઞાના આરાધક હોવા છતાં ઉદ્યમહીન હોય છે. તારી બાબતમાં એમ ન બનો! [૧૬૩,૧૬૬]

૬

કર્મનાશ

૧

જેમ પાણીમાં ડૂબેલા ધરામાં રહેનારો કાચબો તેનું મોઢું ઊંચું કરીને કાંઈ જોઈ શકતો નથી. તથા જેમ વૃક્ષો ઘણું દુઃખ ભોગવતાં છતાં પોતાનું સ્થાન છોડી શકતાં નથી. તેમ દરેક અજ્ઞાન પ્રાણીઓ અનેક પ્રકારના કુળોમાં ઉત્પન્ન થઈને કર્મ કરે છે, પરંતુ તેમાંથી ભાગી શકતા નથી. તમને જુઓ તો [illegible]

[illegible]

બને તે દેવ હોય, તો પણ તેને પણ જન્મમરણરૂપ ઉપપાત[1] અને ચ્યવન હોય છે જ. દરેકને પોતાનાં કર્મનાં ફળ પણ અવશ્ય ભોગવવાનાં હોય છે. તે કર્મોને પરિણામે તેઓને અંધાપો પ્રાપ્ત થાય છે કે અંધારામાં જ રહેવાનું થાય છે. આમ વારંવાર તેઓને નાનાં મોટાં દુઃખો અનુભવવાં પડે છે.

વળી એ બધાં પ્રાણીઓ[2] એકબીજાને પણ કલેશ આપ્યાં કરે છે. આ લોકના એ મહાભય તરફ નજર કરો. આમ તે બધાં પ્રાણીઓ અતિ દુઃખપૂર્ણ હોય છે. કામોમાં આસક્ત એવાં તે પ્રાણીઓ ક્ષણભંગુર તથા બળ વિનાના શરીર વડે વારંવાર વધ પામ્યા કરે છે. એ પ્રકારે [illegible] તે મૂઢ જીવો એને એ કર્મો ફરી ફરી કર્યાં કરે છે. વિવિધ દુઃખો અને અનેક પ્રકારના રોગોથી [illegible] ઘેરાયેલાં તે મનુષ્યો અત્યંત પરિતાપ પામે છે; પણ તેથી છૂટવાનું કાંઈ બનતું નથી. માટે હે મુનિ ! રોગોના કારણરૂપ હિંસાની કામના તું છોડી દે. તું તેમને મહાભયરૂપ સમજ અને કોઈ કારણે અન્ય પ્રાણીઓની હિંસા ન કર. [૧૨૨-૮]

૨

હવે [illegible] હોય તો હું તને કર્મનાશનો[3] માર્ગ [illegible]

[1] [illegible]

[2] [illegible]

[3] [illegible]

આમ આત્મપ્રાપ્તિ થવાની વિચિત્રતા બરાબર સમજીને સમજદાર પુરુષ અણસમજુને કહેવું કે, 'ભાઈ' તું તારે આત્માનું સ્વરૂપ જ વિચાર. એમ કરવાથી બધા સંબંધોનો નાશ થશે. ખરી વાત એ છે કે [illegible] પ્રયત્નવાન છે કે નહિ.' કારણ કે, કેટલાક જિનાજ્ઞાના વિરાધક હોવા છતાં ઉદ્યમવાન હોય છે; અને કેટલાક જિનાજ્ઞાના આરાધક હોવા છતાં ઉદ્યમહીન હોય છે. તારી બાબતમાં એમ ન બનો.' [૧-૩,૧૦૧]

૬

કર્મનાશ

૧

[illegible]

[illegible]

બળે કે દેવ હોય, તો પણ તેને પણ જન્મમરણરૂપ ઉપપાત[1] અને ચ્યવન હોય છે જ. દરેકને પોતાનાં કર્મનાં ફળ પણ અવશ્ય ભોગવવાનાં હોય છે. તે કર્મોને પરિણામે તેઓને અંધાપો પ્રાપ્ત થાય છે કે અંધારામાં જ રહેવાનું થાય છે. આમ વારંવાર તેઓને નાનાં મોટાં દુઃખો અનુભવવાં પડે છે.

વળી એ બધાં પ્રાણીઓ[2] એકબીજાને પણ કલેશ આપ્યાં કરે છે. આ લોકના એ મહાભય તરફ નજર કરો. આમ તે બધાં પ્રાણીઓ અતિ દુઃખયુક્ત હોય છે. કામોમાં આસક્ત એવાં તે પ્રાણીઓ ક્ષણભંગુર તથા બળ વિનાના શરીર વડે વારંવાર વધ પામ્યા કરે છે. એ પ્રકારે રિબાયા છતાં તે મંદ જીવો એને એ કર્મો ફરી ફરી કર્યા કરે છે. વિવિધ દુઃખો અને અનેક પ્રકારના રોગોથી ભરેલાં ઘરોમાં તે મનુષ્યો અત્યંત પરિતાપ પામે છે; પણ તેથી તેમનું કાંઈ વળતું નથી. માટે હે મુનિ! રોગોના કારણરૂપ વિષયોની કામના તું છોડી દે. તું તેમને મહાભયરૂપ સમજ અને તેમને કારણે અન્ય પ્રાણીઓની હિંસા ન કર. [૧૭૨ ૮]

૨

[illegible] કર્મનાશનો[3] માર્ગ [illegible] વિવિધ [illegible] તથા [illegible] કરી [illegible] છે. તે [illegible] સંયમ [illegible]

1 [illegible]

2 [illegible]

3 [illegible]

આમ આત્મપ્રાપ્તિ થવાની વિચિત્રતા બરાબર સમજીને સમજદાર પુરુષે અણસમજુને કહેવું કે, 'ભાઈ' તું તારા આત્માનું સ્વરૂપ જ વિચાર. એમ કરવાથી બધા સંબંધોનો નાશ થશે. ખરી વાત એ છે કે માણસ પ્રયત્નશીલ છે કે નહિ.' કારણ કે, કેટલાક જિનાજ્ઞાના વિરાધક હોવા છતાં ઉદ્યમવંત હોય છે; અને કેટલાક જિનાજ્ઞાના આરાધક હોવા છતાં ઉદ્યમહીન હોય છે. તારી બાબતમાં એમ ન બને! [૧૦૩,૧૦૬]

૬

કર્મનાશ

૧

[illegible]

શુદ્ધ આચારવાળો અને શુદ્ધ ધર્મવાળો એ મુનિ કર્મોનો નાશ કરી શકે છે. બરાબર સમજીને સંસારના પ્રવાહથી છૂટો થઈ સંયમધર્મને આચરતો મુનિ, તીર્ણ, મુક્ત અને વિરત કહેવાય છે. એમ શાંતિ પામેલ સંયમમાં રહેતા અને વિચરતા ભિક્ષુને અરતિ શું કરી શકે! [૧૧૫-૭]

જે સંયમીને શરીર પડતાં સુધી રણસંગ્રામમાં મોખરે રહેનાર વીર પુરુષની ઉપમા અપાય છે. એવો જ મુનિ પારગામી થઈ શકે છે. કોઈ પણ પ્રકારના કષ્ટથી ન ડગતો અને વહેરાતા છતાં પાટિયાની જેમ સ્થિર રહેતો તે સંયમી, શરીર પડતા સુધી કાળની વાટ જોયા કરે, પણ દુઃખથી ગભરાઈ પાછો ન હઠે. [illegible] સુધી સંયમધર્મનું પાલન કરીને વિચરતા અને ઇન્દ્રિયનિગ્રહી એવા પૂર્વના મહાપુરુષોએ જે જે સહન કર્યું છે, તે [illegible] [૧૬૧,૧૮૪]

[illegible] (પરિષહો) બે પ્રકારનાં હોય છે: [illegible]

[illegible] [૧૮૩-૪]

[illegible]

૧ [illegible]

મુનિઓને જોઈને ખેદ પામતાં તેમનાં સ્વચ્છંદી અને કામભોગોમાં આસક્ત મતાવલંબીઓએ રુદન કરી કરીને તેમને પોતાને ન છોડી જવાને વીનવ્યા છે. પરંતુ, તેમનામાં જેને પોતાનું શરણ દેખાતું નથી, તે તેઓમાં આસક્તિ કેમ કરીને રાખે? ખરે! જેણે ભગવાનને છોડ્યા છે એવો અસાધારણ મુનિ જ આ સંસારપ્રવાહને તરી શકે છે. આ પ્રકારના જ્ઞાનની હમેશ ઉપાસના કરવી એમ હું કહું છું. [૧૭૯-૮૦]

તેને કામભોગથી નિવૃત્ત સમજીને તથા પોતાના પૂર્વ સંબંધીઓનો ત્યાગ કરીને, ઉપશમયુક્ત અને બ્રહ્મચર્યમાં સ્થિત થયેલા ત્યાગી કે ગૃહસ્થ [illegible] ધર્મને યથાર્થ જાણીને તે પ્રમાણે વર્તવું [illegible] મુનિઓને [illegible] સમજનારા, ઉપશાંત, હિંસાનો ત્યાગ કરનારા અને સમાધિયુક્ત એવા જ્ઞાની પુરુષો [illegible] મુનિઓ [illegible] તેમની [illegible] [illegible]

ધર્મ [illegible]

[illegible]

શુદ્ધ આચારવાળો અને શુદ્ધ ધર્મવાળો એ મુનિ કર્મોનો નાશ કરી શકે છે. બરાબર સમજીને સંસારના પ્રવાહથી કિનારે આવી સંયમધર્મને આચરતો મુનિ, તીર્ણ, મુક્ત અને વિરત કહેવાય છે. એમ સર્વદા [illegible] સંયમમાં રહેતા અને વિચરતા ભિક્ષુને અરતિ[1] શું કરી શકે! [૧૧૫-૭]

એ સંયમીને શરીર પડતાં સુધી રણસંગ્રામમાં મોખરે રહેનારા વીર પુરુષની ઉપમા અપાય છે. એવો જ મુનિ પારગામી થઈ શકે છે. કોઈ પણ પ્રકારના કષ્ટથી ન ડગતો અને વહેરાતા છતાં પાટિયાની જેમ સ્થિર રહેતો તે સંયમી, શરીર પડતા સુધી કાળની વાટ જોયા કરે, પણ દુઃખથી ગભરાઈ પાછો ન હઠે. ઘણા લાંબા કાળ સુધી સંયમધર્મનું પાલન કરીને વિચરતા અને પ્રતિજ્ઞાનિષ્ઠ એવા પૂર્વના મહાપુરુષોએ જે જે સહન કરેલું છે, તે તરફ લક્ષ રાખવું. [૧૬૧,૧૮૪]

જ્યારે આવી પડતાં દુઃખો (પરિષહો) બે પ્રકારનાં હોય છે: અનુકૂળ અને પ્રતિકૂળ. તેવા પ્રસંગોએ ઘણી વાર કુશંકાઓ લાવીને [illegible] કરે. સુગંધ હોય કે દુર્ગંધ અથવા [illegible] હોય તો પણ. વીર પુરુષોએ તે [illegible] [૧૮૩]

[illegible]

[illegible]

૧. [illegible]

જે ભિક્ષુ વસ્ત્રરહિત છે, તેને 'મારું વસ્ત્ર જૂનું થયું છે, માં[illegible] બીજું વસ્ત્ર કે સોયદોરો માગવા પડશે, અને તેને સાંધવું પડશે' એવી કશી ફિકર હોતી નથી. વસ્ત્રરહિત રહીને સંયમમાં પરાક્રમ કરતા તે ભિક્ષુને ઘાસ ખૂંચે છે, ટાઢ વાય છે, તાપ લાગે છે, ડાંસમચ્છર કરડે છે. — એમ અનેક પ્રકારનાં દુઃખો સહન કરવાં પડે છે. પરંતુ તે દુઃખોને સહન કરતો અને ઉપકરણોના [illegible] તે અલ્પ મુનિ તપની વૃદ્ધિ કરે છે. ભગવાને આ [illegible] જે રીતે કહ્યું છે, તે રીતે તેને બરાબર સમજવી જોઈએ. [૧૮૫

એકલો ફરતો તે મુનિ [illegible] ફરીને નિર્દોષ [illegible] વિચરતા રહે. વસ્ત્રરહિત રહેતા મુનિએ પેટ [illegible] [illegible] [illegible] છે. તેમના [illegible] [૧૮૩ ૬,૧૯૦]

કર્મોનો નાશ કરતો [illegible] મુનિ તેમના [illegible] [illegible] કર્મોનો નાશ કરે [illegible] [illegible] નથી. [illegible]

[illegible]

[illegible]

પ્રાણીઓને માટે (પાણીમાં ડૂબી ન જનારા) 'અસંદીન' બેટ જેવો છે. આર્યોએ કહેલો ધર્મ પણ એવો છે. [૧૯૫,૧૮૭]

તેજસ્વી, શાંત દૃષ્ટિવાળા અને વેદવિત્ સંયમીએ લોક ઉપર કૃપા કરીને અને તેનું સ્વરૂપ સમજીને ધર્મનું કથન કરવું તથા તેનું વિવેચન કરવું. સત્ય માટે ઉદ્યમવંત થયેલા કે નહિ થયેલા એવા સાંભળવાની ઇચ્છાવાળા સર્વને સંયમીએ ધર્મ સમજાવવો. જીવમાત્રનું સ્વરૂપ વિચારી, શાંતિ, વૈરાગ્ય, ઉપશમ, નિર્વાણ, શૌચ, ઋજુતા, નિરભિમાનતા, અપરિગ્રહીપણું અને અહિંસારૂપી ધર્મ તેણે ઉપદેશવો [૧૯૪]

એ પ્રમાણે ધર્મને કહેતો ભિક્ષુ પોતાને તકલીફમાં પડતો નથી કે બીજાને પણ તકલીફમાં નાખતો નથી; તથા કોઈ જીવપ્રાણીને પણ પીડા કરતો નથી. આવો ઉપદેશક મહામુનિ દુઃખમાં પડેલાં સર્વ જીવપ્રાણીઓને 'અસંદીન' બેટની પેઠે શરણરૂપ થાય છે. જેમ પક્ષી પોતાનાં બચ્ચાંને ઉછેરે છે, તેમ ઉદ્યમવંત નહિ થયેલાઓને તે [illegible] ભિક્ષુ રાત અને દિવસ શાસ્ત્ર ઉપદેશોને ધીરે ધીરે [illegible] કરે છે, એમ હું કહું છું. [૧૯૫,૧૯૦]

3

[illegible]

[illegible]

[illegible]

રહેવા [illegible] ભગવાનની આજ્ઞાને નથી અનુસરતા. કેટલાક [illegible] સારી રીતે જીવવાનું મળશે એ આશાએ જ્ઞાનીઓએ કહેલી [illegible] [illegible] કરે છે તો કેટલાક સંસારનો ત્યાગ કર્યા પછી [illegible] [illegible], કામોના [illegible] તથા [illegible] આસક્તિવાળા બની, [illegible] [illegible] ગુરુની સામે થઈ જાય છે. [૧૮૮]

[illegible] ઉપશાંત અને [illegible] [illegible] ભિક્ષુઓને, 'તમે શીલ વિનાના છો,' એમ કહે છે! [illegible] [illegible] મૂર્ખ [illegible] ૧૮૯

કેટલાક [illegible] થયેલા હોય છે, પણ બીજાની [illegible] [illegible] કેટલાક આચાર્યને [illegible] [illegible], [illegible] નાખે છે. [illegible] [illegible] [illegible] પ્રતિજ્ઞા [illegible] [illegible] [૧૯૦, ૧૯૦]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

આવી વિચિત્ર સ્થિતિ જાણીને બુદ્ધિમાન પુરુષે પ્રથમથી ધર્મને બરાબર સમજવો જોઈએ અને પછી પોતાના લક્ષમાં પરાયણ બની શાસ્ત્રાનુસાર પરાક્રમ કરવું જોઈએ, એમ હું કહું છું. [૧૯૧,૧૯૩]

૭

મહાપરિજ્ઞા

[આ અધ્યયન લુપ્ત થઈ ગયું છે એવો પ્રાચીન પ્રવાદ છે. તેના વિષયનું વર્ણન કરતાં ટીકાકાર શીલાંકદેવ જણાવે છે :

"संयमादिगुणयुक्तस्य कदाचिन्मोहसमुत्थाः परीषहा उपसर्गा वा प्रादुर्भवेयुः ते सम्यक् सोढव्याः।"

"સંયમ વગેરે ગુણોથી યુક્ત મુમુક્ષુને કદાચિત્ મોહને કારણે પરિષહો (સંકટો) અને ઉપસર્ગો (વિઘ્નો) આવી પડે, તો તે તેને સારી રીતે સહન કરવાં." એવો સાતમા અધ્યયનનો વિષય છે.]

૮

વિમોહ[1]

૧

આર્ય પુરુષોએ સમભાવે કહેલો ધર્મ સાંભળીને અને સમજીને બોધ પામેલા કેટલાક બુદ્ધિમાન પુરુષો વયથી વયમાં [illegible] સંયમધર્મનો સ્વીકાર કરે છે. કશાની આકાંક્ષા વિનાના તે સંયમીઓ નથી કોઈની હિંસા કરતા, નથી કશો પરિગ્રહ રાખતા કે નથી બીજું કાંઈ પાપકર્મ કરતા. તેઓ જ સાચા અગ્રંથ છે [૨૦૭]

બુદ્ધિમાન ભિક્ષુએ જાણીને [illegible] પ્રવૃત્તિઓના જન્મ અને [illegible]

[illegible]

[illegible]

કેટલાક અદ્ભુત કહે છે. કેટલાક તેને આદિવાળો કહે છે, તો કેટલાક તેને અનાદિ અનંત કહે છે. એ જ પ્રમાણે સુકૃત–દુષ્કૃત, કલ્યાણ–પાપ, સાધુ–અસાધુ, સિદ્ધિ–અસિદ્ધિ અને નરક–અનરકની બાબતમાં પણ તેઓ પોતપોતાની માન્યતા જણાવતા વાદવિવાદ કરે છે. તેમને એટલું જ કહેવું બસ છે કે તમારું કહેવું નિર્હેતુક છે. તરતમતાવાળા,[1] અજ્ઞાન અને જ્ઞાના ભગવાને જે પ્રમાણે ધર્મ કહેલો છે, તે પ્રમાણે તમારો ધર્મ સારી રીતે કહેવાયેલો તથા યથાર્થ નથી. [૧૯૯]

અથવા, આવા વિવાદના પ્રસંગોમાં મૌન જ રાખવું એમ હું કહું છું. 'બધા ધર્મોમાં (દિશાઓથી) પાપ ભરેલું છે. એ પાપને જાણીને હું વિરમું છું. એ જ સાચી વિવેકના કહેવાય,' એમ સમજીને વિવાદ ન કરવો. [૨૦૦]

[illegible] નથી જાણ્યું કે, ખાન, પાન, વસ્ત્ર, પાત્ર, [illegible] કે પ્રાયોજન (રહેઠાણ) મળે કે ન મળે તો પણ, માર્ગ [illegible] માર્ગ [illegible] તે [illegible] આપે. (કોઈ [illegible]) નિમંત્રણ કરે, કે (કાંઈ [illegible]) ભેટ કરે, તો તેનો સ્વીકાર ન કરવો. [૧૯૮]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

ત્રણ મહાવ્રતોનું[1] સ્વરૂપ બરાબર સમજીને આર્ય પુરુષ ઉદ્યમવંત થાય. ઊંચે, નીચે, અને તીરછે એમ બધી દિશામાં પ્રવૃત્તિમાત્રથી પ્રત્યેક જીવને થતું દુઃખ સમજીને બુદ્ધિમાન પુરુષ સકામ પ્રવૃત્તિઓ કરે નહિ, કરાવે નહીં, કે કરનારને અનુમતિ ન આપે. જેઓ તેવી પ્રવૃત્તિઓ કરે છે, તેમનાથી સંયમી પુરુષ શરમાય. વિવિધ પ્રવૃત્તિઓનું સ્વરૂપ સમજીને સંયમી કોઈ પણ પ્રકારનો આરંભ ન કરે. જે પાપકર્મમાંથી નિવૃત્ત છે, તે જ સાચો વાસનારહિત છે.[2] [૧૦૦૧]

૨

સંયમી ભિક્ષુએ પોતાના ભિક્ષાને લગતા આચાર બરાબર જાણવા એમ બુદ્ધ પુરુષોએ જણાવેલું છે. [૧૦૪]

સાધર્મી કે પરધર્મીને ખાન, પાન, મેવો, મુખવાસ, વસ્ત્ર, પાત્ર, કંબલ અને રજોહરણ દેવાં નહિ, તે માટે તેમને નિમંત્રણ ન આપવું, તથા તે વસ્તુઓ વડે અત્યંત આદરબુદ્ધિથી તેમની સેવા પણ ન કરી. [૧૮૭]

[illegible] સહધર્મીએ અસહધર્મીને ખાન, પાન, વસ્ત્ર વગેરે આપવાં નહિ, કે તે વસ્તુઓ માટે નિમંત્રણ આપી તે વડે તેમની સેવા પણ કરવી નહિ, પરંતુ સહધર્મીએ [જરૂર પડે] સહધર્મીની જ સેવા કરવી.[3] [૧૮૮]

1. [illegible]

2. [illegible]

3. [illegible]

સ્મશાનમાં, ઉજ્જડ ઘરમાં, ગિરિગુફામાં, વૃક્ષ નીચે, કુંભારને ઘેર કે બીજે ક્યાંય સાધના કરતા, રહેતા, બેસતા, વિશ્રાંતિ કરતા અને વિચરતા ભિક્ષુને કોઈ ગૃહસ્થ આવીને ખાનપાન વસ્ત્ર વગેરે માટે નિમંત્રણ આપે, અને તે વસ્તુઓ હિંસા કરીને, ખરીદી લાવીને, ચોરી લાવીને, બીજા કોઈની ઉપાડી લાવીને અથવા પોતાને ઘેરથી સામે લાવીને આપવાનું કહે, કે તેને માટે મકાન ચણાવી આપી તેને ખાઈ પીને ત્યાં જ રહેવાનું કહે; તો ભિક્ષુએ તેને કહેવું કે, હે આયુષ્મન્, તારું કહેવું મને કબૂલ નથી, કેમકે તેવી પ્રવૃત્તિઓનો મેં ત્યાગ કર્યો છે. [૨૦૨]

સ્મશાનાદિમાં રહેતા ભિક્ષુને જમાડવા માટે કે રહેવા માટે કોઈ ગૃહસ્થ ભિક્ષુ નિમિત્તે મકાન ચણાવે, કે ખાનપાન તૈયાર કરે, અને તે વાત ભિક્ષુને પોતાની સહજબુદ્ધિથી ખબર પડે, કે કોઈના કહેવાથી કે બીજા પાસેથી સાંભળીને ખબર પડે, તો તરત તેણે તે ગૃહસ્થને ઉપર પ્રમાણે ના કહી દેવી. [૨૦૩]

ભિક્ષુને પૂછીને કે પૂછ્યા વિના તેને માટે ગૃહસ્થે મોટો ખર્ચ કર્યો હોય અને પછી ભિક્ષુ તે વસ્તુઓનો સ્વીકાર કરવાની ના પાડે, [illegible] ગૃહસ્થ તેને મારે કે મરાવે અથવા હેરાન કરે,[1] [illegible] ભિક્ષુ [illegible] અથવા [illegible] ગૃહસ્થ [illegible] પોતાનો આચાર [illegible] [illegible] કહેવું. [૨૦૪]

[illegible]

[1] [illegible]

ભિક્ષુ ઉપાધિથી મુક્ત થાય છે અને તેનું તપ વધે છે. ભગવાને જણાવેલી આ વસ્તુને બરાબર સમજીને સમભાવે રહેવું. [૨૨૦]

ટાઢથી થથરતા ભિક્ષુને ગૃહસ્થ આવીને પૂછે કે, તને કામવાસના તો નથી પીડતી ને? તો તેને કહેવું કે, મને કામવાસના નથી પીડતી; પરંતુ આ ટાઢ સહન ન થવાથી હું થથરું છું. પરંતુ દેવતા પાડીને તાપવાનો કે બીજાના કહ્યાથી તેમ કરવાનો અમારો આચાર નથી. ભિક્ષુનું કહેવું સાંભળીને પેલો (ગૃહપતિ) જાતે તાપણી સળગાવી તેને તપાવે, તોપણ ભિક્ષુએ તેને ના પાડવી. [૨૧૦]

કોઈ ભિક્ષુ એક પાત્ર અને ત્રણ વસ્ત્રધારી હોય, અથવા એક પાત્ર અને બે વસ્ત્રધારી હોય, કે એક પાત્ર અને એક વસ્ત્રધારી હોય, તો તેને એમ થવું ન જોઈએ કે હું વધુ એક વધુ વસ્ત્ર માગું. ભિક્ષુએ પોતાને લેવા ઘટે તેવાં જ વસ્ત્ર માગવાં અને જેવાં મળે તેવાં જ પહેરવાં. તેમને ધોવાં નહિ કે ધોયેલાં અને રંગેલાં વસ્ત્ર પહેરવાં નહિ. ગામાંતરે જતાં કોઈ ચૂકી લેવાનું મન કરે તે માટે તેનું વસ્ત્ર સંતાડવાં નહિ કે તેવાં વસ્ત્ર વધુ પહેરવાં નહિ. આ વસ્ત્રધારીનો આચાર છે. હેમંતઋતુ વીતી જાય અને ગ્રીષ્મઋતુ બેસે, ત્યારે તેણે જીર્ણ થયેલાં વસ્ત્ર પરઠી દેવાં તથા એક ઉપરનું અને એક નીચેનું એમ, બે વસ્ત્ર રાખવાં;[1] અથવા એક જ વસ્ત્ર રાખવું, અથવા વસ્ત્ર જ ન પહેરવાં. [૨૧૧-૨૪]

આ પ્રમાણે ભિક્ષુ ઉપાધિથી મુક્ત થાય છે અને તેનું તપ વધે છે. [illegible] [illegible]

[illegible]

1. [illegible]

ભાગનું મંકોડા તો સહન કરી શકું છું, પણ મારી લાજ ઢાંકવા વિના રહી શકું તેમ નથી; તો તેણે એક કટીબંધન સ્વીકારવું. વસ્ત્ર વિના ટાઢ તડકો વગેરે અનેક દુઃખો સહનાર તે ભિક્ષુ ઉપાધિથી મુક્ત થાય છે અને તેનું તપ વધે છે. [૨૨૩-૪]

૩

જે ભિક્ષુને એમ થાય કે હું કામવાસનામાં[1] સપડાયો છું અને તેના વેગને સહી શકું નથી; તો તે વસુમાન અને સમજદાર ભિક્ષુએ પોતે જાતે અકાર્યમાં પ્રવૃત્તિ ન કરતાં આત્મઘાત કરવો. તે સંજોગોમાં તેને માટે તે જ શ્રેય છે; એ જ તેનો મરણનો અવસર[2] છે; તે જ તેના સંસારનો છેદનાર વસ્તુ છે; તે જ તેને માટે ધર્માચાર[3] છે, તથા હિતકર, સુખકર, યોગ્ય અને હંમેશને માટે નિઃશ્રેયસ છે. [૨૨૫]

જે ભિક્ષુને એમ થાય કે હું એકલો છું, મારું કોઈ નથી, હું [illegible] કોઈનો નથી; તો તેણે પોતાના આત્માને એકલો જ [illegible]. એમ [illegible] ભિક્ષુ ઉપાધિથી મુક્ત થાય છે અને [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] આ વસ્તુ [illegible] સમજીને [illegible] રહેવું. [૨૨૬]

[illegible]

[1] [illegible]

[2] [illegible]

[3] [illegible]

કહે કે, 'હે આયુષ્મન્ ! તમે આણેલું આ ખાનપાન મને ખપે તેમ નથી'. [૨૦]

કોઈ ભિક્ષુનો એવો નિયમ હોય કે, 'હું બીમાર પડું તો પણ બીજાને મારી સેવા કરવાનું કહું નહિ. પણ એ સ્થિતિમાં સમાન ધર્મવાળા જો આપમેળે મારી સેવા કરવાનું કહે તો તે સ્વીકારું; અને તે જ પ્રમાણે હું સાજો હોઉં ત્યારે બીજો કોઈ સમાનધર્મી બીમાર હોય તો તે ન કહે તોપણ મારે તેની સેવા કરવી,' — તો તે ભિક્ષુ તે પ્રકારના પોતાના નિયમને[1] બરાબર સમજીને વળગી રહે. [૨૧]

તે પ્રમાણે કોઈ ભિક્ષુનો એવો નિયમ હોય કે, બીજાની સેવા હું કરીશ, પણ મારી સેવા બીજા પાસે નહિ કરાવું. કે બીજાની સેવા હું નહિ કરું, પણ બીજા મારી સેવા કરે તો ના નહિ પાડું; કે બીજાની સેવા હું નહિ કરું, તેમ જ બીજા પાસે મારી કરાવીશ પણ નહિ – તો તે ભિક્ષુ નિયમને બરાબર સમજીને વળગી રહે. [૨૨]

[illegible]

૧. [illegible]

તે પ્રમાણેની પ્રતિજ્ઞાને વળગી રહેવું શક્ય ન રહે, ત્યારે પ્રતિજ્ઞાનો ભંગ કરવાને બદલે ખાવાનું છોડી દઈ મરણ સ્વીકારવું, પરંતુ પ્રતિજ્ઞાને ન છોડવી. શાંત, ત્યાગી તથા મન અને ઇંદ્રિયોને વશમાં રાખનાર ભિક્ષુને માટે તે બંનેમાં એ જ શ્રેય છે; એ જ તેનો મરણનો અવસર છે. (વગેરે સૂત્ર ૨૧૫ મુજબ) [૨૧૭]

૪

બુદ્ધિમાન ભિક્ષુ જેમ જીવિતની કામના ન કરે, તેમ મરણની પણ કામના ન કરે: મોક્ષના વાંછુકે તટસ્થતાપૂર્વક પોતાની પ્રતિજ્ઞારૂપ સમાધિ સાચવવી, અને આંતર તથા બાહ્ય પદાર્થોની મમતા તજી, આત્માને (પ્રતિજ્ઞાભંગથી) કલુષિત ન થવા દેવાની કાળજી રાખવી. પોતાની પ્રતિજ્ઞારૂપ સમાધિના ક્ષેમનો જે કાંઈ ઉપાય ધ્યાનમાં આવે, તે તેણે તરત જ અજમાવવો. છેવટે અશક્ય થઈ જાય, ત્યારે તેણે ગામમાં અથવા જંગલમાં શુદ્ધ અને જંતુ વિનાની જમા જોઈને ત્યાં ઘાસની પથારી કરવી. પછી તે પથારી ઉપર આહારનો ત્યાગ કરીને તે ભિક્ષુએ શરીરને રાખવું, અને [illegible] ત્યાંથી જે કાંઈ સંકટો આવે તે સહન કરવાં, પણ [illegible] નહિ [૨૧૮][૧]

[illegible]

[illegible]

[illegible] કાય હિંસાદિ વિવિધ આસવોથી ત્રાસ પામતા તે ભિક્ષુએ [illegible] સહન કરવું અનેક પ્રકારના બંધનોથી દૂર રહેતો તે ભિક્ષુ આમ સમાધિથી આયુષ્યને પૂરું કરે. સંયમી અને જ્ઞાની પુરુષો [illegible]]

ભિક્ષુને એમ થાય કે, હું હવે સંયમપાલન માટે આ [illegible] કરે. [illegible] તેણે ક્રમે ક્રમે આહાર [illegible] અને સમાધિયુક્ત થઈને પાટિયાની [illegible] થઈને [illegible] અનશન થઈ [illegible] નગર [illegible] લાવવું, તેને લઈને એકાંતે [illegible] મૉ, [illegible] માટી, પાણી, [illegible] અને [illegible] ન હોય, તે [illegible] થઈ [illegible] પાથરવું. પાથરીને, તેના [illegible] કરી. પછી, અનાહાર [illegible] પાસે કોઈ

[illegible]

પ્રકારનો શરીરનો ઉપચાર ન કરાવવો. તેમ કરતાં ઇંદ્રિયો અકરાંતી થઈ તેમની મરજી પ્રમાણે ફેરવતી-ફેરવતી. તેમ કરવા છતાં તે અગર્થ, અમાપ અને અમર્યાદિત કહેવાય[1] છે. મન સ્વસ્થ રહે અને શરીરને શાંતિ રહે એ તે માટે તે સંયમ કરે કે શરીરને સંજોગે કે પરિણામે જે, પણ બની શકે તો તે અચેતનની પેઠે સ્થિર જ રહે. ચાલવું ભિક્ષુ આમતેમ આંટા મારે, અથવા ગાંઠોને સંકોચીને બેસે, એમનાં માટી ભય નો ઉપરે શયન પણ કરે. [૨૨૧-૭,૨૨૨]

આ સ્વસ્થના અહિનીક મહત્વને સ્વીકારીને ઇંદ્રિયોને વશમાં રાખે. શરીરને ટેકવવા માટે જે પાટિયું મેળવ્યું હોય, તે ઉધઈ વગેરેથી જીવવાળું હોય તો તેનો ત્યાગ કરી, બીજું જીવરહિત એવું મેળવે. જેનાથી પાપ ઉત્પન્ન થાય તેવું કશું અવલંબન ન કરે. બધાં દુઃખોને સહન કરે અને તે વડે આત્માને ઉત્કૃષ્ટ બનાવે. [illegible]

[illegible]

[illegible]

શરીરના સર્વ વ્યાપારો અને શરીરની ગતિનો ત્યાગ કરવો. બીજી અવસ્થાઓ કરતાં આ તેની ઉત્તમ અવસ્થા છે. તે [illegible] પોતાના સ્થાનને બરાબર તપાસીને અનશન આદરવું. અને બધાં ગાત્રોનો નિરોધ થવા છતાં પણ પોતાના સ્થાનથી ભ્રષ્ટ ન થવું. મારા શરીરમાં દુઃખ નથી, એમ સમજીને સમાધિમાં સ્થિર રહેવું અને કાયાનો બધી રીતે ત્યાગ કરવો. જીવતા સુધી [illegible] અને આપત્તિઓ આવવાનાં જ, એમ સમજીને શરીર-ની મમતાનો ત્યાગ કરી, પાપને અટકાવનાર પ્રત્યાખ્યાન ભિક્ષુએ બધું સહન કરવું. ક્ષણભંગુર એવા શબ્દાદિ પુદ્ગલ કામોમાં રાગ ન કરવો.[1] અને [illegible] સમજીને તેમાં લોભ ન રાખવો. કોઈ દેવ [illegible] મનુષ્ય [illegible] આપવાનું [illegible] [illegible] [illegible], [illegible] એવી [illegible] ઉપર શ્રદ્ધા ન રાખવી. [illegible] સમજીને તેનો ત્યાગ કરવો. [illegible] અર્થોમાં [illegible] અને [illegible] [illegible] [illegible].[2] તે ભિક્ષુએ [illegible] ઉત્તમ [illegible] સમજીને સમાધિમાં [illegible]

[illegible]

અનુક્રમે કહેલા એ ત્રણે [illegible], [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] ધીર, બહુમત, [illegible] [illegible] ધર્મનાં [illegible] [illegible]

1 [illegible]

2 [illegible]

3 [illegible]

ટિપ્પણો

ટિપ્પણ નં. ૧. [illegible] આઠે સૂત્રમાં માત્ર 'શીતસ્પર્શ' શબ્દ છે. ટીકાકાર તેનો 'ટાઢ તડકો વગેરેના સ્પર્શો' તથા 'સ્ત્રીના સ્પર્શો' એવો અર્થ કરે છે અને જણાવે છે કે, કોઈ દુષ્ટ સ્ત્રી ઘરમાં ફસાવીને લઈ જાય અને ત્યાંથી છૂટ થવા વિના જીવતા પાછા નીકળવું અશક્ય જણાય, ત્યારે ઝેર ખાઈને કે ગળે ફાંસો ખાઈને કે એવે બીજે પ્રકારે આત્મહત્યા કરવી. અથવા કોઈ [illegible] ભિક્ષુને ટાઢ તડકો કે રોગનું દુઃખ [illegible] સહન નહિ કરી શકાય એમ લાગે, ત્યારે તે પણ તેમ કરે. સંયમની પ્રતિજ્ઞાનું પાલન અશક્ય થઈ જાય, ત્યારે જૈન શાસ્ત્રોમાં ભક્તપરિજ્ઞા, ઇંગિત અને પાદપોપગમન એ ત્રણ મરણ વિહિત છે; પરંતુ તે [illegible] સંયમવાળા સાધુઓ માટે છે અને તેમાં ખાનપાનનો ત્યાગ કરીને મરવાનું હોઈ વખત વધારે જાય છે. પરંતુ જ્યારે [illegible] આવે, ત્યારે ફાંસો ખાવો વગેરે વિવિધ મરણનો પણ આશરો લેવો, પરંતુ વિલંબ ન કરવો, એમ કહેવાનો અહીં આશય છે. ટીકાકાર [illegible] કરે છે કે, મૈથુન સિવાય બીજી કોઈ વસ્તુનો [illegible] નિષેધ નથી. કોઈ પણ વસ્તુનો [illegible] ઇ. [illegible] નિષેધ હોય, તો [illegible] તેનું [illegible]

૯

ભગવાન મહાવીરનું તપ

[ઉપધાન]

શ્રી સુધર્મસ્વામી કહે છે

હે આયુષ્યમાન જંબુ ! શ્રીમહાવીર ભગવાનની તપશ્ચર્યાનું વર્ણન મેં જેમ સાંભળ્યું છે, તેમ તને કહી સંભળાવું છું. તે શ્રમણ ભગવાને ઉદ્યમવંત થઈ, સંસારના દુઃખ સમજી, પ્રવ્રજ્યા લીધી અને તે જ દિવસે હેમંત ઋતુની ટાઢમાં જ તે બહાર ચાલી નીકળ્યા. તે કડકડતી ટાઢમાં વસ્ત્રથી શરીર ન ઢાંકવાનો તેમનો દૃઢ સંકલ્પ હતો અને જીવનપર્યંત કઠણમાં કઠણ મુશ્કેલીઓ ઉપર વિજય મેળવનાર ભગવાન માટે તે ઉચિત જ હતું. [૧-૨]

અરણ્યમાં વિહરતા ભગવાનને નાના મોટા અનેક જંતુઓએ ચાર મહિના સુધી ઘણો ત્રાસ આપ્યો અને એમનાં લોહી માંસ ચૂસ્યાં. [૩]

તેર મહિના સુધી ભગવાને વસ્ત્રને ખભા ઉપર જ રાખી મૂક્યું. પછી બીજે વર્ષે શિશિર ઋતુ અર્ધી વ્યતીત થતાં તે છોડીને ભગવાન સંપૂર્ણ 'અચેલક' વસ્ત્રરહિત થયા. [૪,૨૨]

વસ્ત્ર ન હોવા છતાં, તથા સખત ટાઢમાં પણ તે હાથ લાંબા રાખીને ધ્યાન ધરતા. ટાઢને કારણે કોઈ દિવસ તેમણે હાથ બગલમાં ઘાલ્યા નથી. કોઈ કોઈ વાર શિયાળામાં તે છાયામાં જ ધ્યાન ધરતા અને ઉનાળામાં તાપમાં જ બેસી વિવિધ આસને ધ્યાન ધરતા. [૨૨,૧૦૭]

તે વખતે શિશિર ઋતુમાં હિમના વાયરા વાતા અને [illegible] [illegible] કરતા અને કેટલાક મનુષ્યો એ વખતે [illegible] [illegible] [illegible] કેટલાક કપડાં પહેરવાનો વિચાર

કરતા અને કેટલાક લાકડાં બાળતા. તે વખતે જિતેંદ્રિય અને આકાંક્ષા વિનાના તે ભગવાન એ ઠંડીને ખુલ્લામાં રહીને સહેતા. કોઈ વાર ઠંડી અસહ્ય થઈ પડે, ત્યારે ભગવાન સાવધાનપણે રાત્રે બહાર નીકળીને થોડું ચાલતા. [૩૧-૮]

વસ્ત્ર વિનાના હોવાથી તૃણના સ્પર્શો, ટાઢના સ્પર્શો, તાપના સ્પર્શો અને ડાંસ તથા મચ્છરના સ્પર્શો — એમ અનેક પ્રકારના સ્પર્શો ભગવાન મહાવીરે સમપણે સહ્યા હતા. [૪૦]

રસ્તે ચાલતાં ભગવાન આગળ આગળ પુરુષની લંબાઈ જેટલા માર્ગ ઉપર દૃષ્ટિ રાખીને આડુંઅવળું ન જોતા, ચાલવાના માર્ગ તરફ જ જોઈને, સાવધાનીથી ચાલતા; કોઈ બોલાવે તો પણ થોડું બોલતા, અને દૃષ્ટિ સ્થિર કરીને અંતર્મુખ રહેતા. તેમને આવા નગ્ન જોઈને તથા તેમનાં સ્થિર નેત્રોથી ભય પામતાં છોકરાં ટોળે વળી તેમને મારતાં મારતાં ચીસો નાખતાં. [૫,૨૨]

ઉજ્જડ ઘર, સભાસ્થાન, પરબ અને હાટડાં — એવાં સ્થાનોમાં ભગવાન કોઈ વાર રહેતા, તો કોઈ વાર લુહારની કોઢમાં કે ઘાસના ઢગલાઓ પાસે, તો કોઈ વાર ધર્મશાળાઓમાં, બગીચા [illegible] ઘરોમાં કે નગરમાં રહેતા હતા. કોઈ વાર સ્મશાનમાં, [illegible], કે ઝાડની નીચે રહેતા હતા. આ રીતે એ શ્રમણે તેર [illegible]

[illegible]

માણસો પણ ભગવાનને ઘણો ત્રાસ આપતા. કોઈ વાર ગામના રખવાળો હાથમાં હથિયાર લઈને ભગવાનને કનડતા. કોઈ વાર વિષયવૃત્તિથી સ્ત્રીઓ કે પુરુષો ભગવાનને એકલા જાણીને હેરાન કરતા. રાત્રે એકલા ફરનાર લોકો તે તે સ્થાનોમાં એકલા રહેલા ભગવાનને જોઈને તેમને પૂછતા. જ્યારે ભગવાન જવાબ ન આપતા ત્યારે તેઓ ભગવાન ઉપર ચિડાઈ જતા. કોઈ એમ પૂછતું કે અંદર આ કોણ છે? તો 'હું ભિક્ષુ છું' એમ ભગવાન કહેતા. વધારે નહિ બોલતા ભગવાન ઉપર તેઓ ગુસ્સે થઈ જતા; તો પણ ભગવાન સમભાવથી ધ્યાન જ કર્યા કરતા. ભગવાનનો એવો ઉત્તમ ધર્મ હતો. [૩૦ ૧,૩૪-૫]

જ્યાં બીજા અનેક લોકોનો ઉતારો હોય એવાં સ્થાનોમાં રહેતી વખતે ભગવાન આંખો સામે નજર પણ ન કરતા, પરંતુ અંતર્મુખ રહીને ધ્યાન ધરતા. ગૃહસ્થો સાથે પણ તેઓ કશો સંબંધ ન રાખતા અને ધ્યાનમાં જ મગ્ન રહેતા. કોઈ પૂછે તો પણ તેનો જવાબ નહોતા આપતા. કોઈ તેમને પ્રણામ કરતું તો તેના તરફ પણ નજર નહોતા કરતા. એવે વખતે તેમને નિષ્પુણ્ય મનુષ્યો દ્વારા માર તેમ જ ત્રાસ પડતો. તે બધું તે સમભાવે સહેતા. તે જ પ્રમાણે આખ્યાનો, નાટકો, ગીતો, દંડયુદ્ધો અને મુષ્ટિયુદ્ધો તથા પરસ્પર કથામાં લીન થયેલા લોકો તરફ પણ કશી ઉત્સુકતા રાખ્યા વિના તે શોકરહિત જ્ઞાતા મધ્યસ્થ દૃષ્ટિ રાખતા. સહી ન શકાય એવાં દુઃખો વટાવીને પરાક્રમ કરતા તે મુનિ સર્વત્ર સમભાવે રહેતા; તથા એ મોટાં સંકટો પર ક્રમતાં કોઈનું શરણ ન શોધતા. [૬-૧૦]

દુર્ગમ એવા લાઢ[૧] પ્રદેશમાં, વજ્રભૂમિમાં અને શુભ્રભૂમિમાં પણ ભગવાન વિચર્યા હતા. ત્યાં તો તેમને તદ્દન હલકી જાતનાં ઉ

૧ જુઓ ઈ. આ.ની નવ. ટીમાં અ. નવો: લાઢ વજ્રભૂમિ અને શુભ્રભૂમિ એ બેવા જ પ્રદેશનાં નામ હોઈ શકે છે. તેમાં વજ્રભૂમિનું વર્ણન છે, અને 'ઘણા દુર્ગમ છે' એમ આવે છે.

[આમનોનો ઉપયોગ કરવો પડ્યો હતો. ત્યાંના લોકો પણ તે બહુ મારતા; ખાવાનું બહુ લૂખું મળતું અને કૂતરાં કરડતાં. બહુ ઓછા તે કૂતરાઓને રોકતા, તો કેટલાક તો કૂતરાઓને બોલીને કરડાવતા. વજ્રભૂમિના લોકો બહુ કઠોર હતા. તથા કૂતરાં કરડી ન જાય તે માટે બીજા શ્રમણો હાથમાં લાકડી કે નાળ લઈને ફરતા. કેટલીક વાર કૂતરાઓ ભગવાનને કરડતા અને તેમના માંસની [illegible]. એમ છતાં એવા દુર્ગમ લાઢ દેશમાં હિંસાનો ત્યાગ કરીને અને શરીરની મમતા છોડીને તે અનગાર ભગવાને આવી [illegible] સમભાવે સહ્યાં; અને સંગ્રામને મોખરે રહેતા વિજયવંત હાથીની જેમ ભગવાને એ દુઃખો ઉપર જય મેળવ્યો. કેટલીક વાર [illegible] દેશમાં ઘણે દૂર જવા છતાં ગામ જ ન આવતું; કોઈ વખત એ [illegible] પાસે આવતાં જ ગામના લોકો બહાર નીકળીને તેમને મારતા અને [illegible] કરતા. કોઈ વાર તેઓ ભગવાનના શરીર ઉપર બેસી [illegible] લેતા; કોઈ વાર તેમના ઉપર ધૂળ નખાવવામાં [illegible]; કોઈ વાર તેમને ઊંચેથી નીચે પટકવામાં આવતા; [illegible] આસન ઉપરથી તેમને ધક્કાથી નીચે પાડવામાં આવતા. [illegible] દેહની મમતા વિનાના અને [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] ૪૧ ૯૩]

[illegible]

કર્યું કે, ઉપાધિવાળો આ જીવ હંમેશાં બંધાય છે. પછી બધી રીતે કર્મનું સ્વરૂપ જાણીને ભગવાને પાપનો ત્યાગ કર્યો. [૧૧-૫]

કર્મના બે પ્રકાર[1] સમજીને અસાધારણ જ્ઞાનવાળા મેધાવી ભગવાને કર્મોનો નાશ કરવાને અનુરૂપ ક્રિયાનો ઉપદેશ કરેલો છે પ્રવૃત્તિ અને તજ્જન્ય કર્મબંધન[2] સમજીને ભગવાન પોતે નિર્દોષ અહિંસામાં પ્રવર્તતા હતા. ભગવાને સ્ત્રીઓને સર્વ પાપની કારણભૂત સમજીને તેમનો ત્યાગ કર્યો હતો. વસ્તુનું સ્વરૂપ બરાબર સમજીને તે મહાવીર કદી પાપ ન કરતા, બીજા પાસે ન કરાવતા, કે કોઈ કરતો હોય તેને પ્રેરણા પણ ન આપતા. [૧૬-૭,૧૧]

ભગવાને પોતાને માટે તૈયાર કરેલું ભોજન કદી લેવું નહીં કારણ કે, તેમ કરવામાં ભગવાન કર્મનો બંધ સમજતા હતા. પાપ કર્મમાત્રનો ત્યાગ કરતા ભગવાન નિર્દોષ ખાનપાન મેળવીને જ તેનો ઉપભોગ કરતા. તે કદી બીજાના પાત્રમાં ભોજન ન કરતા કે બીજાના વસ્ત્રનો ઉપયોગ ન કરતા. માનાપમાનનો ત્યાગ કરી કોઈનું શરણ ન ઇચ્છતા ભગવાન ભિક્ષા માટે ફરતા. [૧૮૯]

ભગવાન ખાનપાનનું માપ બરાબર સમજતા હતા તેથી તે રસોમાં કદી લલચાતા નહીં તથા તેમની આકાંક્ષા રાખતા નહીં

---

૧. કર્મના બે પ્રકાર તે ઐર્યાપથિક અને સાંપરાયિક. કષાયાદિયુક્ત થઈને કરેલાં કર્મો તે સાંપરાયિક; તેમનું ફળ અવશ્ય ભોગવવું જ પડે છે. નિર્દોષ ચાલનાર (ઈર્યા) ... છતાં પાપભૂત હાલવાચાલવા વગેરેની અવશ્ય થતી ક્રિયાઓ વડે થતી હિંસા વગેરેથી બંધાતું કર્મ તે ઐર્યાપથિક; તે બંધ પછી તરત નાશ પામી જાય છે.

૨. મૂળમાં 'આદાનસ્રોત, અતિપાતસ્રોત અને યોગ' એવા શબ્દો છે. આદાનસ્રોત એટલે ઇંદ્રિયોની દુષ્ટ પ્રવૃત્તિજન્ય કર્મબંધ અને હિંસાજન્ય કર્મબંધ તે અતિપાતસ્રોત, મન, વાણી અને કાયાની પ્રવૃત્તિ તે યોગ.

ન, સાથવો[1] અને કોળા લૂખાં[2] ખાઈને જ તે નિર્વાહ ના. ભગવાને આઠ મહિના સુધી તો એ ત્રણ વસ્તુઓથી જ ચલાવેલું. ભગવાન અડધા મહિના કે મહિના સુધી પાણી પણ ન ના. તે રીતે બે મહિના કે છ મહિના સુધી પણ વિહાર કરતા. [illegible] આકાંક્ષા વિનાના તે ભગવાન કોઈ વાર ટાઢું અન્ન ખાતા; કોઈ વાર છ, આઠ, દશ કે બાર ટંકો પછી જ ખાતા. [૮-૧૦]

ગામમાં કે નગરમાં જઈને બીજાને માટે કરેલો આહાર તે સાવધાનપણે ખોળતા. આહાર લેવા જતાં માર્ગમાં ભૂખ્યાં [illegible] તરસ્યાં કાગડા વગેરે પક્ષીઓને બેઠેલાં જોઈને, તેમજ બ્રાહ્મણ, શ્રમણ, ભિખારી,[3] અતિથિ, ચાંડાળ, બિલાડી કે કૂતરો કે બીજાને કોઈ ઘર આગળ ઊભેલાં જોઈને, તેમને આહાર મેળવવામાં વાંધો ન આવે તેમ જ તેમને અપ્રીતિ ન થાય તે રીતે ભગવાન ત્યાંથી ધીરે ધીરે ચાલ્યા જતા અને બીજે કોઈ અહિંસાપૂર્વક ભિક્ષાની શોધ કરતા. કોઈ વાર પલાળેલો, સૂકો કે ટાઢો [illegible] લેતા કે ઘણા દિવસની ખીચડી, પુલાક ([illegible]) અને [illegible][4] પણ લેતા. એવું પણ ન મળે તો ભગવાન શાંતભાવે રહેતા. [૧૧-૧૪]

ભગવાન કોઈ વાર [illegible]

1. [illegible]
2. [illegible]
3. [illegible]
4. [illegible]

શુદ્ધિ અર્થે સંશોધન (જુલાબ), વમન, વિલેપન, સ્નાન અને દંતપ્રક્ષાલન ન કરતા. તેમ, શરીરના આરામ માટે ચંપી પણ ન કરાવતા. [૫૪-૫]

આમ કામસુખોથી વિરત થયેલા એ અબહુવાદી 'બ્રાહ્મણ' વિહરતા હતા. એકાકીભાવને પામેલા તેમણે કષાયોની જ્વાળા શાંત કરી હતી અને તેમનુ દર્શન વિશદ હતું. પોતાની સાધનામાં તે એટલા બધા નિમગ્ન હતા કે તેમણે આંખ પણ કદી ચોળી નથી કે શરીરને ખજવાળ્યું નથી. બહુ નહીં બોલનારા, આકાંક્ષા વિનાના તે મતિમાન માહણે રતિ તથા અરતિનો પરાજય કરી, આ લોકનાં તથા દેવયક્ષ વગેરેનાં અનેક ભયંકર સંકટો, તથા અનેક પ્રકારના શબ્દો અને ગંધો સમભાવે સહન કર્યાં. [૫૬, ૧૧, ૨૦, ૩૨-૩]

ચાંચલ્યરહિતપણે ભગવાન અનેક પ્રકારનાં આસનો દ્વારા ધ્યાન કરતા; અને સમાધિસ્થ તથા આકાંક્ષા વિનાના થઈને તે ઊર્ધ્વ, અધો અને તિર્યગ્ લોકનો વિચાર કરતા. કામ વિનાના, શબ્દ અને રૂપમાં મૂર્છા વિનાના તથા છદ્મસ્થ[1] પરાક્રમ કરતા તે ભગવાન જરા પણ પ્રમાદ ન કરતા. તે પોતાની મેળે, સંસારનું સ્વરૂપ સમજીને આત્મશુદ્ધિમાં સાવધાન રહેતા હતા અને એ જ રીતે જિંદગી સુધી શાંત રહ્યા. [૬૭-૮]

મુમુક્ષુઓ એ જ રીતે વર્તે છે, એમ હું કહું છું [૭૦]

---

૧ મૂળ: છઉમત્થે (છદ્મસ્થ).

મહાવીરસ્વામીનો આચારધર્મ

ખંડ ૨ જો

एयं खलु तस्स भिक्खुस्स भिक्खुणीए वा सामग्गियं जं सव्वट्ठेहिं समिए सहिए सया जए ज्ञामि त्ति बेमि ।

'ભિક્ષુ અથવા ભિક્ષુણીના આચારની એ જ સંપૂર્ણતા છે કે તે બધાં બાબતોમાં રાગદ્વેષરહિત તથા પોતાના કલ્યાણમાં તત્પર રહી સાવધાનતાપૂર્વક વર્તે.' [૨,૧/૧૪]

૧

ભિક્ષા[1]

[પિણ્ડૈષણા]

શ્રીસુધર્મસ્વામી કહે છે : 'સર્વ બાબતોમાં રાગદ્વેષ વિનાના થઈને તથા પોતાના કલ્યાણમાં તત્પર રહીને હંમેશાં સંયમપૂર્વક વર્તવું એ જ ભિક્ષુ કે ભિક્ષુણીના આચારની સંપૂર્ણતા છે. ભિક્ષાની બાબતમાં કર્મબંધનનો સંભવ વિશેષ હોવાથી, ભગવાન મહાવીરે તેને અંગની ઘણી સૂક્ષ્મ સૂચનાઓ કરેલી છે. તે હું કહી સંભળાવું છું. તે તમે બધા સાંભળો.' [૧/૧૪]

ભિક્ષા માગવા ક્યાં જવું?

ભિક્ષુએ[2] ઉગ્રકુળ[3], ભોગકુળ, રાજન્યકુળ, ક્ષત્રિયકુળ, ઇક્ષ્વાકુકુળ, હરિવંશકુળ, તથા ગોવાળ, વૈશ્ય, હજામ, સુથાર, ગોલિવાટ, અને એવાં બીજાં ઘરોનાં અતિરસ્કૃત અને અનિંદિત કુળોમાં[4] ભિક્ષા માગવા જવું. [૧/૧૧]

૧. [illegible] 'સૂત્ર' [illegible]
[illegible]

૨. ભિક્ષુ એટલે ભિક્ષુ અથવા ભિક્ષુણી બંને સમજવાં.

૩. [illegible]

૪. [illegible]

ભિક્ષા માગવા ક્યાં ન જવું?

પરંતુ ચક્રવર્તી વગેરે ક્ષત્રિયો, રાજાઓ, ઠાકોરો,[1] રાજાના કર્મચારીઓ[2] અને રાજવંશીઓને[3] ત્યાંથી ભિક્ષા ન લેવી, ભલે પછી તેઓ શહેરમાં રહેતા હોય, બહાર પડાવ રાખીને પડ્યા હોય, કે પ્રવાસ કરતા હોય, કે તેમને ત્યાંથી નિમંત્રણ મળ્યું હોય યા ન મળ્યું હોય.[4] [૩-૧૦]

વળી જે ઘરોમાં હમેશાં અન્નદાન દેવાતું હોય, કે શરૂઆતમાં દેવ વગેરેને નિમિત્તે અગ્રપિંડ જુદો કાઢવામાં આવતો હોય, કે ભોજનનો અર્ધો[5] કે ચોથો[6] ભાગ દાનમાં અપાતો હોય, એવાં નિત્ય નિર્માલ્ય જુદા કરનારાં[7] અને તેને કારણે જ્યાં હમેશાં ઘણા યાચકો દોડી આવતા હોય, તેવા ઘરોમાં ભિક્ષા માગવા કદી ન જવું. [૧/૧૪]

વળી ભિક્ષાર્થે જતાં જે માર્ગે ગઢ-ટેકરા, ખાડા-ખાઈ, કોટ, દરવાજા કે આગળા[8] આડે આવતા હોય, તે માર્ગે તેણે ભિક્ષા માગવા ન જવું. બીજો રસ્તો હોય તો તે માર્ગે થઈને જવું;— પછી ભલે તે રસ્તો લાંબો અને ટૂંકો હોય. કારણ કે, તે માર્ગે જવામાં

૧. મૂળમાં '[illegible]' શબ્દ છે. ટીકાકાર તેનો અર્થ 'સરદાર' [illegible] છે.

૨. મૂળમાં 'રાજસંપ્ય' શબ્દ છે. ટીકાકાર તેનો અર્થ 'દંડપાશિક' વગેરે આપે છે.

૩. [illegible] એટલે રાજાના મામા, સાળા વગેરે.

૪. [illegible] એ બધા [illegible] તો છે; પણ તેમને ત્યાં [illegible] દોષ હોવાથી મનાઈ કરી છે.

૫. મૂળ [illegible]

૬. મૂળ [illegible] (=અર્ધભાગ)નો અર્ધો = ચતુર્થાંશ.

૭. [illegible]

૮. [illegible]

કેમકે ભગવાને ઘણા દોષો બતાવ્યા છે.[1] જેમકે તે માર્ગે જતાં ઠોકર કે લપટિયું ખાઈ પડી જવાય; અને તેમ થતાં ત્યાં પડેલાં મળમૂત્ર વગેરેથી[2] શરીર ખરડાય વગેરે. કોઈ કારણે (અર્થાત્ બીજો માર્ગ ન હોવાથી ત્યાં જવું જ પડે તેમ હોય, અને ત્યાં જતાં) તેવું થાય તો શરીરને સજીવ[3], ભીની કે કચરાવાળી જમીન વડે, કે સજીવ પથ્થર કે ઢેફા વડે કે સજીવ (સડેલા) લાકડા વડે[4] ન લૂછવું કે લોહું કરવું;[5] પરંતુ કોઈની પાસેથી નિર્જીવ ઘાસ, પાન, કાષ્ઠ કે તેવી માગી લાવવાં, અને એકાંત સ્થળમાં (જઈને) નિર્જીવ જગા જોઈતપાસીને તથા સાફ કરીને ત્યાં સાવધાનીથી શરીર લૂછવું કે લોહું કરવું. [૫૨]

તે જ પ્રમાણે જો માર્ગમાં વચ્ચે વકરેલાં[6] પશુ વગેરે ઊભાં હોય કે જે માર્ગે ખાડા, ખીલા, કાંટા, ઢોળાવ[7], તડ[8], ખાડાખૈયા કે કાદવ હોય અથવા ત્યાં ટુકડા કાગડા વગેરે પક્ષીઓ કે ભૂંડ વગેરે જનાવરો અતિ ખાવા ટોળે મળ્યાં હોય; તે માર્ગે થઈને પણ

1 આ વાક્ય ટીકાથી અનુવાદમાં ઉમેરી લીધું છે. આ તથા બીજાં [illegible]

2 [illegible]

3 [illegible]

4 [illegible]

5 [illegible]

6 [illegible]

ભિક્ષા માટે ન જવું. પણ બીજો રસ્તો લાંબો હોય તોય ત્યાં થઈ
જવું. [૫/૩-૪]

ભિક્ષા માગવા કેવી રીતે જવું ?

ભિક્ષુએ ભિક્ષા માગવા જતી વખતે પોતાનું વસ્ત્ર, પા
રજોહરણ વગેરે સર્વ સાધન[1] સાથે લઈને જવું. તે જ નિય
સ્વાધ્યાય કરવા જતી વખતે, મળમૂત્ર કરવા જતી વખતે કે ગા
પરગામ જતી વખતે પણ સમજવો. પરંતુ, જ્યારે દૂર સુધી વરસ
વરસતો જણાય, કે દૂર સુધી ધૂમસ પડતું દેખાય, કે જોરથી વા
પવનથી ધૂળ ઊડેલી દેખાય, કે ઘણાં જીવજંતુ આમતેમ ઊડ
દેખાય, તો બધું સાધન સાથે લઈને ભિક્ષા માગવા કે સ્વાધ્યાય વગે
કરવા ન નીકળવું. (એટલે કે, કાંઈ કારણે જવું પડે તો બધું
સાથે ન લેવું.) [૩/૮-૯]

ભિક્ષા માગવા કેવી રીતે ન જવું ?

ભિક્ષુએ ગૃહસ્થને ઘેર ભિક્ષા માગવા કોઈ અન્ય સંપ્રદાયન
માગણ સાથે, ગૃહસ્થ[2] સાથે કે[3] પોતાના જ ધર્મના પણ કુશી
સાધુ સાથે ન જવું આવવું; તથા તેમને આહાર ન દેવો કે દેવરાવવો
આ જ નિયમ સ્વાધ્યાયે,[4] દિશાએ[5] અને ગામપરગામે જતી
આવતી વખતે પણ સમજવો. [૧/૯]

ભિક્ષુએ ભિક્ષા માગવા જતી વખતે ગૃહસ્થના ઘરનો કાં
કાંખરાંવાળો[1] બંધ કરેલો દરવાજો તેની રજા વિના તથા જીવજંતુ
નિરીક્ષણ કર્યા વિના ઉઘાડવો નહિ કે અંદર જવું-આવવું નહિ. પ્રથમ

1. મૂળ 'ભંડગ'= ધર્મોપકરણ.
2. [illegible]
3. [illegible] (૧/૧/૯) – [illegible]
4. મૂળ. '[illegible]' [illegible] '[illegible]' [illegible]
5. [illegible]

તેની રજા લઈને તથા જોઈ-ઝાડીને સાવધાનતાથી તે ઉઘાડવો કે અંદર જવું આવવું. [૫/૪]

ભિક્ષુએ ભિક્ષા માગવા જતી વખતે ગૃહસ્થને ઘેર શ્રમણ, બ્રાહ્મણ[1] વગેરે યાચકોને પોતાની અગાઉ દાખલ થયેલા જોઈ, તેમની સામે બારણા પાસે ઊભા ન રહેવું; કે તેમને વટાવીને અંદર જવું નહીં કે માગવું નહીં; પરંતુ કોઈની અવરજવર ન હોય તેવા એકાંત સ્થાનમાં કોઈની નજરે ન પડાય તેવી રીતે ઊભા રહેવું; અને જ્યારે જણાય કે તે બધા આહાર લઈને અથવા ન મળવાથી એમ ને એમ પાછા ચાલ્યા ગયા, ત્યારે સાવધાનતાથી અંદર જવું અને માગવું. નહિ તો, તે મુનિને આવેલો દેખી ગૃહસ્થ પેલાઓને ખસેડીને કે તેને માટે નવો બનાવીને તેને આહાર આપે. માટે આવું એમ ન કરવું. આ પ્રતિજ્ઞા, આ હેતુ, અને આ ઉપદેશ ભિક્ષુઓને પહેલેથી તીર્થંકરોએ આપ્યો છે. [૫/૫]

ભિક્ષુએ ગૃહસ્થને ત્યાં ભિક્ષા માટે જતી વખતે તેના દરવાજાની [illegible] પકડીને ન ઊભા રહેવું, કે તેને પાણી ઢોળવાને કે કોગળા કરવાને સ્થાનકે ન ઊભા રહેવું, કે તેના સ્નાન કરવાના કે મળત્યાગ કરવાના સ્થાનની નજરે પડે તેવી રીતે કે તેના માર્ગમાં ઊભા ન રહેવું. [illegible]

[illegible]

નમસ્કાર કરીને કાંઈ માગવું નહિ; તેમ જ તે ન આપે તો કઠોર વચન કહેવું નહિ [૬/૨-૩]

ભિક્ષા માગવા ક્યારે ન જવું?

ગૃહસ્થને ઘેર ભિક્ષા માગવા જતાં માલૂમ પડે કે, ત્યાં હજુ ગાયો દોવાય છે, ભોજન રંધાય છે તથા બીજા (યાચકો)ને હજુ કાંઈ અપાયું નથી; તો ત્યાં ભિક્ષા માટે દાખલ થવું નહિ, પરંતુ આજુબાજુ ક્યાંક જવરઅવર વિનાને સ્થાને કોઈની નજરે ન પડાય તેવી રીતે ઊભા રહેવું; પછી જ્યારે માલૂમ પડે કે, ગાયો દોવાઈ ગઈ, ભોજન રંધાઈ ગયું અને યાચકોને અપાઈ ચૂક્યું, ત્યારે સાવધાનતાપૂર્વક જવું. [૪/૩-૪]

કોઈ ગામમાં વૃદ્ધાવસ્થાને કારણે સ્થિર વાસ કરનારા ('સમાણા') કે મહિનો મહિનો રહેનારા ('વસમાણા') ભિક્ષુકો ગામેગામ ફરતા ભિક્ષુને એમ કહે કે, 'આ ગામ ઘણું નાનું છે, અથવા મોટું હોવા છતાં સૂતક આદિને કારણે ઘણાં ઘર ભિક્ષા માટે બંધ છે; માટે આપ બીજા ગામે પધારો' — તો ભિક્ષુએ તે સાંભળી તે મુજબ ભિક્ષા માટે ન જતાં બીજા ગામે ચાલ્યા જવું. [૪/૫]

ગૃહસ્થને ઘેર ભિક્ષા માગવા જતાં એમ જણાય કે પુષ્કળ માંસ મત્સ્ય વગેરેથી કાંઈ ઉજાણી કે જમણ[1] થાય છે અને તેને નિમિત્તે વસ્તુઓ લવાય છે, તથા માર્ગમાં ઘણાં ઇંડાં, જીવ તથા પાણી વગેરે પડેલ છે; અને ત્યાં શ્રમણ બ્રાહ્મણ વગેરે યાચકો ઘણી ભીડ છે અથવા થવાની છે, અને તેથી ત્યાં પોતાનું [illegible]

---

૧ મૂળમાં તેના પ્રકાર આમ જણાવ્યા છે: આહેણ – વરને ઘેર [illegible] પહેણ – [illegible] હિંગોલ – મરણ પછીનું અથવા [illegible] સંમેલ – [illegible]

[illegible]

...વું કે વાચન-મનન[1] નિર્વિઘ્ને થઈ શકે તેમ નથી; તો ત્યાં તેણે ... માટે ન જવું. પરંતુ એમ જણાય કે ત્યાં માર્ગમાં જીવજંતુ આદિ ઘણાં નથી, તથા ભીડ પણ ઘણી થવાની નથી અને તેથી વાચન-મનન નિર્વિઘ્ને થઈ શકશે, તો ત્યાં જવું.[2] [૪/૧-૨]

જમણવાર

ભિક્ષુએ અમુક ઠેકાણે જમણવાર (સંખડિ) છે એમ જાણી, ... જેટલી મર્યાદાની અંદર પણ તેની આશાએ ભિક્ષા માટે ન જવું. પરંતુ, પૂર્વ દિશામાં જમણવાર છે એમ જાણી તેની લાલચ ... પશ્ચિમમાં ચાલ્યા જવું; અને પશ્ચિમમાં છે એમ જાણી ... તરફ ચાલ્યા જવું. એ જ પ્રમાણે ઉત્તર અને દક્ષિણ દિશાનું પણ સમજવું. ટૂંકમાં, ગામ નગર[3] કે કોઈ પણ ઠેકાણે જમણવાર છે એમ જાણ્યા પછી ત્યાં ન જવું. કેવળી ભગવાને કહ્યું છે કે, ત્યાં જવું એ દોષ (કર્મબંધનનું સ્થાન) છે. કારણ કે, જમણવારમાં તેને

૧. ...વાચના, પૃચ્છના, અનુપ્રેક્ષા (ચિંતન), પરિવર્તન (પુનરાવર્તન) અને ધર્મકથા. (... ઉત્તરાધ્યયન–પરિશિષ્ટ...) [illegible]

૨. [illegible]

૩. [illegible]

વિવિધ દોષયુક્ત[1] ભિક્ષાન્ન જ મળશે; જુદેજુદે ઘેરથી થોડો થોડો ભેગો કરેલો, નિર્દોષ[2] આહાર નહિ જ મળવાનો. વળી ગૃહસ્થ તે ભિક્ષુને કારણે નાના દરવાજાવાળી જગાઓ (લોકો દર્શન કરવા આવશે અને ભીડ થશે એમ માની) મોટા દરવાજાવાળી કરશે, કે મોટા દરવાજાવાળી જગાઓને નાના દરવાજાવાળી કરશે; સમ સ્થાનકોને (કોઈ પેસે નહિ માટે) વિષમ બનાવશે કે વિષમ સ્થાનકોને સમ બનાવશે, બહુ પવનવાળા સ્થાનકને નિર્વાત બનાવશે કે નિર્વાત સ્થાનને પવનવાળું કરાવશે; તથા 'અકિંચન સાધુને પથારી કરી આપવા યોગ્ય' કહ્યો છે,[3] એમ માની, ઘરની અંદરની કે બહારની વનસ્પતિ તથા હરિયાળી કપાવી કે તોડાવી નખાવશે તથા તેને માટે સાથરો પથરાવશે. માટે નિર્ગ્રંથ સંયમી મુનિએ (જાતકર્મ, વિવાહ વગેરે જેવા) પહેલાં કરાતા કે (શ્રાદ્ધ વગેરે જેવા) પછી કરાતા જમણવારોમાં ભિક્ષા માટે ન જવું. [૨/૫૧૭]

વળી, જમણવારમાં વધારે પડતું કે પુષ્ટ ભોજન આદિ બરાબર પચી ન શકવાથી ઝાડા ઊલટી કે શૂળાદિક રોગો પણ થાય. વળી, ત્યાં ભેગાં થયેલાં ગૃહસ્થો, ગૃહસ્થોની સ્ત્રીઓ, સાધુઓ ...

---

૧. મૂળમાં નીચેના આઠ દોષો જણાવ્યા છે: સાધુને ઉદ્દેશીને [illegible] કરેલું તે આધાકર્મિક, પોતાને માટે રાંધેલું પણ સાધુને માટે [illegible] વગેરે નાખી ગાઢું કરેલું તે ઔદ્દેશિક, સંયત અસંયત બધા માટે પહેલેથી રાંધેલું તે મિશ્ર; ખરીદી આણેલું તે ક્રીત, ઉછીનું આણેલું [illegible], બદલી આણેલું તે [illegible], અધિકારી માલિકની રજા વિના આણેલું તે અનિસૃષ્ટ, અને [illegible] કે [illegible] [illegible] આણેલું તે અભ્યાહૃત.

૨. મૂળમાં [illegible] અને [illegible] શબ્દ છે [illegible]

૩. [illegible]

...ની ભોજનમાં મદિરા પી, મત્ત થઈ તે ત્યાં જ બધાંની ભેગો ...ી પી અને પાછો પોતાને ઉતારે ન જઈ શકે; પછી નશાના ...વેશમાં ભાન ભૂલી જઈને સ્ત્રી વગેરેમાં આસક્ત થાય કે સ્ત્રી ...રે તેને લોભાવી, યોગ્ય ગુપ્ત સ્થાન બતાવી મૈથુનમાં પ્રવૃત્ત કરાવે. [૨/૧-૨]

વળી, ત્યાં અનેક યાચકો ભેગા થઈ જવાથી ભીડંભીડા, (તથા ગણ્યા કરતાં વધુ યાચકો આવવાથી) ધક્કામુક્કી કે મારંમારા ...થાય. તે વખતે હાથ પગ કચરાય, માર પડે, કોઈ ધૂળ નાખે પાણી છાંટે. વળી ગૃહસ્થ ઘણા યાચકોને આવેલા જોઈ તેમને નિમિત્તે ફરી વધારે રાંધે તો ઉદ્દેશીને કરેલો દોષિત આહાર મળે અથવા તો ભાગ તેની ઝૂંટંઝૂંટા થાય.

આમ જમણવારમાં જમવાને અનેક દોષો બતાવ્યા છે. માટે ભિક્ષુએ જમણવારમાં ભિક્ષા માગવા ન જવું; પણ થોડો થોડો નિર્દોષ આહાર અનેક ઘેરથી માગીને[1] લાવો. [૨/૩-૪]

કેવો આહાર લેવો–ન લેવો

[illegible]

[illegible]

શકાય તેવો ન હોય, તેને લઈ એકાંત સ્થળમાં જઈ, અગ્નિની જંત ઉપર કે હાડકાના, કીટના, તુષ (ફોતરાં)ના, કે છાણ વગેરેના ઉકરડા ઉપર જોઈ–તપાસી, સાફ કરી, સંયમપૂર્વક નાખી આવવો. [૧/૧૨]

ગૃહસ્થને ઘેર ભિક્ષાર્થે જતાં એમ જણાય કે અમુક ધ · ફળ કે ફળી વગેરે, છરી વગેરેથી કે અગ્નિથી તોડ્યાં, કાપ્યાં કે રાંધ્યાં ન હોવાથી આખાં તથા સજીવ છે, તથા તેમની ઊગવાની શક્તિ હજુ નાશ નથી પામી, તો તે પદાર્થો ગૃહસ્થ આપતો હોય છતાં ન લેવા. કારણ કે તે સજીવ છે, તથા પોતાને ભિક્ષામાં લેવા અયોગ્ય છે. પરંતુ જો તે પદાર્થો રાંધી, શેકી, તોડી કે કાપીને નિર્જીવ કરેલા માલૂમ પડે, તો લેવા. [૧/૩-૪]

પૌંવા, મમરા, ધાણી, પોંક વગેરે[1] એક જ વાર શેકાયેલાં હોવાથી સજીવ જેવાં હોય, તો તે પણ ન લેવાં; પરંતુ બે કે ત્રણ વાર શેકવાથી પૂરેપૂરાં નિર્જીવ થયેલાં હોય, તો જ લેવાં. [૧/૫]

મુનિએ કંદ, ફળ, કૂંપળ, મોર, કેળ વગેરેનો ગર્ભ તથા અગ્રબીજ, મૂળબીજ, શાખાબીજ કે પર્વબીજ તમામ વનસ્પતિ છરી વગેરેથી કાપીને નિર્જીવ થયેલ ન હોય ત્યાં સુધી ન લેવી. તે જ પ્રમાણે પીપર, મરચાં, આદુ કે તેમનાં ચૂર્ણો, ઉંબરો, વડ, પીપળી, પીપળો વગેરેનાં ચૂર્ણ ('મંથુ'), કાચાં કે થોડાં પીસેલાં કે સજીવ[2] જણાય, તો ન લેવાં. અધીં પધીં રંધાયેલ શાકભાજી, કે જૂની ખોરી થયેલી ખોળ-મધ મદ્ય ઘી વગેરે વસ્તુઓ કે જે ઘણાને લીધે તેમાં જીવજંતુ થતાં હોય અને જીવતાં હોય, તે પણ ન લેવાં. કેરી વગેરેમાં કાણાં પડ્યાં હોય, તેમનો રંગ કાળો પડી

1 [illegible] (પૌંવા) [illegible] ([illegible]), [illegible] ([illegible]), મંથુ ([illegible]) [illegible]

હોય, તેમની છાલ તરફાઈ ગઈ હોય, કે વડુ શિયાળ વગેરેએ તેમને ફરોલ્યાં હોય, તો પણ તેમને છરી વગેરેથી નિર્જીવ ન કર્યાં હોય ત્યાં સુધી ન લેવાં.¹ તેમજ ધાન્યના દાણા, દાણાવાળા ડૂંડા, દાણાવાળી રોટલી, ચોખા, ચોખાનો લોટ, તલ, તલનો લોટ, તથા તલપાપડી વગેરે ચૂરાઈને પૂરેપૂરાં નિર્જીવ થયાં ન હોય, ત્યાં સુધી ન લેવાં. [૮/૩-૧૫]

ભિક્ષુ અથવા ભિક્ષુણીએ ગૃહસ્થને ઘેર ભિક્ષા માટે જતાં કોઈને જમતું દેખી તેને કહેવું, 'હે આયુષ્મન્! અથવા હે બહેન! આ ભોજનમાંથી મને કાંઈક આપશો?' આમ સાંભળી તે પોતાના હાથ, પાત્ર, કડછી, કે વાસણ ઠંડા સચિત્ત પાણીથી કે (ફરીને સચિત્ત થયેલા) ઊના પાણીથી ધોવા માંડે, તો તેને કહેવું કે, 'તમે હાથ કે વાસણ સચિત્ત પાણીથી ધોયા વિના જ મને જે આપવું હોય તે આપો.' આમ કહ્યે તે ગૃહસ્થ હાથ વગેરે ધોઈને જ ભિક્ષા આપવા માંડે, તો [illegible] ન લેવું. તે જ પ્રમાણે ગૃહસ્થના હાથ ભીના હોય કે ભીનાશવાળા હોય અથવા ધૂળ, માટી કે બીજી સચિત્ત વસ્તુથી¹ ખરડાયેલા હોય, તો પણ તેવા હાથે અપાતો આહાર ન લેવો, પરંતુ તેના હાથ તેવા કશાથી ખરડાયેલા ન હોય, કે જો આમ [illegible] ખરડાયેલા હોય, તો તે આહાર નિર્દોષ [illegible] [૧-૬-૩]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

શકાય તેવો ન હોય, તેને લઈ એકાંત સ્થળમાં જઈ, બળેલી જમીન ઉપર કે હાડકાંના, કીટના, તુષ (ફોતરાં)ના, કે છાણ વગેરેના ઉકરડા ઉપર જોઈ-તપાસી, સાફ કરી, સંયમપૂર્વક નાખી આવવો. [૧/૧-૨]

ગૃહસ્થને ઘેર ભિક્ષાર્થે જતાં એમ જણાય કે અમુક ધાન્ય, ફળ કે ફળી વગેરે, છરી વગેરેથી કે અગ્નિથી તોડ્યાં, કાપ્યાં કે રાંધ્યાં ન હોવાથી આખાં તથા સજીવ છે, તથા તેમની ઊગવાની શક્તિ હજુ નાશ નથી પામી; તો તે પદાર્થો ગૃહસ્થ આપતો હોય તો પણ ન લેવા. કારણ કે તે સજીવ છે, તથા પોતાને ભિક્ષામાં લેતાં દોષ છે. પરંતુ જો તે પદાર્થો રાંધી, શેકી, તોડી કે કાપીને નિર્જીવ કરેલા માલૂમ પડે, તો લેવા. [૧/૩-૪]

પૌંઆ, મમરા ધાણી, પોંક વગેરે[1] એક જ વાર શેકેલ હોવાથી સજીવ જેવાં હોય, તો તે પણ ન લેવાં; પરંતુ બે કે ત્રણ વાર શેકવાથી પૂરેપૂરાં નિર્જીવ થયેલાં હોય, તો જ લેવાં. [૧/૫]

મુનિએ કંદ, ફળ, કૂંપળ, મોર, કેળ વગેરેનો ગર્ભ તથા અગ્રબીજ, મૂળબીજ, શાખાબીજ કે પર્વબીજ તમામ વનસ્પતિ છરી વગેરેથી [illegible] નિર્જીવ થયેલ ન હોય ત્યાં સુધી ન લેવી. તે જ પ્રમાણે પીપર, મરચાં, આદુ કે તેમનાં ચૂર્ણ, [illegible] [illegible] વગેરેનાં ચૂર્ણ ('મંથુ'), કાચાં કે થોડાં પકવેલાં [illegible] જણાય, તો ન લેવાં. અર્ધાં પકાં રંધાયેલ શાકભાજી, [illegible] [illegible] થયેલો [illegible] મધ-મદ્ય ઘી વગેરે વસ્તુઓ કે જે [illegible] [illegible] જીવજંતુ થયાં હોય અને જીવતાં હોય, તે [illegible] [illegible] વગેરેમાં કાપ્યા પડ્યાં હોય, તેમનો રંગ [illegible]

---

[1] [illegible]

[illegible], તેમની છાલ તરડાઈ ગઈ હોય, કે વરુ શિયાળ વગેરેએ તેમને [illegible]ડેલાં હોય, તો પણ તેમને છરી વગેરેથી નિર્જીવ ન કર્યાં હોય ત્યાં [illegible]ધી ન લેવાં.[1] તેમજ ધાન્યના દાણા, દાણાવાળા કુશકા, દાણાવાળી [illegible]ટલી, ચોખા, ચોખાનો લોટ, તલ, તલનો લોટ, તથા તલપાપડી [illegible]ગેરે સુરાઈને પૂરેપૂરાં નિર્જીવ થયાં ન હોય, ત્યાં સુધી ન [illegible]ાં. [૮/૩-૧૫]

ભિક્ષુ અથવા ભિક્ષુણીએ ગૃહસ્થને ઘેર ભિક્ષા માટે જતાં કોઈને [illegible]મતું દેખી તેને કહેવું, 'હે આયુષ્મન્! અથવા હે બહેન! આ [illegible]ોજનમાંથી મને કાંઈક આપશો?' આમ સાંભળી તે પોતાના હાથ, પાત્ર, કડછી, કે વાસણ ઠંડા સજીવ પાણીથી કે (કરીને સજીવ થયેલા) [illegible]ના પાણીથી ધોવા માટે, તો તેને કહેવું કે, 'તમે હાથ કે વાસણ [illegible] પાણીથી ધોયા વિના જ મને જે આપવું હોય તે આપો.' આમ કર્યા તે [illegible] હાથ વગેરે ધોઈને જ ભિક્ષાન્ન આપવા માટે, તો તેને [illegible] મળ્યું ન લેવું. તે જ પ્રમાણે ગૃહસ્થના [illegible] હોય કે [illegible] હોય અથવા ધૂળ, માટી કે બીજી સજીવ [illegible][2] [illegible] હોય, તો પણ તેવા હાથે અપાયેલો આહાર ન [illegible] તેવા હાથ તેવા [illegible] ન હોય, કે જો [illegible] જ [illegible] હોય, તો તે આહાર નિર્જીવ [illegible] મળ્યું લેવું. [૧ ૬-૭]

[illegible] બિભિક્ષુને આપવા માટે [illegible] કે વનસ્પતિ જેવી સજીવ વસ્તુમિશ્ર[illegible] [illegible] હોય, કે [illegible] હોય, કે [illegible] હોય,

1. [illegible]
2. [illegible]

તથા પવનમાં ઊપણ્યાં હોય, ઊપણતો હોય કે ઊપણવાનો હોય તો તે પીવા વગેરે ભિક્ષુએ સજીવ અને સદોષ જાણી ન લેવાં. તે પ્રમાણે તેવી શિલા ઉપર પીસેલાં બીડ લૂણ અથવા દરિયાઈ લૂણ પણ સમજવું. [૬/૮-૯]

ગૃહસ્થને ઘેર હજુ અગ્નિ ઉપર જ ચડેલો પડ્યો હોય તેવો આહાર ભિક્ષુએ સદોષ જાણી, આપવા છતાં ન લેવો. કારણ કે ભિક્ષુ માટે તેમાંથી આહાર કાઢતાં કે પાછો નાખતાં જતાં, કે હલાવતાં, કે તે વાસણને ઉતારતાં કે આઘુંપાછું કરતાં ગૃહસ્થ અગ્નિ-જીવોની હિંસા કરશે [૬/૧૦]

ગૃહસ્થ ભીંત ઉપર, થાંભલા ઉપર, માંચા ઉપર, માળ ઉપર, અગાશી ઉપર કે એવે બીજે ઊંચે સ્થળે રાખેલો આહાર ભિક્ષુને આપવા માંડે, તો તે સદોષ જાણીને ન લેવો. કારણ તેવે સ્થળેથી આહાર લાવી આપવા બાજઠ, પાટિયાં, નિસરણી ખાંડણિયો માંડી ચડવા જતાં ગૃહસ્થ પડી જાય, તો તેના હાથ વગેરે અવયવો[2] ભાંગી જાય તેમ જ બીજા જીવજંતુ પણ હણાય. તે જ પ્રમાણે કોઠી, કે ભોંયમાં ખોદેલા કોઠામાં[3] મૂકેલો આહાર કે જેને લાવવા માટે ગૃહસ્થને ઊંચા નીચા કે આડા થવું પડે, તે પણ ન લેવો. [૧/૧૨]

માટીથી લીંપીને બંધ કરેલો આહાર પણ ન લેવો. કારણ કે તેને કાઢતાં જતાં અને ફરી પાછો તેને લીંપી બંધ કરતાં અનેક પૃથ્વી, અગ્નિ, વાયુ, વનસ્પતિ અને ત્રસ જીવોની હિ

૧ [illegible] ભાગમાં વધારે છે.
૨ [illegible]
૩ [illegible]
[illegible]

… સજીવ પૃથ્વી, પાણી, વનસ્પતિ કે ત્રસ જીવો ઉપર મૂકેલો આહાર પણ ન લેવો. [૭/૩-૪]

જે આહાર અગ્નિ ઉપર હોવાથી, ગૃહસ્થ તેને સૂપડા, વીંજણા, … પાન, શાખા, પીંછાં, કપડાં, હાથ કે મોં વડે ફૂંકીને કે … ઠંડો કરીને આપવા માટે, તો તેને પણ ન લેવો. પરંતુ … પહેલેથી કહી દેવું કે, તેમ કર્યા વિના જ આહાર આપવો … તો આપો. [૭/૫]

મુનિએ શેરડીની ગાંઠ કે ગાંઠવાળો કટકો, શેરડીની છાલ,[1] … મગની કે ચોળની શીંગ જેવી વસ્તુઓ, કે જેમાં થોડું ખાવાનું અને … નાખી દેવાનું હોય છે, તેવી ચીજો ન લેવી. તે જ પ્રમાણે બહુ … કાંટાવાળું માંસ કે બહુ કાંટાવાળા માછલી પણ ન લેવી. ગૃહસ્થ … [illegible] આપવા માંડે તો તેને કહેવું કે, તારે આપવું હોય … [illegible] અને કોઈ ગૃહસ્થ ઉતાવળથી તેના વાસણમાં … [illegible] નાખી દે, તો એકાંત સ્થળમાં જઈ, ઉપર … [illegible] તેમનો નકામો ભાગ … [illegible] નાખી આવવો. [૧૦/૪૧]

(નિર્ગ્રંથ … [illegible]) … [illegible]

[illegible]

1. [illegible]

કોઈ ન હોય, તો વધી પડેલા આહારના વિધિ પ્રમાણે નિર્જીવ સ્થળે નાખી આવવું. [૧૦/૭]

જે આહાર ગૃહસ્થે એક કે અનેક (સ્વધર્મી-જૈન) સાધુ કે સાધ્વીને ઉદ્દેશીને કે અમુક ગણતરીબંધ[1] શ્રમણ, બ્રાહ્મણ વગેરેને ઉદ્દેશીને ભૂતપ્રાણોની હિંસા કરીને તૈયાર કર્યો હોય, ખરીદી આણ્યો હોય, ઉછીનો આણ્યો હોય, ઝૂંટવીને આણ્યો હોય, (સહિયારી માલકીનો હોઈ, બધાની) રજા વિના આણ્યો હોય, કે પોતે ઘેરથી કે ગામથી મુનિને સામો આણીને આપ્યો હોય; તે આહાર સદોષ જાણી, ભિક્ષુએ હરગિજ ન લેવો. [૧/૧૧-૨]

પરંતુ જે આહાર ગૃહસ્થે અમુક ગણતરીબંધ નહીં, પણ અનેક શ્રમણ બ્રાહ્મણ વગેરેને માટે ઉપર પ્રમાણે તૈયાર કર્યો હોય, તે પણ જ્યાં સુધી બધાને અર્પણ કર્યા પછી ગૃહસ્થે પોતાનો ભાગ પોતાને માટે રાખ્યો ન હોય, કે પોતે ખાવા બહાર કાઢ્યો ન હોય, કે ખાધો ન હોય,[2] ત્યાં સુધી ન લેવો. પરંતુ, બધાને અર્પણ કર્યા પછી, ગૃહસ્થે પોતાનો ભાગ પોતાને માટે રાખ્યો હોય, તો તે નિર્દોષ જાણી લેવો. [૧૧...]

[illegible] પ્રમાણે [illegible] પોતપોતાના [illegible] પ્રસંગે, કે [illegible], માસિક, દૈનિક, ચાતુર્માસિક કે છ માસિક ઉત્સવને પ્રસંગે, કે [illegible] મેળાના પ્રસંગે,[3] કે

[illegible]

[illegible]

મેળા,[૧] શ્રાદ્ધ[૨] કે દેવદેવીના[૩] મહોત્સવને[૪] પ્રસંગે શ્રમણ બ્રાહ્મણ વગેરે યાચકોને એક કે અનેક[૫] હાંડીમાંથી[૬], કુંભીમાંથી, ટોપલીમાંથી કે કોથળામાંથી[૭] જે આહાર પીરસાતો હોય, તે પણ જ્યાં સુધી બધાને અપાઈ ગયા બાદ, આપનાર ગૃહસ્થે પોતાનો ગણી સ્વીકાર્યો ન હોય, ત્યાં સુધી સદોષ જાણીને ન લેવો. પરંતુ તેને એમ જણાય કે, જેમને એ ભોજન આપવાનું હતું તેમને અપાઈ ચૂક્યું છે; અને હવે તો ગૃહસ્થના ઘરનાં માણસો જ તેને ખાય છે; ત્યારે તે ગૃહસ્થની સ્ત્રી, બહેન, પુત્ર, પુત્રી, પુત્રવધૂ, દાઈ, દાસ, દાસી, નોકર કે નોકરડીને જોઈને ભિક્ષુએ તેમને કહેવું: "આયુષ્માન" અથવા "બહેન", "તમે આ ભોજનમાંથી મને કાંઈ આપશો?" એમ કહેવાથી કે માગ્યા વિના તેવા પ્રકારનો આહાર પેલો જો લાવીને આપે, તો તે નિર્દોષ જાણી લેવો. [૨/૧.૩-૪]

કેટલાક ભદ્ર પ્રકૃતિના ગૃહસ્થો જ્ઞાન, શીલ, વ્રત, ગુણ, સંયમ, સંવર અને બ્રહ્મચર્યધારી ઉત્તમ મુનિઓ પોતાને માટે તૈયાર કરેલો આહાર સ્વીકારતા નથી એમ જાણી એમ વિચાર કરે છે કે, આપણે માટે કરેલું ભોજન આપણે તેમને આપી દઈએ, આપણે માટે બીજું તૈયાર કરીશું. મુનિની જાણમાં એ વાત આવે તો તેણે તેમનું તેવું [illegible] જાણીને ન લેવું. [૪૧]

[૧] [illegible]

[૨] [illegible]

[૩] [illegible]

[૪] [illegible]

[૫] [illegible]

કોઈ ગામમાં પોતાનાં સગાં રહેતાં હોય; તો તેમને ઘેર ભિક્ષા માગવા જતી વખતે ભિક્ષાકાળ પહેલાં ન જવું; કારણ કે, તેને જોઈ, પેલાંઓ તેને માટે ખાસ આહાર રાંધવા માંડશે. કદાચ ભિક્ષાકાળ અગાઉ ત્યાં જઈ ચડાય, તો તેણે કોઈ દેખે નહીં તેવે સ્થાને ઊભા રહેવું, અને પછી ભિક્ષાકાળ થતાં જુદે જુદે ઘેરથી નિર્દોષ આહાર માગીને ખાવો.

મુનિ ભિક્ષા માટે જતાં કોઈ ગૃહસ્થ તેમને માટે ઉપકરણ કે આહાર તૈયાર કરવા માંડે, તો તેને તરત જ રોકવો; એમ ન વિચારવું કે હમણાં ભલે તૈયાર કરે, પણ લેતી વખતે ના પાડીશું. અને મનાઈ કર્યા છતાં ગૃહસ્થ તેવું ખાનપાન તૈયાર કરીને આપવા માંડે, તો તેને હરગિજ ન લેવું [૯/૨]

ગૃહસ્થને ઘેર [illegible] જોઈ, કે પરોણા માટે [illegible] બીજાને માગવી નહિ; [illegible] મુનિ માટે [illegible] હોય તો જુદી વાત છે. [૯/૩]

જે આહાર બીજાને આપવા માટે બહાર કાઢ્યો હોય, તે તેની રજા વિના ગ્રહણ ન કરવો, પરંતુ તેણે રજા આપી હોય કે તેને આપ્યો હોય તો લેવો. [૯/૪]

કેટલાંક આચારસ્થાનો[૧]

[illegible]

[૧] [illegible]

ગૃહસ્થને ઘેર ભિક્ષા માગવા જતાં જો આહારની બાબતમાં મુનિને, તે સદોષ છે કે નિર્દોષ છે એવી શંકા હોય, તે આહારને અભિલાષથી તેણે સ્વીકાર ન કરવો. [૩/૫]

કોઈ ગામમાં પોતાનાં પહેલેથી (જન્મથી) પરિચિત (સ્વપક્ષનાં) કે પાછળથી (લગ્ન વગેરે કારણે) પરિચિત થયેલાં સગાંવહાલાં રહેતાં હોય: જેવાં કે ધણી, ધણિયાણી, તેમનો પુત્ર, પુત્રી, પુત્રવધૂ, દાઈ, દાસ, દાસી, ચાકર કે ચાકરડી. તે વખતે તે ભિક્ષુ (કે ભિક્ષુણી) એમ વિચાર કરે કે, હું પહેલાં એકલો એ લોકોને ત્યાં ભિક્ષાર્થે જઈશ; અને ત્યાં મને જે અન્ન (પિંડ), પાન (લોપ=રસપેય), દૂધ, દહીં, માખણ, ઘી, ગોળ, તેલ, મધ, મદ્ય, માંસ, તલપાપડી, (સક્કુલિ), ગોળનું પાણી (ફાણિત), પૂવ (દહીંથી કે ગુંદી) કે શિખંડ મળશે; તે હું પહેલાં ખાઈ-પી લઈશ; તથા વાસણ વગેરે સાફ કરી, પછી બીજા ભિક્ષુઓ સાથે ભિક્ષા માગવા બીજાં ઘરોમાં જઈશ. આમ કરનારને દોષ લાગે છે. માટે તેમ ન કરવું. ભિક્ષુએ તો બીજા ભિક્ષુઓની સાથે જ વખત થતાં જુદાં જુદાં ઘરોમાંથી માગી આણેલો નિર્દોષ [illegible] [૪/૧]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

'આ આહાર મેં અહીં ઊભેલા તમો સર્વને આપ્યો છે. તે તમે બધા ભેગા મળી ખાઈ લો કે વહેંચી લો.' હવે તે મુનિ મનમાં એમ વિચારે કે, 'આટલો આહાર તો મારે એકલાને જ પૂરતો છે,' તો તેને દોષ લાગે. માટે તેમ ન કરતાં, તે આહાર લઈ બીજા શ્રમણબ્રાહ્મણો પાસે જવું અને કહેવું કે, 'આ આહાર બધાને માટે આપેલો છે. માટે તે ભેગા મળી ખાઈ લો કે વહેંચી લો.' હવે પેલામાંથી કોઈ એમ કહે કે, 'હે આયુષ્મન્' તું જ બધાને વહેંચી આપ.' તો તેણે તે આહાર વહેંચતી વખતે પોતા તરફ સારો સારો આહાર[1] ન નાખવો, પણ લોલુપતા ત્યાગી, શાંતપણે[2] બધાને સરખી રીતે જ વહેંચવો. પરંતુ વહેંચતી વખતે કોઈ એમ કહે કે, 'હે આયુષ્મન્' તું વહેંચીશ મા. આપણે બધા એકઠા મળી ખાઈશું,' તો તેમની સાથે તે આહાર ખાતી વખતે પણ કશું વધારે કે નરું સારું પોતે નહીં ખાતાં, સરખી રીતે શાંતપણે ખાવું. [illegible]

મુનિ ભાજન માગી લાવ્યા બાદ, તેમાંનું સારું સારું ખાઈ બાકીનું નાખી દે, તો તેને દોષ લાગે. માટે તેમ ન કરતાં સારું નરસું બધું ખાઈ જવું, નરસું નરસું છાંડવું નહીં. [illegible] મુનિ ખપ કરતાં [illegible] આવ્યો હોય અને નજીકમાં બીજા સમાનધર્મી મુનિઓ રહેતા હોય, તો તેમને તે વધારેનો આહાર બતાવ્યા વિના, [illegible] તેમાં [illegible] તો પોતાનું [illegible] વિના [illegible] નાખી દે, તો તેને દોષ [illegible] [illegible] પણ તેમ [illegible] 'હે આયુષ્મન્' [illegible] (૬૬)

[illegible]

[illegible]

મુનિએ બધા મુનિઓ માટે એકઠો આહાર આણ્યા પછી, તે બધાને પૂછ્યા વિના મરજી મુજબ પોતાના પરિચિતોને ઝટઝટ આપી ન દેવો; પરંતુ તે આહાર બધાની પાસે લઈ જઈને કહેવું કે, 'મારા પૂર્વપરિચિત (દીક્ષા આપનાર) કે પશ્ચાત્પરિચિત (જ્ઞાનાદિ શીખવનાર) આચાર્યાદિને હું આ આહાર આપું?' આવું સાંભળીને મુનિઓએ તેને કહેવું કે, 'આયુષ્મન્! તું ખુશીથી જેટલો જોઈએ તેટલો આહાર તેમને આપ; અથવા બધો જોઈએ તો બધો આપ.' [૧૦/૧]

કોઈ મુનિ સારું સારું ભોજન માગી લાવી, મનમાં વિચારે કે આને ખુલ્લું બતાવીશ તો આચાર્ય વગેરે તે લઈ લેશે; માટે તે સારા ભોજનને હલકા ભોજન વડે ઢાંકી કરીને આચાર્યાદિને બતાવે, તો તેને દોષ લાગે. માટે તેમ ન કરતાં, કશું છુપાવ્યા વિના તેને ખુલ્લું બતાવવું. તેમજ જે મુનિ મળેલા ભોજનમાંથી સારું સારું ખાઈ કરી, બાકીનું આચાર્યાદિને બતાવવા લાવે, તો પણ તેને દોષ લાગે. માટે તેમ ન કરવું. [૧૦/૨-૩]

કોઈ ભિક્ષુકોને માટે આહાર મળતાં બીજો મુનિ પાસે આવીને કહે કે, 'તમારામાં અમુક મુનિ બિમાર છે, તો તેને આ સારું ભોજન લઈ જઈને આપો. જો તે ન ખાય તો તમે ખાઈ જજો.' [illegible]

[illegible]

કરતાં તે અન્ન પેલાને જેવું માફક આવે તેવું હોય તેમ જ કહી બનાવવું. હવે પેલા ભિક્ષુઓએ જો તેને એમ કહ્યું હોય કે, 'તે માંદો મુનિ જો ન ખાય તો આ અન્ન અમારી પાસે પાછું લાવજો;' તો પણ, પોતે ખાઈ જવા માટે જુદું બોલવાને બદલે તેમણે એમ કહ્યું હોય તેમ કરવું. [૧૧/૧]

મુનિએ ભિક્ષા માગવા જતાં માર્ગમાં મુસાફરખાનાં, બંગલાઓ, ગૃહસ્થનાં ઘરો કે ભિક્ષુકાદિના મઠોમાથી આવતી અન્ન કે પાનની સુગંધ તેના સ્વાદ માટે આસક્ત થઈ 'વાહ સુગંધ' એમ કહી સૂંઘવી નહીં. [૮/૨]

પાણી કેવું લેવું – ન લેવું ?

ભિક્ષુએ લોટ પલાળેલું[1], તલ ધોયેલું[2], ચોખા ધોયેલું કે તેવું બીજું પાણી, તરતનું જ ધોયેલું હોઈ, તેનો સ્વાદ ફર્યો ન હોય કે તેનું પરિણામાંતર ન થયું હોય તથા તે પૂરેપૂરું નિર્જીવ ન થયું હોય[3], તો તેને સદોષ જાણી ન લેવું. પરંતુ ધોયે ઘણું વાર થઈ હોવાથી તેનો [illegible] હોય, તો તેવા નિર્જીવ થયેલા પાણીને નિર્દોષ જાણી લેવું. [illegible]

ભિક્ષુએ તલ[6], તુષ કે જવનું પાણી, ઓસામણ[4], છાશની [illegible] કે [illegible] અથવા તેવું બીજું નિર્જીવ પાણી દેખી, તેના માલિકને માગવું. અને તે ન બીજા [illegible], કે આપોઆપ [illegible]

[illegible]

ગાળશાળીને જાતે લેવાનું કહે તો જાતે લેવું, અથવા પોતે આપે તો તે લઈને લેવું. નિર્જીવ છતાં જો પાણી જીવજંતુવાળી જમીન ઉપર કે જીવજંતુ ઉપર મૂકેલું હોય, અથવા જો પાણી ગૃહસ્થ ભીના, હલાવેલા કે ખરડાયેલા (અને તેથી નિર્જીવ નહીં એવા) વાસણ વડે આપવા માંડે, કે ભિક્ષુને દેવાને તેમાં થોડું બીજું ઠંડું પાણી ઉમેરીને આપવા માંડે, તો તેને સદોષ જાણી ન લેવું. [૭/૮૯]

આંબાનું, અંબાડાનું, કોઠાનું, બિજોરાનું, દ્રાક્ષનું,[1] દાડમનું, ખજૂરનું, નાળિયેરનું, કેરાંનું,[2] બોરનું,[3] આમળાંનું, આંબલીનું, તથા એવી જાતનું પીણું, ઠળિયા, છાલ કે બીજવાળું હોઈ, ગૃહસ્થ સાધુને માટે છાણ, કપડું કે વાળાની ચાળણીમાં નીચોવી કે ગાળીને આપે, તો મુનિએ તે પીણું સદોષ જાણી ન લેવું. [૮/૧]

સાત પિંડેષણાઓ[4] અને પાનૈષણાઓ

૧. ખરડાયા વિનાના હાથ તથા પાત્રે આપેલું જ નિર્જીવ ભોજન જાતે માગવું કે બીજો આપે તો ગ્રહણ કરવું, એ પ્રથમ પિંડૈષણા. [૧૧/૨]

૨. ખરડેલા હાથ અને પાત્રે આપેલું નિર્જીવ ભોજન જ ગ્રહણ કરવું, એ બીજી પિંડૈષણા. [૧૧/૪]

૩. [illegible] હાથ અને ખરડેલા પાત્રે, કે ખરડેલા હાથ અને [illegible] પાત્રે, [illegible] આપેલું નિર્જીવ ભોજન જ, [illegible] આપે તો ગ્રહણ કરવું,[5] એ ત્રીજી પિંડૈષણા. [૧૧/૫]

1. [illegible]

2. [illegible]

3. [illegible]

4. [illegible]

૪. નિર્જીવ પૌંવા, પોંક, ધાણી વગેરે, કે જેમાં કાઢી નાખવાનું બહુ અલ્પ હોય છે, તથા દાતાને પણ પછી વાસણ ધોવા વગેરેનું પશ્ચાત્કર્મ બહુ ઓછુ કરવાનુ હોય છે, તે જ જાતે માગવાં કે બીજો આપે તો ગ્રહણ કરવાં, એ ચોથી પિંડૈષણા. [૧૧/૬]

૫. જે નિર્જીવ ભોજન ગૃહસ્થે પોતે ખાવા માટે પ્યાલા, થાળી કે કોડિયામાં[2] પીરસ્યુ હોય, –અને તેના હાથ વગેરે ધોયે ઘણો વખત થઈ જવાથી ભીના ન હોય, –તેવું અન્ન જાતે માગીને લેવું કે બીજો આપે તો ગ્રહણ કરવુ. એ પાંચમી પિંડૈષણા. [૧૧/૭]

૬. ગૃહસ્થે પોતાને કે બીજાને માટે વાસણમાંથી કાઢવા માટે ચાટવા વગેરેથી ઉપાડેલુ નિર્જીવ ભોજન જ, હાથ કે વાસણમાં, જાતે માગીને કે બીજો આપે તો લેવુ, એ છઠ્ઠી પિંડૈષણા. [૧૧/૮]

૭ જે ભોજન ફેંકી દેવા જેવુ હોય, તથા જેને બીજો મનુષ્ય કે જાનવર લેવા ન ઇચ્છે, તેવુ નિર્જીવ ભોજન જ જાતે માગીને કે બીજો આપે તો લેવુ, એ સાતમી પિંડૈષણા. [૧૧/૯]

આ સાત પ્રકારની પિંડૈષણાઓ ભિક્ષુએ જાણવી જોઈએ અને શક્તિ અનુસાર તેમાંની કોઈ સ્વીકારવી જોઈએ.

સાત પાનૈષણાઓ પણ તેવી જ સમજવી. માત્ર ચોથી પાનૈષણા આ રીતે સમજવી તલનું, તુષનું, કે જવનું પાણી, ઓસામણ, છાશનું નીતર્યું, કે શુદ્ધ અથવા બીજું તેવું નિર્જીવ પાણી કે જે લેવામાં (દેવા [illegible] કરવાનું) પશ્ચાત્કર્મ બહુ ઓછું કરવું પડે, તે જ લેવું.[3] [૧૧/૧૦]

આ સાત [illegible] કે પાનૈષણામાંથી કોઈ એક પ્રતિજ્ઞા લઈને [illegible] કે એમ કહે ન [illegible] કે, મેં જ [illegible] પ્રતિજ્ઞા [illegible]

૧ [illegible]
૨ [illegible] -ટી.
૩ [illegible]

અને બીજાઓએ ખોટી પ્રતિજ્ઞા લીધી છે. પરંતુ એમ માનવું કે, બીજાઓએ જે પ્રતિજ્ઞા લીધી છે, અને મેં પણ જે લીધી છે, તે સર્વ જિનની આજ્ઞા પ્રમાણે જ છે; અને બધા પોતાનાથી શક્ય તેવો આચાર પાળી રહ્યા છે. [૧૧/૧૧]

ટિપ્પણો

ટિપ્પણ નં. ૧૬ એ દસામાં મૂળમાં નીચેની વિગતો છે:

કંદમૂળ (અનંતકાય), વિરાલિય (સ્વર્ગકંદ), સાસવનાલિય (સરસવનાળી) વગેરે કંદ; પીપર, મરચાં, આદુ, આંબો, અંજીરો, તાડ, [illegible]

શય્યા[1]

[રહેઠાણ તથા પથારી]

૧

કેવા મકાનમાં રહેવું – ન રહેવું?

ભિક્ષુ અથવા ભિક્ષુણીને રહેઠાણની[2] જરૂર પડે એટલે તેણે ગામ, [illegible]ગર કે રાજધાની વગેરેમાં જવું.

ત્યાં જે મકાન ઈંડાં, જીવજંતુ તથા જાળાં વગેરેવાળું જણાય, [illegible]મા સ્થાન, બેઠક કે, શય્યા ન કરવાં.[3] પણ જે મકાન તેવું ન હોય,[4] [illegible]તે સારી રીતે જોઈ-તપાસી, વાળી-ઝૂડી, સાવધાનીપૂર્વક આસન, [illegible]ના કે બેઠક કરવાં [૧, ૨]

જે મકાન ગૃહસ્થે એક કે અનેક સાધર્મી (જૈન) ભિક્ષુ કે [illegible]ક્ષુણીને ઉદ્દેશીને કે ભૂત પ્રાણોની હિંસા કરીને તૈયાર કર્યું હોય, [illegible]ખરીદ્યું હોય, ઉછીનું લીધું હોય, ઝૂંટવી લીધું હોય, (મહિયારી [illegible]ઘરનું હોઈ [illegible]) રજા વિના મેળવ્યું હોય, કે મુનિને સામે [illegible] તૈયાર કર્યું હોય, તે મકાનને સદોષ જાણી, ભિક્ષુએ તેમાં [illegible]રહેવું.

[illegible] જે મકાન અનેક શ્રમણ, બ્રાહ્મણ, અતિથિ, ગરીબ-[illegible]

[illegible]

સુધી બીજાઓ વડે વપરાયું ન હોય,[૨] તે મકાનમાં પણ ન રહેવું. પરંતુ, જો તે મકાન બીજાઓ વડે વપરાયું હોય, તો તેને જોઈ-તપાસી, વાળી-ઝૂડી તેમાં રહેવું. [૧/૨]

જે મકાન ગૃહસ્થે ભિક્ષુને ઉદ્દેશી સાદડીઓ કે વાંસની કાંબડી-ઓથી સમરાવ્યું હોય, લીંપાવ્યું હોય, ધોળાવ્યું હોય, ઘસીને સાફ કરાવ્યું હોય, સરખું કરાવ્યું હોય, કે ધૂપથી વાસિત કર્યું હોય; તે જો બીજાઓ વડે વપરાયું ન હોય, તો તેમાં ન રહેવું; પણ જો તે બીજા વડે વપરાયું હોય, તો તેને જોઈ-તપાસી, વાળી-ઝૂડી, તેમાં રહેવું.[૧] [૧/૩]

જે મકાનમાં, સાધુને ઉદ્દેશી ગૃહસ્થ નાનાં બારણાં મોટાં કરાવે,[૨] કે મોટાં બારણાં નાનાં કરાવે, કે અંદર તેમ જ બહાર પાણીથી થયેલ કંદમૂળ, પત્ર, પુષ્પ, ફળ કે બીજ હરિયાળી એક સ્થાનેથી બીજે સ્થાને ખસેડે, કે સદંતર બહાર જ કાઢી નાખે, તથા બાજઠ, પાટ, નિસરણી કે ખાંડણિયો વગેરે એક ઠેકાણેથી બીજે ઠેકાણે કર્યા હોય, કે સદંતર બહાર કાઢી નાખે, તે મકાનમાં પણ ભિક્ષુએ જ્યાં સુધી તે બીજા વડે વપરાયું ન હોય ત્યાં સુધી વાસ ન કરવો, પણ બીજા વડે વપરાયા પછી તેમાં વાસ કરવો. [૧/૪-૫]

૧. [illegible]

૨. [illegible]

૩. [illegible]

ભિક્ષુએ સ્તંભ ઉપર, માંચડા ઉપર, માળ ઉપર, અગાસી ઉપર કે તેવા આકાશવર્તી ભાગમાં ખાસ કારણ વિના ન રહેવું. કદાચ કોઈ કારણસર રહેવુ પડે, તો ત્યાં રહી હાથપગ, દાંત કે મોં ન ધોવાં, કે ત્યાંથી મળમૂત્ર, લીંટ બળખો વગેરે શૌચક્રિયાઓ ન કરવી. કારણ કે, તેમ કરવા જતાં પડી જઈ હાથપગ ભાગે, કે અન્ય જીવજંતુની હિંસા થાય. [૧/૭]

ભિક્ષુએ સ્ત્રી, બાળક, પશુ તથા તેમનાં ખાનપાનની પ્રવૃત્તિવાળા ગૃહસ્થના ઘરમાં ન રહેવું. કારણ કે, તેમાં નીચેના મહાદોષો થવાના સંભવ રહેલા છે. જેમકે, ત્યાં ભિક્ષુને (અમિત અયોગ્ય ખાનપાનથી) અંગ અકડાઈ જવાં, સોજા થવા, શૂળ થવું, કે તેવા બીજા રોગો થવાનો સંભવ છે, અને તેવે વખતે ગૃહસ્થ તેના ઉપર દયા લાવી તેના શરીરને તેલ, ઘી, માખણ કે ચરબી વગેરેથી માલિશ કરે, કે સુગંધી દ્રવ્યો, કવાથો, લોધ્ર, વર્ણક, ચૂર્ણ કે પદ્મક વગેરેનો લેપ કરે, કે [illegible] નવરાવે કે લાકડાં સાથે લાકડું ઘસી અગ્નિ [illegible]. [૧/૮]

[illegible] પત્ની, [illegible] પુત્રવધૂ કે નોકરચાકર [illegible] મારામારી કરે,[૨] તો [illegible] [૧/૯]

[illegible] માટે અગ્નિ [illegible] [૧/૧૦]

[illegible] [૧/૧૧]

[illegible]

વળી, ગૃહસ્થની સ્ત્રીઓ, પુત્રીઓ, પુત્રવધૂઓ, દાઈઓ, દાસીઓ કે નોકરડીઓ, "બ્રહ્મચારી શ્રમણ સાથે સંભોગ કરવાથી બળવાન, દીપ્તિમાન, રૂપવાન, યશસ્વી, શૂરવીર અને દેખાવડો પુત્ર થાય છે" એમ સાંભળેલું હોવાથી, તેને લોભાવવા કે ડગાવવા પ્રયત્ન કરે. [૧/૧૨]

વળી, ગૃહસ્થો સ્નાનાદિથી સ્વચ્છ રહેનારા હોય છે, અને ભિક્ષુ તો સ્નાન ન કરનારો તથા (પ્રસંગવશાત્) મૂત્રથી શૌચાદિ ક્રિયાઓ કરનારો દુર્ગંધી હોઈ, અણખામણો થઈ પડે; અથવા ગૃહસ્થને પોતાનાં કાર્યો ભિક્ષુને કારણે ઊલટપૂલટ કરી નાખવાં પડે, કે જતાં કરવાં પડે. [૨/૧]

વળી, ગૃહસ્થે પોતાને માટે જુદી જાતનું ભોજન તૈયાર કરી લીધું હોય, એટલે પછી ભિક્ષુ માટે તે નવું વિવિધ જાતનું ખાનપાન તૈયાર કરવા માંડે; અને તે જોઈ ભિક્ષુને તે ભોજનની અને ત્યાં રહેવાની આકાંક્ષા પણ થાય. [૨/૨]

વળી, ગૃહસ્થે પોતાના ખપપૂરતાં લાકડાં ફાડી રાખ્યાં હોય, અને પછી ભિક્ષુ માટે વધુ લાકડાં ફાડવા માંડે કે ખરીદીને કે ઉછીનાં લઈ આવીને, અગ્નિ સળગાવે, તથા તે જોઈ ભિક્ષુને તાપવાની આકાંક્ષા પણ થાય. [૨/૩]

[illegible]

જે મકાન ઘાસ કે પરાળના ઢગલાવાળું હોય અને તેથી ઘણાં જીવજંતુવાળું હોય, તેમાં ભિક્ષુએ ન રહેવું; પણ જો તે જીવજંતુ વિનાનું હોય,[1] તો તેમાં રહેવું. [૨/૫]

મુનિએ મુસાફરખાના, બગીચાઓમાં બાંધેલાં આરામગૃહો, તથા મઠો વગેરે, કે જ્યાં વારંવાર અનેક સાધુઓ આવતા જતા હોય, ત્યાં ન રહેવું. [૨/૬]

જે મકાનોમાં જવા આવવાની કે ભણવા ગણવાની મુશ્કેલી હોય તથા જ્યાં ચિત્તની સ્વસ્થતા રહી ન શકે તેવી હોય, તેવાં રહેઠાણમાં ભિક્ષુએ ન રહેવું. જેમકે જે મકાન ગૃહસ્થો, અગ્નિ અને પાણીવાળું હોય; જ્યાં જવાનો રસ્તો ગૃહસ્થના ઘરની વચ્ચે થઈને હોય, જ્યાં ગૃહસ્થના ઘરના માણસો અરસપરસ ઝઘડા–અપમાન કરતાં હોય કે અરસપરસ શરીરને તેલ વગેરેથી[2] ચોળતાં હોય, કે [illegible] સુગંધી દ્રવ્યો વગેરેનું[3] વિલેપન કરતાં હોય, કે, અરસપરસ [illegible] નગ્ન થઈને ઉઘાડી રીતે કે ગુપ્ત [illegible] વાતચીત કરતાં હોય, કે બીજી ગુપ્ત વાતો કરતાં હોય, અથવા જે ઘરમાં કામોદ્દીપક ચિત્રો[4] હોય — એવાં મકાનમાં ભિક્ષુએ ન રહેવું. [૨/૧૨]

રહેઠાણ કેવી રીતે માગવું?

મુનિએ [illegible] ઘરની તપાસ કરી બાદ [illegible] તેની આ [illegible] અમુક [illegible] તો આ [illegible] મને [illegible] કહે [illegible] રહેવા [illegible] રહેવાનું કહે, તો પણ) [illegible] કે [illegible] કરવો [illegible]

[illegible]

ત્યાં સુધી જ રહીશું,[1] અને ત્યાર બાદ ચાલ્યા જઈશું; તથા (કેટલા જણ રહેશો એમ પૂછે તો મુકરર સંખ્યા ન કહેતાં,) જેટલા અમારા સમાનધર્મી આવશે તેટલા રહીશું. (એમ કહેવું.—ટીકા૦) [૩/૩]

ભિક્ષુ જેના મકાનમાં રહે તેનું નામ પહેલેથી જ જાણી લે; જેથી, તે નિમંત્રણ આપે કે ન આપે તો પણ તેનું ભિક્ષાન્ન ટાળી શકાય. [૩/૪]

કેટલાક દોષો

કોઈ ભિક્ષુ ધર્મશાળાઓ વગેરેમાં (અન્ય ઋતુમાં એક માસ અને વર્ષાઋતુમાં ચાર માસ એમ) નિયત વખત રહ્યા પછી, ફરી ત્યાં વારંવાર રહેવા આવે, તો તે કાલાતિક્રમદોષ કહેવાય. [૨/૧] તે જ પ્રમાણે ત્યાં ગુજારેલા કાળથી બમણા કે તમણા વખતનું અંતર પાડ્યા વિના તરત પાછા ત્યાં આવે તો ઉપસ્થાનક્રિયાદોષ કહેવાય. [૨/૨]

કેટલાક શ્રદ્ધાળુ ગૃહસ્થો પોતાને માટે નહીં, વખારો, ઘરો, કારખાનાં કે એવાં બીજાં મકાનો[2] બનાવતી વખતે, શ્રમણ-બ્રાહ્મણ વગેરેને રહેવા કામ આવે તે માટે [illegible] [૨/૯]

[1] [illegible]

[2] [illegible]

કેટલાક શ્રદ્ધાળુ ગૃહસ્થોએ એવું સાંભળ્યું હોય છે કે, શ્ર[illegible] ભગવાનો પોતાને ઉદ્દેશીને બંધાવેલાં મકાનોમાં નથી રહેતા; તે[illegible] તેઓ એવો વિચાર કરે છે કે, 'આપણે પોતાને માટે મકાન [illegible] બંધાવીશું; અને પછી તે શ્રમણોને આપી દઈ આપણે માટે બી[illegible] બનાવીશું.' આવું જાણ્યા બાદ જો કોઈ સાધુ તેવાં મકાનોમાં [illegible] તો તે વર્જ્યક્રિયા દોષ કહેવાય [૨/૧૦]

તે જ પ્રમાણે કેટલાક શ્રદ્ધાળુ ગૃહસ્થોએ અમુક ગણતરી[illegible] શ્રમણ, બ્રાહ્મણ, અતિથિ, કૃપણ વગેરે માટે મકાનો તૈયાર કરા[illegible] હોય છે. તેવાં મકાનોમા રહેવા જવુ તે મહાવર્જ્યક્રિયા [illegible] કહેવાય. [૨/૧૧]

તે જ પ્રમાણે અનેક શ્રમણ વગેરેને[1] માટે તૈયાર કરા[illegible] મકાનોમા ઊતરવુ તે સાવદ્યક્રિયા દોષ કહેવાય. [૨/૧૨]

કોઈ ગૃહસ્થે સમાનધર્મા અમુક એક શ્રમણને ઉદ્દેશીને, [illegible] પ્રકારના જીવોની મોટી હિંસા કરીને, છાદન, લીંપણ, વગેર[illegible] મકાન તૈયાર કર્યુ હોય, તેમા ઠંડુ પાણી ભરી રાખ્યુ હોય, [illegible] અગ્નિ સળગાવી રાખ્યો હોય, તેવા પોતાને માટે તૈયાર કરેલા મકા[illegible] ઊતરવુ, એ મહાસાવદ્યક્રિયા દોષ કહેવાય. અને તેમ કરનારો [illegible] ગૃહસ્થ કે નથી સાધુ [૨/૧૩]

પરંતુ, જે મકાન ગૃહસ્થે પોતાને ઉદ્દેશીને [illegible] વગેરે તૈયાર કર્યું હોય, તેમાં જઈને રહેવું એ અલ્પસાવદ્યક્રિયા [illegible] કહેવાય.[2] [૨/૧૪]

કેટલાક [illegible] [illegible] તથા [illegible] ભિક્ષુઓ કહે [illegible] '[illegible]' [illegible] મળવું મુશ્કેલ નથી. કાર[illegible]

1 [illegible]

2 [illegible]

3 [illegible]

કોઈ નહિ તો તે ધ્યાન, શીંપન, બારીબારણાં[1] તેમજ ભિક્ષાજની[2] બાબતમાં શુદ્ધ નથી જ હોતું. વળી, ભિક્ષુ વખતે ચંક્રમણ કરે છે; વખતે સ્થિર બેસે છે; વખતે સ્વાધ્યાય કરે છે; વખતે સૂવે છે અને વખતે ભિક્ષા માગે છે. એટલે તે બધી બાબતોમાં અનુકૂળ એવું રહેઠાણ તેને મળવું મુશ્કેલ જ છે.' આવું સાંભળી કેટલાક ગૃહસ્થો ભિક્ષુને અનુકૂળ આવે તેવી જગાઓ[3] તૈયાર કરી રાખે છે; તેમાં દિશાઓ વગેરેમાં ફેરફાર કરી રાખે છે; અને તેમાં થોડું રહે છે અને એમ પોતાની સમજ પ્રમાણે ભિક્ષુને સ્વીકારવા યોગ્ય કરી રાખી મૂકે છે.[4] તો હવે પ્રશ્ન થાય છે કે, મુનિઓએ પોતાને સ્વીકારવા યોગ્ય કે ન સ્વીકારવા યોગ્ય રહેઠાણનું વર્ણન ગૃહસ્થો આગળ કરી બતાવવું તે યોગ્ય છે? હા, યોગ્ય છે.[5] [૩/૧]

પાત્રાનું[1] કેવું માગવું?

ભિક્ષુને પાત્રાનું માગવાની જરૂર પડે, ત્યારે તેણે જે પાત્રાનું ઈંડાં કે કરોળિયા વગેરે વાળું જણાય, તે ન સ્વીકારવું; પરંતુ, ઈંડાં કે કરોળિયા વિનાનું[2] સ્વીકારવું ... ન પણ જોઈએ તેવી મોટું હોય તો ન સ્વીકારવું; [illegible] હોય તો પણ દાતા તેને [illegible] ન સ્વીકારવું; [illegible] પાછું લેવા [illegible] હોય તો પણ તે [illegible] કે [illegible] હોય, તો

તેને ન સ્વીકારવું; પરંતુ દૃઢ તથા મજબૂત હોય તો જ સ્વીકારવું. [૩/૧૩-૭]

અત્યાર સુધી વર્ણવેલા દોષો ત્યાગ્યા પછી ભિક્ષુએ પાથરણું માગવાના ચાર નિયમો[1] જાણવા જોઈએ, અને તેમાંથી કોઈ એકને અનુસરવો જોઈએ.

૧. ભિક્ષુએ ઘાસ, દાભ કે પરાળ આદિનાં પાથરણાંમાંથી કોઈ પણ એકનું નામ લઈને જ ગૃહસ્થ પાસેથી પાથરણું માગવું: જેમકે ઘાસનું, દાભનું, વાંસનું, પરાળનું, વાંસની ચીપોનું કે પીપળા વગેરેના પાટિયાનું[2]. એમાનું કોઈ નક્કી કરેલું પાથરણું પોતે માગે કે બીજો આપે તો લે, એ પહેલો નિયમ. [૩/૧૮]

૨. ઉપર જણાવેલામાનું નક્કી કરેલું કોઈ પાથરણું ગૃહસ્થને ઘેર દેખીને માગે અથવા તે આપે તો લે, એ બીજો નિયમ. [૩/૧૯]

૩. [illegible] ઉતારો કર્યો હોય, તેની પાસે ઉપર જણાવેલામાંથી કોઈ [illegible] નહીં તો, ઉભડક કે પલાંઠી વગેરે [illegible] આખી રાત વિતાવે, એ ત્રીજો નિયમ. [૩/૨૦]

૪. [illegible] ઉતારો કર્યો હોય તેને [illegible] પાથરણું [illegible] મળી આવે, તો તેના ઉપર સૂવે, નહિ તો ઉભડક [illegible] આખી રાત વિતાવે એ ચોથો નિયમ.

૧ [illegible]

૨ [illegible]

૩ [illegible]

આ ગારમાંથી કોઈ પણ એક નિયમ લેનારે એમ કદી ન બોલવું કે, 'મેં જ ખરો નિયમ લીધો છે, અને બીજાઓએ ખોટા નિયમ લીધા છે.' પરંતુ એમ માનવું કે, બીજાઓ જે નિયમને અનુસરે છે અને હું પણ જે નિયમને અનુસરું છું, તે જિનની આજ્ઞા પ્રમાણે જ છે; અને દરેક પોતાનાથી શક્ય તેવો આચાર પાળી રહ્યો છે. [૩/૨૧]

કેવી રીતે પથારી કરવી તથા સૂવું?

મકાન મેળવ્યા બાદ ભિક્ષુએ તે જગાને જોઈ-તપાસી તથા [illegible] તેના ઉપર સાવધાનતાપૂર્વક આસન, પથારી કે બેઠક કરવાં. [illegible] પણ નિર્જીવ છે કે નહીં, તે જોઈ-તપાસી લેવું. [૧/૩]

પથારી માટે જગા મેળવતી વખતે આચાર્ય, ઉપાધ્યાય વગેરે [illegible] કે મહેમાન વગેરે માટે રખાયેલી જગા છોડીને, [illegible] જગામાં — છેડે કે વચમાં, સરખી જગામાં કે [illegible] જગામાં, પવનવાળી જગામાં કે પવન વિનાની જગામાં, સાવધાનીથી [illegible]. [૩/૧૪]

[illegible]

[illegible] ભિક્ષુએ [illegible] [૩/૧૫]

[illegible]

દરમ્યાન કે મોડાવહેલા નીકળતી કે પેસતી વખતે, હાથ આગળ કરીને પછી પગ મૂકીને[1] સાવધાનતાપૂર્વક પેસવું કે નીકળવું. કારણ રસ્તામાં શ્રમણાદિનાં છત્ર, પાત્ર, દંડ, લાકડી, કમંડળ[2], વસ્ત્ર, પડદા[3], ચામડાં, પગરખાં[4] કે ચામડાં કાપવાનાં હથિયારો આમ તેમ રખડતાં પડ્યાં હોય; તેથી, બેદરકારીથી ચાલતાં જતાં સાધુ ત્યાં પડી-આખડી હાથ-પગ ભાગે કે જીવજંતુની હિંસા કરે. [૩/૨]

પાથરણું કેવી રીતે પાછું આપવું?

માગેલું પાથરણું ગૃહસ્થને પાછું આપવું હોય, તો ઈંડાં કે જીવજંતુવાળું પાછું ન આપવું; પણ ઈંડાં કે જીવજંતુવિનાનું, જોઈ-તપાસી તથા સાફ કરીને આપવું. [૩/૨૨]

સમતા

ભિક્ષુને સૂવા માટે કોઈ વાર સરખી જગા મળે, તો કોઈ વાર અસમચડી મળે; કોઈ વખત પવનવાળી મળે, તો કોઈ વખત પવન વિનાની મળે, કોઈ વખત કચરાવાળી મળે, તો કોઈ વખત સાફ મળે, કોઈ વખત ડાંસમચ્છરના ઉપદ્રવ વાળી મળે, તો કોઈ વખત તેવા ઉપદ્રવ વિનાની મળે, કોઈ વખત [illegible] મળે, તો કોઈ વખત [illegible] મળે, કોઈ વખત અધૂરું મળે, તો કોઈ વખત [illegible]; મુનિએ તે દરેક જગ્યાને સમતાપૂર્વક સ્વીકારવી; પરંતુ [illegible] કે હર્ષિત ન થવું. મુનિના આચારની એ જ [illegible] છે, તે [illegible] સાધનામાં રાગદ્વેષરહિત તથા પોતાના [illegible] સાવધાનતાપૂર્વક વર્તે. [૩/૨૮]

[illegible]

૩

મુસાફરી[1]

ભિક્ષુ અથવા ભિક્ષુણી એમ જાણે, કે હવે વર્ષાઋતુ આવી
ગઈ છે, તથા સારી પેઠે વરસાદ વરસવાથી ઘણાં જીવજંતુ ઉત્પન્ન
થયાં છે, ઘણા અંકુર ફૂટી નીકળ્યા છે, તથા રસ્તાઓ ઘણાં જીવજંતુ
વનસ્પતિ વગેરેથી ભરપૂર થઈ ગયા છે, અને જવર અવર બંધ
થવાથી પાસમાં દેખાય તેવા પણ રહ્યા નથી; તો તેણે ગામેગામ
ફરવાનું બંધ કરવું, અને સંયમપૂર્વક કોઈ ઠેકાણે ચાતુર્માસ[2] કરીને
રહેવું. [૩/૧]

જે ગામ કે શહેરમાં મોટી સ્વાધ્યાયભૂમિ[3] ન હોય; ખરચુ-
જવાની મળ: પરની જગા ન હોય,[4] સૂવા માટેનું પાટિયું
[illegible] પાટિયું, પાથરણું, રહેઠાણ અને નિર્દોષ[5] તથા સીધારણ
[illegible] સુલભ ન હોય; તથા જ્યાં ઘણા શ્રમણ-બ્રાહ્મણ
ભિખારી વગેરે આવ્યા હોવાથી, અથવા આવવાના હોવાથી, [illegible]
[illegible] કારણે જવર-અવર, સ્વાધ્યાય, ધ્યાન વગેરેમાં અડચણ
[illegible] તેવા ગામ કે શહેરમાં ભિક્ષુએ ચાતુર્માસ ન રહેવું
[illegible] જ્યાં તેવું ન હોય, ત્યાં સમતાપૂર્વક ચાતુર્માસ કરી
રહેવું. [૧-૨]

[illegible]

વર્ષાઋતુના ચાર માસ પૂરા થઈ જાય અને હેમંત ઋતુના પણ પાંચદશ દિવસ[1] વીતી જાય; છતાં, જો રસ્તાઓ ઘણું જીવજંતુ તથા ઘાસ વગેરેવાળા હોય, અને શ્રમણ-બ્રાહ્મણ વગેરે લોકોની આવજા શરૂ ન થઈ હોય, તો ભિક્ષુએ ગામેગામ ફરવાનું શરૂ ન કરવું. પરંતુ રસ્તાઓ ઉપર જીવજંતુ, ઘાસ વગેરે ઓછાં થઈ જાય અને શ્રમણાદિની આવજા શરૂ થઈ જાય, ત્યાર બાદ સાવધાનીથી એક ગામથી બીજે ગામ ફરવાનું શરૂ કરવું. [૧૪૫]

ગામેગામ કેવી રીતે ફરવું?

ભિક્ષુએ ચાલતી વખતે પોતાની આગળ ચાર હાથ[2] જેટલી જમીન ઉપર નજર રાખીને ચાલવું. રસ્તામાં જીવજંતુ ફરતું દેખીને, પગને આગળથી કે પાછળથી કે આડો અવળો ઊંચો કરીને ચાલવું. જીવજંતુ વગેરે વિનાનો રસ્તો મળતો હોય, તો લાંબો હોય તોપણ તે રસ્તે જવું. પરંતુ, જીવજંતુ બીજ, હરિયાળી, પાણી, મજ્જા માટી[3] વગેરેવાળા ટૂંકે [illegible] ન જવું [illegible]

ભિક્ષુએ [illegible] ગામ જતી વખતે માર્ગમાં ગૃહસ્થો કે બીજાઓ સાથે [illegible] કરતા ન ચાલવું [illegible] પૂછે કે, 'આ ગામ કે શહેર કેવું છે? ત્યાં કેટલા ઘોડા, હાથી, ભિખારી કે મનુષ્યો રહે છે? ત્યાં અન્નપાણી, [illegible], ધાન્ય વગેરે થોડાં છે કે ઘણાં છે?'— તો તેનો ભિક્ષુએ કાંઈ જવાબ ન આપવો, તેમજ પોતે પણ તેમને તેવું કાંઈ પૂછવું નહિ [illegible]

[illegible]

[illegible]

રસ્તામાં વટેમાર્ગુઓ મળે અને પૂછે કે, 'તમે કોણ છો, ક્યાંથી આવો છો કે ક્યાં જાઓ છો?' — તો તેનો જવાબ પોતે ન આપતાં આચાર્યાદિકને આપવા દેવો; અને તેઓ જવાબ આપતા હોય ત્યારે વચ્ચે ન બોલવું. [૩/૪૭]

માર્ગમાં કોઈ વટેમાર્ગુ સામો મળે અને પૂછે કે, 'રસ્તામાં તમે અમુક મનુષ્ય, પ્રાણી કે પંખી જોયું છે; કે અમુક કંદ, મૂળ, વનસ્પતિ, અગ્નિ, પાણી કે ધાન્ય જોયું છે; જો જોયું હોય તો કહો અને બતાવો' — તો તેને કાંઈ ન કહેવું કે બતાવવું. તેના એ વચની ઉપેક્ષા જ કરવી. અને જાણવા છતાં, 'હું જાણું છું' એમ પણ કહેવા ન જવું. એ જ પ્રમાણે કોઈ પડાવ નાંખીને પોતાના લશ્કરની બાબતમાં પૂછે, અથવા હવે કયું ગામ આવશે એમ પૂછે, કે અમુક ગામ જવાનો રસ્તો કેટલો લાંબો છે એવું પૂછે, તો તે ગામ, રસ્તાની બાબતમાં પણ એ પ્રમાણે જ સમજવું. [૩/૮-૧૨]

માર્ગમાં, [illegible] ખરડાયેલા પગ સાફ થાય તે કારણે, [illegible] કે લીલોતરી તોડવા, દબાવવા કે [illegible] ન કરવું; પરંતુ, [illegible] તથા [illegible] માર્ગમાં જ [illegible] આવવું. [૩/૧૩]

[illegible]

[illegible]

માર્ગમાં ધાન્ય,[1] ગાડાં, રથ તથા દેશના કે પરદેશના સૈન્યનો પડાવ દેખીને, બીજો રસ્તો હોય તો તેવા ટૂંકે રસ્તે પણ ન જવું. બીજો રસ્તો ન હોવાથી ત્યાં થઈને જ જવું પડે, અને સૈન્યનો કોઈ માણસ આવીને કહે કે, 'આ તો જાસુસ છે, માટે તેને પકડીને ખેંચી ચાલો.' તો તેવે વખતે વ્યાકુળ થયા વિના, તથા મનને બહાર જવા દીધા વિના, પોતાની જાતને એકાગ્ર કરી, સમાહિત કરવી. [૨/૧૬]

જે માર્ગમાં સરહદ ઉપરના વિવિધ પ્રકારનાં ચોરોનાં, મ્લેચ્છોના[2] તથા અનાર્યો[3] વગેરેના સ્થાનો આવતાં હોય, કે જ્યાંના લોકોને ધર્મભાન કરાવવું મુશ્કેલ અને અશક્ય છે, તથા જે લોકો અકાળે ખાવાપીવા તથા સૂવા વગેરેનો વ્યવહાર કરે છે — તે માર્ગે બીજાં સારાં સ્થળો અને પ્રદેશો હોવા છતાં વિચરવા ન જવું. તે જ પ્રમાણે જે માર્ગે રાજા વિનાના, કે ગણસત્તાક કે નાની વયના રાજાવાળા કે બે રાજાવાળાં કે કોઈ પણ જાતના રાજ્ય વિનાનાં કે અરસપરસ વિરોધવાળાં સ્થળ આવતાં હોય તે માર્ગે પણ ન જવું. કારણ કે, ત્યાંના લોકો તેને ચોર, જાસુસ કે સામા પક્ષનો માણસ ધારી ... ધમકાવે કે તેનાં વસ્ત્રાદિ ઝૂંટવી લે કે તોડીફાડી નાખે. [૨/૧૦]

કરિયાળો કે પાણીવાળો થઈ જાય અને જમીન પણ ભીની, સજીવ થઈ જાય. [૧/૧૧-૨]

માર્ગે ચાલતાં, કિલ્લા, ખાઈ, કોટ, ગુફા, પર્વત ઉપરનાં ઘરો (કૂટાગાર), ભોંયરાંઓ, વૃક્ષગૃહો, પર્વતગૃહો, ચૈત્યવૃક્ષ, સ્તૂપ, લુહારખાનાં કે ઉદ્યાનગૃહો વગેરે આવાસો અને ભવનો હાથ ઊંચો કરીને, આંગળી કરીને કે ડોકાનીચા થઈને જોવાં નહિ; પણ સાવધાનીથી માત્ર માર્ગે ચાલ્યા જવું. તે જ પ્રમાણે જળાશયો[1] વગેરેના બાબતમાં પણ સમજવું. કારણ કે, તેમ કરવાથી ત્યાં જે પશુપંખી વગેરે સ્થળચર, ખેચર કે જળચર પ્રાણીઓ હોય, તે 'આ જરૂર અમને મારે છે,' એમ માની, ત્રાસ પામી, નાસભાગ વગેરે સંતાવાની જગા તરફ દોડે. [૩/૧-૩]

માર્ગમાં વચ્ચે મારકણો આખલો, સિંહ, વાઘ કે દીપડો વગેરે દેખીને ડરનો માર્યો ભીખ ખાઈ, માર્ગ છોડી ઉન્માર્ગે ન જવું; કે વન, ગહન તથા દુર્ગમ સ્થળ જગામાં ન પેસી જવું. કે ઝાડ ઉપર ન ચડી જવું; કે ઊંડા પાણીમાં કૂદી ન પડવું; કે વાડ, હથિયાર કે તેવું બીજું કોઈ શરણ ન ઇચ્છવું. પરંતુ, જરા પણ ગભરાયા વિના, સ્વસ્થ રીતે આગળ ચાલ્યા જવું. તે જ પ્રમાણે માર્ગમાં ચોરલૂંટારાઓનું ટોળું [illegible] માર્ગે અથવી જરા ન ઇચ્છવું. તે લૂંટારાઓ પાસે આવી, કપડાં વગેરે માગે કે કાઢી આપવાનું કહે, તો તેમ ન કરવું. [illegible] 'મૂકી દેવા પડશે.' એમ માની, [illegible] નમસ્કાર, અંજલિ કે સત્કાર.

[1] [illegible]

કરી તે વસ્તુ પાછું ન માગવું; પરંતુ, ધર્મકથનપૂર્વક માગવું [illegible] ચુપચાપ ઉપેક્ષા કરવી. વળી, ચોરોએ તેને જે કાંઈ માર્યું હોય, તે ગામમાં કે રાજદરબારમાં ન કહેવાનું; તથા કોઈને [illegible] કહેવું કે, 'હે આયુષ્મન્' આ ચોરોએ મને આમ કર્યું [illegible] મનમાં એવો સંકલ્પ પણ ન કરવો. પરંતુ [illegible] સ્વસ્થ ચિત્તે સાવધાનીથી ચાલ્યા જવું [૩/૧૩-૬]

પાણીમાં કેવી રીતે ઊતરવું?

એક ગામથી બીજે ગામ જતાં માર્ગમાં કેડ બરાબર [illegible] આવતું હોય, તો પહેલાં પગથી માથા સુધીનું શરીર [illegible] સાફ કરવું. પછી એક પગ પાણીમાં અને બીજો પગ [illegible] — એ પ્રમાણે[1] સમાગપૂર્વક, પોતાના હાથપગ બીજાના હાથ[illegible] સાથે અથડાય નહીં તેમ, રૂડી રીતે પસાર થવું. [૨/૬-૧૦]

પાણીમાંથી પસાર થતી વખતે શરીરને ઠંડક માટે [illegible] [illegible] પાણીમાં [illegible] નહિ, પણ સમાન [illegible] [illegible] ચાલતા જવું. સામે કાંઠે પહોંચીને, શરીર [illegible] સુધી કિનારે જ થોભી જવું [illegible] શરીરને [illegible] કરવા [illegible] તપાવવું નહિ. પણ જ્યારે સ્વાભાવિક રીતે [illegible] ત્યારે શરીરને [illegible] કરી આગળ ચાલવું [૨/૧૧-૨]

નાવમાં કેવી રીતે જવું?

[illegible] [illegible] પાણીમાં [illegible] [illegible] [illegible]

[illegible]

[illegible]માં ખૂંચેલી ઉપર કહાતી હોય — તેવી નૌકામાં[1] તેણે થોડે દૂર જવા કે લાંબો માર્ગ કાપવા પણ કદી ન બેસવું; પરંતુ, જે નાવ ગૃહસ્થોએ પોતે સામે પાર જવા તૈયાર કરી હોય, તે નાવને તેવી જાણી, ભિક્ષુએ તે ગૃહસ્થોની પરવાનગી લીધા બાદ એકાંતમાં ચાલ્યા જવું; અને પોતાનાં વસ્ત્રપાત્રાદિ તપાસી લઈ, તથા તેમને એક બાજુ મૂકી, માથાથી પગ સુધીના શરીરને લૂછી સાફ કરવું; પછી, (સામે પાર પહોંચાય ત્યાં સુધી) ખાનપાનનો ત્યાગ કરવાની પ્રતિજ્ઞા[2] લેવી. અને એક પગ પાણીમાં તથા બીજો પગ બહાર, એમ [illegible] વહાણ ઉપર ચડવું. [૧/૧૩-૪]

નાવ ઉપર ચડતી વેળા તે આગલા ભાગ ઉપર જઈને ન [illegible], [illegible] પણ ન બેસે, કે [illegible] પણ ન બેસે. તથા વહાણનાં [illegible] પકડી, આંગળી કરી, કે ઊંચો નીચો થઈ, અંદર કશું જો[illegible] ન કરે. નાવવાળો જો તેને આવીને કહે કે, 'હે આયુષ્મન્, તું આ વહાણને આમ [illegible] કે ધકેલ, કે આ વસ્તુ તેમાં નાખ, કે [illegible] દોરડું પકડી [illegible]; તો તેણે તેના તરફ ધ્યાન ન આપવું, પણ [illegible]. [illegible] એમ કહે કે, 'તારાથી એમ ન થઈ શકે, તો [illegible] દોરડું [illegible] આપ, જેથી અમે [illegible];' તો [illegible] ન કરવું. [illegible] એમ કહે કે, 'તું નાવને [illegible], [illegible] ઉપર [illegible];' તો પણ તેને [illegible] ન કરવું. [illegible] એમ કહે કે, 'તું નાવમાં આવતા પાણીને હાથ, પગ, [illegible]

[illegible]

કરી તે બધું પાછું ન માગવું; પરંતુ, ધર્મકથનપૂર્વક માગવું અથવા ચુપચુપ ઉપેક્ષા કરવી. વળી, ચોરોએ તેને જે કાંઈ મારઝૂડ કરી હોય, તે ગામમાં કે રાજદરબારમાં ન કહેવી; તથા કોઈને એમ કહેવું કે, 'હે આયુષ્મન્! આ ચોરોએ મને આમ કર્યું;' તથા મનમાં એવો સંકલ્પ પણ ન કરવો. પરંતુ વ્યાકુળ થયા વિના સ્વસ્થ ચિત્તે સાવધાનીથી ચાલ્યા જવું. [૩/૧૩-૬]

પાણીમાં કેવી રીતે ઊતરવું?

એક ગામથી બીજે ગામ જતાં માર્ગમાં કેડ બરાબર પાણી આવતું હોય, તો પહેલાં પગથી માથા સુધીનું શરીર [illegible] તપાસી સાફ કરવું. પછી એક પગ પાણીમાં અને બીજો પગ બહાર એ પ્રમાણે* સમાધાનપૂર્વક, પોતાના હાથપગ બીજાના હાથપગ સાથે અથડાય નહીં તેમ, રૂડી રીતે પસાર થવું. [૨/૯ ૧૦]

પાણીમાંથી પસાર થતી વખતે શરીરને ઠંડક માટે કે દાહ [illegible], [illegible] પાણીમાં [illegible] નહિ, પણ સમાન પાણીમાં [illegible] જવું. સામે કાંઠે પહોંચીને, શરીર ભીનું હોય ત્યાં સુધી કિનારે જ થોભી જવું. ભીના શરીરને કોરું કરવા [illegible], [illegible] નહિ. પણ જ્યારે સ્વાભાવિક રીતે આપોઆપ કોરું થાય, ત્યારે શરીરને લૂછી ફરી આગળ ચાલવું. [૨/૧૧ ૦]

નાવમાં કેવી રીતે જવું?

[illegible] પાણી* આદિ, તો [illegible] હોય, [illegible] હોય, [illegible] હોય, [illegible] હોય, [illegible] હોય, તો

* [illegible]

કાંઠામાં ખૂંચેલી ઉપર ચડાવી હોય — તેવી નૌકામાં[૧] તેણે થોડે દૂર જવા કે સામો માર્ગ કાપવા પણ કદી ન બેસવું; પરંતુ, જે નાવ ગૃહસ્થોએ પોતે સામે પાર જવા તૈયાર કરી હોય, તે નાવને તેવી જાણી, ભિક્ષુએ તે ગૃહસ્થોની પરવાનગી લીધા બાદ એકાંતમાં ચાલ્યા જવું; અને પોતાનાં વસ્ત્રપાત્રાદિ તપાસી લઈ, તથા તેમને એક બાજુ મૂકી, માથાથી પગ સુધીના શરીરને લૂછી સાફ કરવું; પછી, (સામે પાર પહોંચાય ત્યાં સુધી) ખાનપાનનો ત્યાગ કરવાની પ્રતિજ્ઞા[૨] લેવી. અને એક પગ પાણીમાં તથા બીજો પગ બહાર, એમ સંભાળપૂર્વક વહાણ ઉપર ચડવું. [૧/૧૩૪]

નાવ ઉપર ચડતી વેળા તે આગલા ભાગ ઉપર ચડીને ન બેસે, છેક પાછળ પણ ન બેસે, કે મધ્યે પણ ન બેસે તથા વહાણનાં બાજુઓ પકડી, આંગળી કરી, કે ઊંચો નીચો થઈ, અંદર રહ્યું જો-યા ન કરે. નાવવાળો જો તેને આવીને કહે કે, 'હે આયુષ્મન, તું આ વહાણનો ભાગ એમ કે ખેંચ, કે આ વસ્તુ તેમાં નાખ, કે [illegible] પાણી [illegible] તેના તરફ ધ્યાન ન આપવું. [illegible] કહે કે, 'તારાથી એમ ન થઈ શકે [illegible] [illegible] કરી આપ, [illegible] પણ તેવું કાર્ય ન કરવું. [illegible] કહે કે, '[illegible]' તો પણ તેવું કાર્ય ન કરવું. [illegible] કહે કે, [illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

કે પાત્ર વગેરે[1]થી ઉલેચ;' તો પણ તેણે કાંઈ ન કરવું. પેલો એમ કહે કે, નાવના આ છિદ્રને તું તારા હાથ, પગ, વગેરે અવયવોથી, કે (નાવમાં રહેલા ઉલેચવાના સાધન વડે,[2] કે) વસ્ત્ર, માટી, કમળપત્ર કે કુરુવિંદ ઘાસ વડે ઢાંકી રાખ;' તો પણ તેણે કાંઈ ન કરવું. મુનિએ, છિદ્રમાં થઈને પાણી ભરાતું જોઈને, નાવિકને જઈને એમ ન કહેવું કે, 'આ પાણી ભરાય છે;' તેમજ પોતાના મનમાં પણ તે વાત ઘૂંટવા ન કરવી. પરંતુ આકુળ થયા વિના, તથા ચિત્તને બહાર જવા દીધા વિના, પોતાની જાતને એકાગ્ર કરી, સમાધિ કરવી. [૧/૧૫ ૨૨]

વળી નાવમાં મુસાફરી કરતી વખતે નાવિક આવીને તેને બીજું કોઈ કામ બતાવે, જેમ કે આ છત્ર પકડ, કે અમુક શસ્ત્ર પકડ, કે આ છોકરા છોકરીને દૂધ કે પાણી પીવરાવ,— તો તેની વાત તેણે કબૂલ ન કરવી. આથી ચિડાઈને કોઈ એમ કહે કે, 'આ [illegible] ઉપર નકામો બોજો[3] જ છે, માટે એને પકડી પાણીમાં ફેંકી દ,' તો એ જાણીને તે મુનિએ તરત વસ્ત્રો અલગ કરી લેવાં, અથવા સાથે બાંધી લેવાં,[4] અને પેલા ક્રૂરકર્મા લોકો તેને હાથ વડે પકડી પાણીમાં નાખવા આવે, તો તેણે તેમને કહેવું કે, 'આયુષ્મન્ [illegible] હાથ પકડી ફેંકવાની કોઈ જરૂર નથી; હું પોતે જ [illegible] પડીશ.' એમ કહેતાં [illegible]

[illegible]

થાકી જાય, તો તે પોતાનાં બધાં કે થોડાં વસ્ત્રાદિ જતાં કરે; તેમનામાં બંધાઈ ન રહે. પછી જ્યારે કાંઠે પહોંચે, ત્યારે શરીર ભીનું હોય ત્યાં સુધી કિનારે જ બેસી રહે; તેને સૂકવવા લૂછે, ઘસે કે તપાવે નહિ; પણ આપોઆપ તેની ભીનાશ ઊડી જાય, ત્યારે તેને ઝૂડી કરીને આગળ ચાલે. [૨/૪-૭]

ભિક્ષુ અથવા ભિક્ષુણીના આચારની એ જ સંપૂર્ણતા છે કે, તે બધી બાબતમાં હંમેશાં રાગદ્વેષરહિત તથા પોતાના કલ્યાણમાં તત્પર રહીને, સાવધાનતાપૂર્વક વર્તે.

૪

ભાષા

[illegible]

[illegible]

[illegible]

મિશ્ર, કે ત્રીજો બીજો મિશ્ર,[1] ભૂતકાળ, વર્તમાનકાળ, ભવિષ્યકાળ પ્રત્યક્ષ અને પરોક્ષ,— એ સોળ પ્રકારમાંથી કોઈ પણ વાપરતી વખતે, વિચારપૂર્વક, ખાતરી કરીને, સાવધાનતાથી સંયમપૂર્વક તથા ઉપર જણાવેલા દોષોનો ત્યાગ કરીને બોલવું. [૧/૩]

ભિક્ષુએ નીચે પ્રમાણે વાણીના ચાર પ્રકારો જાણવા: સત્ય અસત્ય, કંઈક સત્ય અને કંઈક અસત્ય, ન સત્ય કે ન અસત્ય.[2] આ ચારે પ્રકારની વાણીઓમાંથી જે કોઈ વાણી મદોષ, કર્મબંધન કરાવનાર, કર્કશ, કડવી, નિષ્ઠુર, કઠોર, અનર્થકારી, પ્રાણીઓના છેદનભેદન તથા તેમને ઉપદ્રવ પરિતાપ કરાવનારી હોય, તે વાણીને ન બોલવી. પરંતુ, જે વાણી સત્ય, સૂક્ષ્મ,[3] નહિ સત્ય કે નહિ અસત્ય, તથા ઉપર જણાવેલા દોષોથી રહિત હોય તે વાણીને બોલવી. [૧/૪૬]

૧. [illegible]

૨. [illegible]

૩. [illegible]

ભિક્ષુ કોઈને બોલાવતો હોય, અને તે ન સાંભળે, તો તેને અવજ્ઞાપૂર્વક 'ગાંડા', 'કૂતરા', 'ચોર'; 'છિનાળ', 'જૂઠા' વગેરે[1] સંબોધનથી ન ઉદ્દેશવો; તેમ જ તેનાં માતપિતાને પણ તેવાં વિશેષણ લગાડી તેને ન સંબોધવો; પરંતુ, 'હે અમુક' અથવા હે આયુષ્માન, હે શ્રાવક, હે ઉપાસક, હે ધાર્મિક, કે હે ધર્મપ્રિય, એમ કહીને સંબોધન કરવું. સ્ત્રીની બાબતમાં પણ એમ જ સમજવું. [૧/૮]

ભિક્ષુએ આકાશ, ગર્જના અને વીજળીને દેવ ન કહેવાં. તેમ જ દેવ વરસ્યો, કે દેવ વરસતો બંધ થયો, એમ પણ ન કહેવું. વળી, વરસાદ પડો વા ન પડો, ધાન્ય નીપજો વા ન નીપજો, રાત અજવાળી થાઓ વા ન થાઓ, સૂર્ય ઊગો વા ન ઊગો, રાજા જીતો વા ન જીતો — એમ પણ ન બોલવું. આકાશ વિષે કાંઈ કહેવાનું હોય તો તેને નભોદેવ કે એવું કાંઈ કહેવાને બદલે, અંતરિક્ષ[2] — એમ કહેવું. તેમજ, દેવ વરસ્યો એમ કહેવાને બદલે, વાદળ એકઠું થયું કે વરસ્યું એમ કહેવું. [૧/૧૨ ૩]

[illegible] [૨/૧]

[illegible]

[1] [illegible]

[2] [illegible]

[3] [illegible]

ટૂંકમાં, જે કહી બતાવવાથી સામો માણસ ગુસ્સે ન થાય, તે ચાહીને બોલવું. [૨/૨]

ભિક્ષુએ કોટ, કિલ્લો, ઘર વગેરે જોઈને એમ ન કહેવું કે આ સારું કરેલું છે, કે કલ્યાણકારી છે, કે કરવા જેવું છે. પરંતુ જરૂર પડે તો એમ કહેવું કે, એ હિંસાપૂર્વક બાંધેલું છે, દોષપૂર્વક બાંધેલું છે, કે પ્રયત્નપૂર્વક બાંધેલું છે. અથવા દેખાવડાને દેખાવડું કહેવું અને બેડોળને બેડોળ કહેવું. [૨/૩-૪]

તે જ પ્રમાણે તૈયાર કરેલાં ખાનપાનની બાબતમાં પણ સમજવું [૨/૫-૬]

ભિક્ષુએ કોઈ યુવાન તથા પુષ્ટ મનુષ્ય, આખલો, પાડો, મૃગ, પશુ કે પંખી વગેરે જોઈને એમ ન કહેવું કે, એ ભરાવદાર છે, કે ચરબીયુક્ત છે, કે ગોળમટોળ છે, કે કાપવા લાયક યા રાંધવા લાયક[1] છે; પણ જરૂર પડ્યે એમ કહેવું કે, એનું શરીર વધેલું છે, કે ભરાયેલું છે, અથવા તેનો બાંધો મજબૂત છે; અથવા તે લોહીમાંસથી ભરેલો છે, અથવા તે પરિપૂર્ણ અવયવવાળો છે. [૨/૭-૮]

મુનિએ ગાયો વાછરડા વગેરેને જોઈને એમ ન કહેવું કે, તે દોહવા લાયક છે, કે પલોટવા લાયક છે, કે વાહને જોડવા લાયક છે. પણ એમ કહેવું કે, આ ગાય દૂઝણી છે, કે જુવાન છે; અથવા આ વાછરડો નાનો છે, કે મોટો છે. [૨/૯-૧૦]

મુનિએ બાગ, પર્વત કે વનમાં મોટાં ઝાડ જોઈને એમ ન કહેવું કે, આ મકાન બનાવવાના કામનાં છે; કે ઘર, પાટ, આસન, [illegible] કે [illegible] બનાવવાના કામનાં છે. પણ એ

---

૧ [illegible]

[illegible]

[illegible], તે જાતવાન છે, ઊંચાં છે, મોટાં છે, બહુશાખાવાળાં છે,[1] [illegible] છે, કે સુંદર છે. [૨/૧૧-૨]

[illegible] એ જ પ્રમાણે, વૃક્ષોને ફળ બેઠેલાં જોઈને એમ ન કહેવું કે, [illegible] પાકાં છે, કે પકવીને ખાવા જેવાં છે, કે હમણાં જ ખાવા [illegible] છે, કે કુમળાં[2] છે, કે કકડા કરવા લાયક[3] છે. પણ બહુ ફળ-[illegible] જોઈને એમ કહેવું કે, ફળના ભારથી આ બહુ લચી ગયાં છે, [illegible] ઘણાં ફળ બેઠાં છે, કે ફળોનું રૂપ બંધાયું છે. [૨/૧૩-૪]

[illegible] મુનિએ ખેતરોમાં ઊગેલું ધાન્ય પાકેલું દેખી એમ ન કહેવું કે, [illegible] ગયું છે, કે લીલું છે, કે ઝગારા મારે છે, કે લણવા યોગ્ય છે, [illegible] ખાવા યોગ્ય છે. પણ એમ કહેવું કે, તે ઊગ્યું છે, કે વધ્યું [illegible] કણ થયું છે, કે રસયુક્ત છે, કે દાણા બેઠા છે કે ભરાયા [illegible] [૨/૧૫-૧૧]

ભિક્ષુએ વિવિધ શબ્દો સાંભળીને એમ ન કહેવું કે, આ સારો [illegible] છે. પણ સ્વરૂપ બતાવવા પૂરતો સુશબ્દને સુશબ્દ કહેવો [illegible] દુઃશબ્દને દુઃશબ્દ કહેવો. તે જ પ્રમાણે રૂપ, ગંધ, અને [illegible] બાબતમાં પણ સમજવું. [૨/૧૭-૮]

ભિક્ષુએ ક્રોધ, માન, માયા અને લોભનો ત્યાગ કરી, વિચાર-[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [૨/૧૯]

[illegible]

[illegible]

૫

વસ્ત્ર

ભિક્ષુ કે ભિક્ષુણીને વસ્ત્રની જરૂર પડે, તો તેણે ઊન, રેશમ, શણ, તાડપત્રાદિ, કપાસ કે તૂસનાં બનેલાં[1] કપડાં માગવાં. જે મુનિ તરુણ, જુવાન બળવાન, નીરોગી, અને મજબૂત બાંધાનો હોય, તે એક જ વસ્ત્ર પહેરે; બે નહિ. અને જે સાધ્વી હોય તે ચાર વસ્ત્ર[2] પહેરે – એક બે હાથનું, બે ત્રણ હાથનાં અને એક ચાર હાથનું. એટલી લંબાઈના તાકા ન મળે, તો સાંધીને[3] કરે. [1/1]

ભિક્ષુ અથવા ભિક્ષુણીએ વસ્ત્ર માગવા માટે બે ગાઉથી વધારે દૂર જવાની ઇચ્છા ન કરવી. [1/2]

જે વસ્ત્ર ગૃહસ્થે એક કે અનેક સાધર્મી (જૈન) ભિક્ષુ કે ભિક્ષુણીને ઉદ્દેશીને કે અમુક સંખ્યાબંધ શ્રમણ બ્રાહ્મણ વગેરેને ઉદ્દેશીને જીવજંતુની હિંસા કરીને તૈયાર કર્યું હોય, ખરીદ્યું હોય કે બીજાનું લઈને આપ્યું હોય[4] તે વસ્ત્રને સદોષ જાણી ભિક્ષુએ ન સ્વીકારવું. [1/3]

વળી, જે વસ્ત્ર અમુક સંખ્યાબંધ નહિ, પણ ગમે તે શ્રમણ બ્રાહ્મણ વગેરે માટે ઉપર પ્રમાણે તૈયાર કરવામાં આવ્યું હોય, પણ તે હજુ માલિકે પોતાનું ગણી વાપર્યું ન હોય, તો તે વસ્ત્ર [illegible] ભિક્ષુએ ન સ્વીકારવું. પણ જે વસ્ત્ર

બીજાએ પોતાનું ગણી વાપર્યું હોય, તેને નિર્દોષ જાણી સ્વીકારવું. [૧/૨]

તે જ પ્રમાણે, જે વસ્ત્ર ગૃહસ્થે ભિક્ષુ માટે ખરીદ્યું હોય, ધોયું હોય, રંગ્યું હોય, સુગંધી દ્રવ્યો અને કષાયોમાં ઘસી મસળીને સાફ કર્યું હોય, અથવા ધૂપ આપી સુવાસિત કર્યું હોય,[૧] તે જ્યાં સુધી બીજાએ પોતાનું ગણી વાપર્યું ન હોય ત્યાં સુધી ન લેવું. પણ બીજાએ પોતાનું ગણી વાપર્યું હોય તો લેવું. [૧/૩]

ભિક્ષુએ બહુ મોંઘા મૂલનાં કપડાં[૨] મળે તો પણ ન લેવાં. [૧/૪-૫]

ઉપરના દોષો ટાળી, ભિક્ષુએ નીચેના ચાર નિયમોમાંથી કોઈ એકને અનુસરી વસ્ત્ર માગવાં:

૧. ઊની, રેશમી, શણનું, તાડપત્રનું કે સુતરાઉ, વગેરેમાંથી

---

૧ ક્રીત, ધૌત, રક્ત, ઘૃષ્ટ, મૃષ્ટ, સંમૃષ્ટ, સંપ્રધૂમિત।

૨ તેની વિગતો મૂળમાં આ પ્રમાણે છે: [illegible]

કોઈ એક જાત નક્કી કરી, તે જાતનું જ જાતે માગવું અથવા ગૃહસ્થ આપે અને નિર્દોષ હોય તો લેવું, એ પહેલો નિયમ. [૧/૬]

૨. પોતાને જોઈતું વસ્ત્ર ગૃહસ્થને ત્યાં દેખીને માગવું અથવા આપે તો લેવુ, એ બીજો નિયમ. [૧/૭]

૩. ગૃહસ્થે અંદર કે ઉપર પહેરીને વાપરેલું વસ્ત્ર જ જાતે માગવુ અથવા આપે તો લેવું, એ ત્રીજો નિયમ. [૧/૮]

૪. ફેંકી દેવા જેવું, એટલે કે જેને બીજો કોઈ યાચક કે ભિખારી લેવા ન ઇચ્છે, તેવું જ વસ્ત્ર માગવું અથવા આપે તો લેવુ, એ ચોથો નિયમ. [૧/૯]

આ ચારમાંથી કોઈ પણ એક નિયમ અનુસરનારે એમ કદી ન માનવું કે પોતે જ સારો નિયમ લીધો છે, અને બીજાએ ખોટો નિયમ લીધો છે.[1] [૧/૯]

એ નિયમો અનુસાર વસ્ત્ર માગવા જનાર ભિક્ષુને ગૃહસ્થ એમ કહે કે 'તમે મહિના બાદ, કે દશ કે પાંચ દિવસ બાદ, અથવા કાલે કે પરમ દિવસે આવજો; ત્યારે અમે તમને વસ્ત્ર આપીશું.' તો ભિક્ષુએ તેને કહેવું કે, 'હે આયુષ્મન્ અથવા બહેન, મારાથી એવો વાયદો[2] કબૂલ રાખી શકાય તેમ નથી. માટે આપવું હોય તો હમણાં જ આપો.' તે સાંભળી, પેલો એમ કહે કે, 'જાઓ, થોડી વાર રહીને જ આવજો.' તો પણ તેને ઉપર પ્રમાણે જ કહેવું. આ સાંભળી, પેલો પોતાના ઘરમાં કોઈને કહે કે, 'હે ભાઈ અથવા બહેન, અમુક વસ્ત્ર લાવો; તે વસ્ત્ર [illegible] બીજું મંગાવીશું' [illegible] ન લેવું.[3] [૧/૧૦]

૧. [illegible]

[illegible]

અથવા, તે ગૃહસ્થ પોતાના ઘરનાં માણસને એમ કહે 'અમુક વસ્ત્ર લાવો, આપણે તેને સુગંધી દ્રવ્ય[1] કે કષાય કે ઘસી, સાફ કરીને, કે સુગંધિત કરીને સાધુને આપીએ; અથવા ઠંડા કે ગરમ પાણીથી ધોઈને આપીએ; કે તેમાંનાં કંદ, લીલોતરી વગેરે કાઢી લઈને આપીએ;' તો સાધુએ તેને તરત જ કહી દેવું કે, 'હે આયુષ્મન્ અથવા બહેન, તમારે આપવું જ હોય, તો તેમ કર્યા વિના જ આપો.' અને છતાં જો તે ગૃહસ્થ તેમ કરીને જ આપે, તો તેને સદોષ જાણી ન લેવું. [૧/૧૧-૩]

ગૃહસ્થ મુનિને કોઈ વસ્ત્ર આપવા માંડે, તો મુનિએ તેને કહેવું કે, 'હે આયુષ્મન્, હું એક વાર તમારા વસ્ત્રને ચારે બાજુ તપાસી લઉં.' આમ તપાસ્યા વગર વસ્ત્ર લેવામાં ઘણા દોષ છે. કારણ કે, તે વસ્ત્રના છેડામાં કોઈ કુંડળ, હાર વગેરે આભૂષણ કે બીજ, ધાન્ય વગેરે કોઈ સચિત્ત વસ્તુ બાંધેલી હોય. માટે પહેલેથી જોઈ તપાસીને જ વસ્ત્ર લેવું. [૧/૧૪]

મુનિએ જે વસ્ત્ર ઈંડાં, જીવજંતુ વગેરેથી યુક્ત જણાય, તે સદોષ જાણી ન લેવું. જે વસ્ત્ર જીવજંતુ વિનાનું હોય, પણ પૂરતું ન હોય, જીર્ણ હોય, થોડા વખત માટે આપ્યું હોય, પહેરવા લાયક ન હોય, તથા કોઈ રીતે પસંદ પડે તેવું ન હોય, તે પણ ન લેવું. પણ જે વસ્ત્ર જીવજંતુ વિનાનું, પૂરતું, મજબૂત, હંમેશ માટે આપી દીધેલું, પહેરવા લાયક તથા પસંદ પડે તેવું હોય, તે નિર્દોષ જાણી લેવું. [૧/૧[illegible]]

[illegible]

[illegible]

ભિક્ષુને વસ્ત્ર તડકે મૂકવાની જરૂર પડે, તો તેમને સીધાં જમીન ઉપર,[1] કે જે જીવજંતુવાળી હોય — ન મૂકવાં; તેમજ થાંભા,[2] ઉમરો, ખાંડણિયો, નાહવાનો બાજઠ કે તેવી જમીનથી અધ્ધર રહેતી જગાઓ ઉપર આમતેમ હાલતાં, લટકતાં ન નાખવાં. તે જ પ્રમાણે કોટડું, ભીંત, શિલા, ઢેફાં, સ્તંભ, માંચો, માળ કે અગાસી જેવી જમીનથી ઊંચે રહેતી જગાઓનું પણ સમજવું. પરંતુ, વસ્ત્ર લઈ તેણે એકાંતમાં જવું. અને ત્યાં બળેલી જમીન વગેરે જીવજંતુ વિનાનું સ્થળ જોઈતપાસી, સાફ કરી, તેના ઉપર તેમને સૂકવવાં. [૧/૧૯-૨૩]

ભિક્ષુએ, પોતે સ્વીકારી શકે તેવાં વસ્ત્રો માગવાં, અને જેવાં મળે તેવાં પહેરવાં. તેમને ધોવાં કે રંગવાં નહિ; તેમજ ધોયેલાં કે રંગેલાં વસ્ત્ર ધારણ કરવાં નહિ. ગામતરે જતાં કોઈ લૂંટી લે એ બીકે તેમને છુપાવી ખરાબ વસ્ત્ર પહેરવાં નહીં; પરંતુ કોઈ લૂંટવાનું મન ન કરે એવાં વસ્ત્ર જ ધારણ કરવાં. આ વસ્ત્રધારી મુનિનો [illegible] આચાર છે. [૨/૧]

ગૃહસ્થને ઘેર જતાં તેણે પોતાનાં વસ્ત્ર સાથે લઈને જ જવું-આવવું. તે જ પ્રમાણે શૌચ જતાં કે સ્વાધ્યાય કરવા જતાં પણ [illegible] પરંતુ [illegible] વખતે બધાં વસ્ત્ર સાથે લઈને ન જવું-આવવું. [illegible]

કોઈ સાધુ [illegible] વસ્ત્ર [illegible] તે વસ્ત્ર [illegible] ન [illegible] કે [illegible] ન [illegible] કે તેને [illegible]

[illegible]

જ! તારે આ વસ્ત્ર જોઈએ છે!' વળી તે મજબૂત હોય છતાં ફાડીને ફેંકી ન દેવું; પરંતુ, વપરાઈને રોળાયેલું તે વસ્ત્ર ઊછીનું લઈ જનારને જ આપી દેવું;—પોતે રાખવાનો વિચાર કરવો. આવો આચાર સાંભળી, કોઈ ભિક્ષુ એવો વિચાર કરે કે થોડા વખત માટે વસ્ત્ર ઊછીનું લઈ આવું; અને પછી બહારગામથી પાછો આવી, તેને પાછું આપવા જઈશ, ત્યારે તે લેશે નહિ. એટલે તે મારું જ થશે,—તો તેને દોષ લાગે. માટે તેણે તેમ ન કરવું. [૨/૩-૪]

ભિક્ષુએ વર્ણયુક્ત વસ્ત્રને વિવર્ણ ન કરવાં કે વિવર્ણને વર્ણયુક્ત ન કરવાં; બીજું મેળવવાની ઇચ્છાથી પોતાનું વસ્ત્ર બીજાને આપી ન દેવું; કે બીજાનું ઊછીનું ન લેવું; કે તેનો બદલો ન કરવો; પોતાને અણગમતું વસ્ત્ર ફાડી નાખવા બીજાને જોઈને એમ ન કહેવું કે, 'તારે આ વસ્ત્ર જોઈએ છે!' બીજાને સારું ન દેખાવું જોઈએ, માટે મજબૂત વસ્ત્રને ફાડીને ફેંકી ન દેવું. માર્ગમાં જતાં કોઈ ... તેને જુએ, તો તેનાથી બીને પોતાના વસ્ત્ર બચાવવા ખાતર ... ઉન્માર્ગે ન ચઢી જવું. કે આગળ માર્ગમાં લુટારુઓ વગેરે છે એમ જાણી બીજે માર્ગે ન વળી જવું; વગેરે બધું આગળ (પા. ૧૦૮, ૩/૧૩માં) જણાવ્યા પ્રમાણે કરવું. [૨/૫]

[ભિક્ષુ અથવા ભિક્ષુણીના આચારની એ જ સંપૂર્ણતા છે, વગેરે પા. ૧૬ મુજબ]

६

પાત્ર

ભિક્ષુ અથવા ભિક્ષુણીને પાત્રની જરૂર પડે, ત્યારે તેણે તુંબીનું કે લાકડાનું કે માટીનું કે એવી જાતનું કોઈ પાત્ર માગવું. જે મુનિ બળવાન, નીરોગી અને મજબૂત બાંધાવાળો હોય, તેણે એક જ પાત્ર રાખવું, બે નહિ. [૧/૧]

પાત્ર માગવા તેણે બે ગાઉથી વધારે દૂર જવાની ઇચ્છા ન કરવી. [૧/૧]

જે પાત્ર ગૃહસ્થે એક કે અનેક સ્વધર્મી (જૈન) ભિક્ષુ કે ભિક્ષુણીને ઉદ્દેશીને . . . તૈયાર કર્યું હોય, કે ખરીદ્યું હોય . . . તે સદોષ જાણી ન લેવું. . . . (વગેરે બધું 'વસ્ત્ર' પા. ૧૧૬, ૧/૨ મુજબ)

ભિક્ષુએ, બહુ મોંઘાનાં પાત્ર મળે તો પણ ન લેવાં [illegible] [૧/૩]

ઉપરના દોષો ટાળી, ભિક્ષુએ નીચેના ચાર નિયમોમાંથી કોઈ એકને અનુસરી પાત્ર માગવું

૧. તુંબીનું, લાકડાનું, માટીનું વગેરેમાંથી કોઈ એક [illegible] નક્કી કરી, તે જાતનું જ જાતે માગવું. અથવા ગૃહસ્થ આપે તો [illegible] લેવું એ પહેલો નિયમ. [૧/૮]

[illegible] પોતાને જોઈતું પાત્ર ગૃહસ્થને ત્યાં જોઈને માગવું. અથવા આપે [illegible] લેવું એ બીજો નિયમ [illegible]

[illegible] એ ત્રીજો નિયમ. [૧/[illegible]]

[illegible]

લેવું. એ ચોથો નિયમ. આ ચારમાંથી કોઈ એક નિયમ લેનારે બીજાની અવગણના ન કરવી. (વગેરે આગળ પા. ૯૧ મુજબ.) [૧/૭]

એ પ્રતિજ્ઞાઓ અનુસાર પાત્ર માગવા જનાર ભિક્ષુને ગૃહસ્થ વાયદા કરે, અથવા પાત્રને તેલ, ઘી, ચરબી વગેરે ચોપડીને કે [illegible], ઠંડું કે ઊનું પાણી વગેરેથી ધોઈ માંજીને આપવાનું કરે, તો તે સદોષ જાણી ન લેવું. (વગેરે બધું 'વસ્ત્ર' પા. ૧૧૮-૯, ૧/૧૦૨ મુજબ.) [૧/૮-૯]

ગૃહસ્થ ભિક્ષુને એમ કહે કે, 'તમે થોડી વાર થોભો તો અમે રસોઈ વગેરે તૈયાર કરી લઈએ; ત્યારબાદ અન્નપાન ભરીને તમને પાત્ર આપીશું: ખાલી પાત્ર શ્રમણને આપવું તે ઠીક નથી:' તો ભિક્ષુએ પહેલેથી જ ના પાડી દેવી; અને છતાં, ગૃહસ્થ તેમ કરીને જ આપવા માંડે, તો તે ન સ્વીકારવું. [૧/૧૦]

ગૃહસ્થ પાસેથી પાત્ર લેતાં પહેલાં ભિક્ષુએ તેના દેખતાં તપાસીને પછી લેવું; કારણ કે, અંદર જીવજંતુ, વનસ્પતિ, બીજ વગેરે હોય. [૧/૧૧-૨]

[બાકીના બે ફકરા [illegible] ૧/૧૦૮ તથા [illegible]]

[illegible]

રેડવા દે, તો કૂવા વગેરેના પાણીમાં) અથવા બીનારાવાળી જમીન [illegible] રેડી દેવું. તેમ ન બને તેવું હોય, તો તે પાણી સહિત પાત્ર [illegible] પરઠવી દેવું. [૨/૨-૩]

ભિક્ષુએ પોતાના ભીના વાસણને લૂછવું કે તપાવવું નહિ; પરંતુ વાસણ ઉપરનું પાણી કે ભિનાશ દૂર થાય ત્યાર બાદ જ તે લૂછવું કે તપાવવું [૨/૪]

[ભિક્ષુએ ગૃહસ્થને ઘેર ભિક્ષા લેવા જતી વખતે પાત્ર [illegible] લઈને જવું, વગેરે વર્ણન પા. ૧૨૦, ૨/૨ મુજબ.]

[ભિક્ષુ અથવા ભિક્ષુણીના આચારની એ જ સંપૂર્ણતા [illegible] વગેરે પા. ૬૮ મુજબ.]

૭

મુકામ[1]

"પ્રવ્રજ્યા લઈ, હું ઘરબાર વિનાનો, ધન-ધાન્ય-પુત્રાદિ [illegible] થયો. [illegible] આપેલું ખાનારો શ્રમણ થઈશ; અને પાપકર્મ [illegible] નહિ કરું કે [illegible] બીજાએ નહિ આપેલી એવી કોઈ પણ [illegible] (કે [illegible]) લેવાનો હું નિયમ કરું છું." [૧/૧]

[illegible] મુનિએ, પછી ગામ, નગર કે રાજધાની [illegible] નહિ આપેલી કોઈ પણ ચીજ ગ્રહણ [illegible] [illegible] કે કોઈ [illegible] તેને અનુમ[illegible] [illegible] પણ [illegible]

[illegible]

ક વગેરે[1] કોઈ પણ વસ્તુ, તેમની રજા માગ્યા વિના કે (રજા મળે ત્યારે) જોયાતપાસ્યા વિના, કે સાફ કર્યા વિના ન લેવી. [૧/૧]

ભિક્ષુએ મુસાફરખાનાં વગેરે સ્થળે જઈને, પહેલાં તે સ્થળ પોતાને યોગ્ય છે કે નહિ તે વિચારીને,[2] પછી ત્યાંના માલિક કે અધિપતિ પાસે, આ રહેવાની આગળ જણાવ્યા પ્રમાણે (પા. ૯૬-૭) રજા માગવી. [૧/૨]

રહેવાની રજા મળ્યા બાદ, તે મકાનમાં જે બીજા શ્રમણબ્રાહ્મણાદિ અગાઉથી રહેતા હોય, તેમની છત્ર પાત્ર વગેરે વસ્તુઓ આઘીપાછી ન કરવી, તથા તે ઊંઘતા હોય તો તેમને ન જગાડવા. ટૂંકમાં, તેમને પીડાકર કે પ્રતિકૂળ એવું કાંઈ જ ન કરવું. [૨/૧]

ઉતારો કર્યા બાદ, ત્યાં પોતાના સમાનધર્મી કે સહભોજી જે [illegible] સાધુઓ આવે, તેમને પોતે માગી આણેલાં ખાનપાન, [illegible] ખાદિમાં, પથારી, પાથરણું વગેરે માટે નિમંત્રિત કરવા; પરંતુ બીજાએ આણેલાં અન્નપાન વગેરે માટે બહુ આગ્રહ કરીને નિમંત્રિત [illegible]. [૧/૩૪]

ત્યાં મકાનો કે તેમના પુત્રો વગેરે પાસેથી સોય, અસ્ત્રો, [illegible] કે નેરણી વગેરે વસ્તુઓ પાછી આપવાની શરત, [illegible] માટે માગી આણી હોય, તો તે [illegible] આપવી નહિ, પણ પોતાના હાથે [illegible] [illegible]

[illegible]

મૂકીને, 'આ રહી, આ રહી' એમ કહેવું; મતલબ કે, તે હાથમાં ન મૂકવી[1] [૧/૫]

કોઈ આમ્રવાડિયામાં ઉતારો મેળવ્યો હોય, અને કેરી [illegible] ઇચ્છા થાય,[2] તો જો કેરી જીવજંતુ વગેરે વાળી હોય, તેમ ચીરીને કકડા કરી, નિર્જીવ કરેલી ન હોય, તે ન લેવી. [illegible] કેરી જીવજંતુ વિનાની અને ચીરીને કટકા કરી, નિર્જીવ કરેલી તે લેવી. તે જ પ્રમાણે કેરીનાં અડધિયાં,[3] પેશી, છાલ, છૂંદા માટે પણ સમજવું. [૨/૨-૪]

તેવું જ, શેરડીના ખેતરમાં કે લસણના ખેતરમાં[4] [illegible] કર્યો હોય ત્યારે પણ સમજવું. [૨/૫-૬]

ભિક્ષુએ ઉપર જણાવેલા દોષો ટાળી, નીચેના [illegible] કોઈ એક નિયમ અનુસાર મુકામ મેળવવો. [૨/૭]

૧. મુસાફરખાનાં વગેરેમાં, તે સ્થળ પોતાને માટે છે કે નહિ તેનો વિચાર કરી, તેના માલિકની આગળ જણાવી [illegible] રજા માગી, મુકામ મેળવવો, એ પહેલી પ્રતિજ્ઞા. [૨-૮]

૨. હું બીજા ભિક્ષુ માટે મુકામ માગીશ, અને [illegible] માગેલા મુકામમાં રહીશ, એ બીજી પ્રતિજ્ઞા. [૨/૯]

૩. હું બીજા ભિક્ષુ માટે મુકામ માગીશ, પણ [illegible] માગેલામાં રહીશ નહિ, એ ત્રીજી પ્રતિજ્ઞા. [૨/૧૦]

---

૧ બીજી અનુચિત વસ્તુની હેરફેર નથી કરી, એ જોઈ શકે તે માટે (?).

૨ [illegible]

૩ [illegible]

૪ [illegible]

૪. હું બીજા માટે મુકામ માગીશ નહિ, પણ બીજાએ [illegible]ગેલામાં રહીશ, એ ચોથી પ્રતિજ્ઞા. [૨/૧૧]

૫. હું એકલા મારે માટે મુકામ માગીશ, બીજા બે ત્રણ કે [illegible]ર પાંચ માટે નહિ માગું, એ પાંચમી પ્રતિજ્ઞા. [૨/૧૨]

૬. જેને મકાને હું મુકામ સ્વીકારીશ, ત્યાંથી જ તૃણ [illegible]થેરનું[1] પાથરણું આપોઆપ મળે તો સ્વીકારીશ, નહિ તો ઉભડક [illegible] પલાંઠી વાળીને બેસીને જ રાત કાઢીશ, એ છઠ્ઠી પ્રતિજ્ઞા. [૨/૧૩]

૭. જેને મકાને ઉતારો કર્યો હશે, તેને ત્યાં પથ્થર કે [illegible]ાકડાની પાટ જેવું કાંઈ તૈયાર મળી આવશે, તો તેના ઉપર સૂઈશ, નહિ તો ઉભડક કે પલાંઠી વાળીને બેસીને જ રાત કાઢીશ, એ સાતમી પ્રતિજ્ઞા. [૨/૧૪]

[આ સાતમાંથી કોઈ એક નિયમ લેનારે બીજાની અવગણના [illegible] ન કરવી વગેરે, પા ૬૧ મુજબ.[2]]

[ભિક્ષુ અથવા ભિક્ષુણીના આચારની એ જ સંપૂર્ણતા [illegible]ે વગેરે, પા. ૧૮ મુજબ.]

૧. જુઓ પા ૧૧૦, ટિ ૧૮ મા

૨. [illegible]

ઊભા રહેવાનું સ્થાન[1]

ભિક્ષુ અથવા ભિક્ષુણીને ઊભા રહેવા માટે સ્થાનની જરૂર પડે ત્યારે તેણે ગામ, નગર કે રાજધાનીમાં જવું. ત્યાં જે સ્થાન ઇંડાં કે જીવજંતુ વગેરેવાળું જણાય, તે સદોષ જાણી, મળ્યા છતાં ન લેવું. (વગેરે બધું આગળ પા. ૬૨-૩[2] મુજબ, સમજવું.) [૧]

ભિક્ષુએ એ બધા દોષ ત્યાગી, નીચેની ચાર પ્રતિમાઓમાંથી કોઈ એક મુજબ, ઊભા રહેવાનું નક્કી કરવું:

૧. અચિત્ત સ્થળમાં ઊભા રહેવું, અચિત્ત વસ્તુનું આલંબન લેવું, હાથ પગ લાંબા-ટૂંકા કરવા, તથા થોડું ફરવાનું રાખવું. એ પહેલી પ્રતિમા. [૨]

૨. બાકીનું બધું ઉપર પ્રમાણે, પણ ફરવાનું ન રાખવું. એ બીજી પ્રતિમા. [૩]

૩. બાકીનું બધું બીજી પ્રતિમા પ્રમાણે, પણ આલંબન કરવાનું ન કરવું એ ત્રીજી પ્રતિમા. [૪]

૪. [illegible] ઉપર ઊભા રહેવું, આલંબન કરવાનું ન કરવું, હાથ પગ લાંબા-ટૂંકા ન કરવા, હરવું ફરવું પણ નહિ; તથા [illegible] કાયાને [illegible] (પરિમિત [illegible]) [illegible] ઊભા રહેવું. એ ચોથી પ્રતિમા. [૫]

[illegible]

[illegible]

[ભિક્ષુ અથવા ભિક્ષુણીના આચારની એ જ સંપૂર્ણતા છે
...રે, પા. ૧૮ મુજબ. [૬]

૯

સ્વાધ્યાય માટેની જગા[1]

ભિક્ષુ અથવા ભિક્ષુણીને સ્વાધ્યાય કરવા માટે કોઈ જગાની [જરૂર] પડે, ત્યારે તેણે ગામ, નગર કે રાજધાનીમાં જવું. અને ઉંડાં [illegible] વગેરે વિનાનું સ્થળ પસંદ કરવું.[2] (વગેરે બધું આગળ પા. ૬૨-૩ મુજબ સમજવું.) [૧]

ત્યાં જો બે, ત્રણ ચાર કે પાંચ જણા સ્વાધ્યાય માટે જાય, [તો] કોઈએ અન્યોન્ય શરીરને આલિંગન ન કરવું, ચુંબન ન કરવું, કે દાંત અને નખથી ક્ષત ન કરવા. [૨]

[ભિક્ષુ અથવા ભિક્ષુણીના આચારની એ જ સંપૂર્ણતા છે વગેરે. પા. ૧૮ મુજબ.]

૧ મૂળ: 'નિસીહિયા'
૨ [illegible]

૧૦

મળમૂત્રની જગા

ભિક્ષુ કે ભિક્ષુણીને મળમૂત્રની હાજત થાય, અને તેની પાસે શરાવલું¹ ન હોય, તો પોતે સ્વધર્મી પાસે માગી લે; અને તેમાં ઝાડોપેશાબ કરી, ઈંડાં કે જીવજંતુ વગેરે વિનાની જગાએ નાખી આવે. [૧]

જે સ્થળ ગૃહસ્થે એક કે અનેક સાધર્મી (જૈન) ભિક્ષુ કે ભિક્ષુણીને ઉદ્દેશીને . . તૈયાર કર્યું હોય કે ખરીદ્યું હોય . . તે સદોષ ગણી તેમાં મળમૂત્રનો ત્યાગ ન કરવો. (વગેરે બે ફકરા 'વસ્ત્ર' ૧/૨ પ્રમાણે સમજવા.) [૨-૪]

જે જગા સાધુ માટે ગૃહસ્થે તૈયાર કરી કે કરાવી હોય, ખાટ રાખી હોય, છાવી હોય, સરખી કરાવી હોય, લીંપાવી હોય, કે ધૂપથી સુવાસિત કરી હોય, તેની જગામાં સાધુએ મળમૂત્રનો ત્યાગ ન કરવો. [૫]

જે જગામાંથી ભિક્ષુ માટે ગૃહસ્થ કે તેના પુત્રો વગેરે [illegible] વગેરે આઘાંપાછાં ખસેડે, તેની જગામાં ભિક્ષુએ મળમૂત્રનો ત્યાગ ન કરવો. [૬]

[illegible] પાટ, માંચા, માળ, અટારી કે [illegible] મળમૂત્રનો ત્યાગ ન કરવો. [૭]

1. [illegible]

ભિક્ષુએ જીવજંતુવાળી, ભીની, ધૂળવાળી, કે કાચી માટીવાળી જમીન ઉપર, તથા સજીવ શિલા, ઢેફાં કે કીડાવાળાં લાકડાં ઉપર, તથા એવા જીવજંતુવાળા સ્થળમાં મળમૂત્ર ન ત્યાગવાં. [૮]

જે જગા ઉપર ગૃહસ્થો વગેરેએ કંદ, મૂળ, બીજ વગેરે [illegible]યાં હોય, પાથરતા હોય, કે પાથરવાના હોય, તેવા સ્થાનમાં ભિક્ષુએ મળમૂત્રનો ત્યાગ ન કરવો. [૯]

જે જગાએ ગૃહસ્થોએ ડાંગર, મગ, અડદ, તલ, કુળથી, જવ, જવાર વગેરે વાવ્યા હોય, વાવતા હોય, કે વાવવાના હોય તે જગાએ ભિક્ષુએ મળમૂત્ર ન ત્યાગવાં. [૧૦]

ભિક્ષુએ કચરાના ઢગલા[1] ઉપર, ઊંચી કે થોડી ફાટેલી જમીન ઉપર,[2] કાદવવાળી જમીન ઉપર,[3] ઠૂંઠાંવાળી જમીન ઉપર[4], [illegible] ડાભ[5] કે શેરડીના ડાંડાવાળી જમીન ઉપર, તથા ખાડા, ગુફા, કોટ વગેરેવાળી ઊંચીનીચી જમીન ઉપર મળમૂત્ર ત્યાગવાં. [૧૧]

જ્યાં મનુષ્યો માટે રાંધવા કરવાનું [illegible] થયું હોય, કે ભેંસ, [illegible], ઘોડા, કબૂતર વગેરે પશુપંખી રાખવામાં આવતાં હોય, તે સ્થળ ઉપર ભિક્ષુએ મળમૂત્ર ન ત્યાગવાં. [૧૨]

[illegible] [૧૩]

[illegible]

ભિક્ષુએ આરામ, ઉદ્યાન, વન, ઉપવન, દેવમંદિર, સભા કે પરબ જેવી જગાઓએ મળમૂત્રનો ત્યાગ ન કરવો. [૧૪]

ભિક્ષુએ કિલ્લાનો બુરજ (કોઠો), કિલ્લા અને નગર વચ્ચેનો માર્ગ, દરવાજો અને ગોપુર વગેરે સ્થળોએ મળમૂત્રનો ત્યાગ ન કરવો. [૧૫]

જ્યાં ત્રણ રસ્તા કે ચાર રસ્તા ભેગા થતા હોય, તેવાં ચૌટા ચોક વગેરે સ્થળમાં ભિક્ષુએ મળમૂત્રનો ત્યાગ ન કરવો. [૧૬]

નિભાડો, ચૂનાની ભઠ્ઠી, શ્મશાન, સ્તૂપ, ચૈત્ય, નદીકિનારાના તીર્થ, નદીકિનારાનો કાદવ,[1] તળાવનાં નાળાં,[2] પાણીની નીક, માટીની નવી ખાણ, નવું ગોચર, ખાણ, કે શાકભાજીનાં સ્થળોમાં તથા બીજક, શણ, ધાતકી, કેતકી, આંબા, અશોક વગેરેનાં વનમાં ભિક્ષુએ મળમૂત્ર ન ત્યાગવાં. [૧૭-૨૧]

ભિક્ષુએ પોતાનું કે બીજાનું પાત્ર લઈ, ખુલ્લા વાડામાં [illegible] એકાંત જગાએ, કોઈ જુએ નહિ તેવા તથા [illegible] [illegible] નિર્જીવ સ્થળમાં જવું; અને ત્યાં મળમૂત્ર કરી, [illegible] ખુલ્લા વાડામાં કે બળેલી જમીન ઉપર, કે એવી નિર્જીવ [illegible], એકાંતમાં કોઈ જુએ નહિ તેવે ઠેકાણે તેમને સાવધાનીથી [illegible] [૨૨]

[illegible] ભિક્ષુના આચારની એ જ સંપૂર્ણતા [illegible]

[illegible]

૧૧

શબ્દ

ભિક્ષુ અથવા ભિક્ષુણીએ ચારે પ્રકારનાં[1] વાદ્યોનો અવાજ સાંભળવાની ઇચ્છાથી ક્યાંય જવું નહિ. [૧-૪]

ભિક્ષુ અથવા ભિક્ષુણીએ વિવિધ સ્થળોએ થનાર[2] વિવિધ પ્રકારના શબ્દો સાંભળવા જવું નહિ. [૫-૧૧]

---

1. મૃદંગ, નાંદિમૃદંગ, ઝલ્લરી વગેરે વિતત — મઢેલાં વાદ્યો (૧); [illegible], વિપંચી, બબ્બીસગ, તુનક, પણવ, તુંબવીણા, ઢંકુણ વગેરે તત — [illegible] તંતુવાદ્યો (૨), તાલ, કંસતાલ, લત્તિકા (કંસિકા-ટીકા), [illegible], સિરિસિરિકા (વંશાદિકંબિકા ટીકા) એ તાલ — (અથવા ઘન) [illegible] (૩); શંખ, વેણુ, વંશ, ખરમુખી, પિરિપિરિકા એ શુષિર — [illegible] વગાડવાનાં પોલાં) વાદ્યો (૪)

2. સૂત્રમાં તો 'કેટ કિલ્લા ખાઈ વગેરે શબ્દો' એટલો જ પાઠ [illegible]

[illegible]

ભિક્ષુ અથવા ભિક્ષુણીએ પાડા, બળદ, ઘોડા, [illegible] કપિંજલ પક્ષીની સાઠમારીઓના અવાજ સાંભળી ત્યાં ન [illegible] તેમ જ, વરકન્યાના લગ્નમંડપોમાં[1] કે હાથીઘોડાનાં ટોળાં હોય [illegible] સ્થાનોમાં પણ ન જવું. તે જ પ્રમાણે કથામંડપોમાં કે [illegible] વગેરેની શરતોમાં,[2] કે જ્યાં ગીત, વાદ્ય, વીણા, તાલી[3], [illegible] વગેરેની રમઝટ મચી રહી હોય, ત્યાં ન જવું. [૧૨-૪]

જ્યાં વઢવાડ[4] ચાલતી હોય, ઓસાઓસી થતી હોય, [illegible] કે વિવિધ રાજ્યોવાળાં રથમાં ઝઘડો ચાલતો હોય, ત્યાં ન જવું. [illegible]

નાની છોકરીને શણગારી, ઘોડા ઉપર બેસાડી, તેની [illegible] વીંટળાઈને લોકો જતા હોય,[5] કે કોઈ પુરુષને દેહાંતદંડ [illegible] વધસ્થાને લઈ જવામાં આવતો હોય, ત્યાં પણ ન જવું. [illegible]

જ્યા અનેક ગાડાં, રથ કે મ્લેચ્છ તથા સરહદ ઉપરના [illegible] હોય, કે મેળાઓ હોય, ત્યાં પણ[6] ન જવું. [૧૭]

જ્યાં અનેક આપુરુષો, વૃદ્ધો, બાળકો તથા જુવાનો [illegible] [illegible] રહેંગી, ગાતાં બજાવતાં તથા નાચતાં હોય, [illegible] [illegible] સામતા હોય તથા ખાનપાન વગેરેથી[7] [illegible] [illegible] મહોત્સવના સ્થાનોએ પણ ન જવું. [૧૮]

[illegible] આ લોકના કે પરલોકના, સાંભળેલા કે [illegible] [illegible] શબ્દોમાં આસક્ત, કે મોહિ[illegible]
[illegible]

[ભિક્ષુ અથવા ભિક્ષુણીના આચારની એ જ સંપૂર્ણતા છે વગેરે, પાન ૧૮ મુજબ.]

૧૨

રૂપ

ભિક્ષુ અથવા ભિક્ષુણીએ વિવિધ રૂપો — જેમાં કે, ગૂંથીને કરેલાં, વીંટીને કરેલાં, પૂરીને કરેલાં, સાંધીને કરેલાં, લાકડાં કોતરીને કરેલાં, લેપીને કરેલાં, ગાંઠીને કરેલાં, તથા મણિ વગેરેથી, દાંતોથી, માળાઓથી કે પાંદડાં કાપીને કરેલાં,[1] — જોવા માટે ક્યાંય ન જવું. [૧]

[અહીંથી આગળ 'શબ્દ' અધ્યયનના બધા ફકરા. 'શબ્દ' ને બદલે 'રૂપ'નો ફેરફાર કરીને બોલવા.]

૧. [illegible]

૧૩

પરક્રિયા

ભિક્ષુએ પોતાને લગતી, ગૃહસ્થોએ કરેલી, નીચેની કર્મબંધજનક ક્રિયાઓ ઇચ્છવી નહિ, તેમ અટકાવવી[૧] પણ નહિ. [૧]

જેમકે, કોઈ ગૃહસ્થ મુનિના પગ લૂછે, ચાંપે કે દાબે; તેમના ઉપર હાથ ફેરવે; તેમને રંગે; તેમને તેલ, ઘી કે ચરબી મસળે; કે તે મધુ પગ ઉપર ચોપડે; વા પગને લોધ્ર, કલ્ક, ચૂર્ણ કે વર્ણ થી ખરડે, વા તેમને ગરમ કે ઠંડા પાણીથી પખાળે કે ધુએ; તેમને કશાનો લેપ કરે કે ધૂપ કરે; પગમાંથી ખીલી કે કાંટો કાઢી નાખે, કે તેમાંથી પરુ, લોહી વગેરે કાઢી તેને ચોખ્ખો કરે:— તો તેને તે ઇચ્છવું પણ નહિ, તેમ અટકાવવું પણ નહિ. [૨-૧૦]

એ જ પ્રમાણે શરીરની બાબતમાં, તેમ જ તેમાં રહેલાં ગંડ, અર્શ, ગૂમડ, ચાંદાં, ભગંદર વગેરેની બાબતમાં પણ સમજવું. [૧૧-૬]

કોઈ ગૃહસ્થ મુનિના શરીરનો પરસેવો, મેલ, કે આંખ કાન અને નખનો કચરો બહાર કાઢે કે કોઈ તેના વાળ, રોમ, ભવાં, બગલ કે ગુહ્યસ્થાન વગેરેના લાંબા કેશ કાપી નાખે, કે નાના કરે: તો તે તેને ઇચ્છવું પણ નહિ, તેમ અટકાવવું પણ નહિ. [૧૫-૭]

કોઈ ગૃહસ્થ મુનિના માથામાંથી લીખ કે જૂ વીણી કાઢે, કે તેમને ખોળામાં કે પલંગમાં સુવાડી, તેના પગ વગેરે દાબી-મસળે,

૧ મૂળમાં [illegible]

કે હાર, અર્ધહાર વગેરે છાતીનાં અને ગળાનાં આભરણો તથા મુકુટ, માળા, કે સોનાનો દોરો વગેરે તેને પહેરાવે; તો તે તેણે ઇચ્છવું પણ નહિ, તેમ અટકાવવું પણ નહિ.[1] [૧૮-૨૦]

એ જ રીતે, મુનિને બગીચામાં કે ઉદ્યાનમાં લઈ જઈને, તેના પગ વગેરે દાબે મસળે, તો પણ સમજવું. [૨૧]

કોઈ ગૃહસ્થ શુદ્ધ કે અશુદ્ધ વચન (એટલે કે, મંત્ર)-થી, અથવા કંદ, મૂળ, છાલ કે લીલોતરી ખોદીકાઢીને માંદા મુનિની ચિકિત્સા કરવા ઇચ્છે, તો તે તેણે ઇચ્છવું પણ નહિ, તેમ અટકાવવું પણ નહિ. [૨૨]

દરેક જણ પોતે કરેલાનું ફળ ભોગવે છે એમ સમજવું. [૨૩]

૧૫

અન્યોન્યક્રિયા

[ઉપરના અધ્યયનમાં જે ક્રિયાઓ મુનિને ગૃહસ્થ કરતો હતો, તે જ ક્રિયાઓ અન્યોન્ય કરે, તો તે બાબતમાં પણ ઉપરના અધ્યયનમાં જણાવ્યા પ્રમાણે જ સમજવું.]

[illegible]

ભાવનાઓ[1]

૧

[ભગવાન મહાવીરે પાંચ મહાવ્રતોની જે ભાવનાઓ કહી છે, તે કહેવા માટે પ્રથમ ભગવાનનું જીવનચરિત્ર કહેવામાં આવે છે.

ભગવાન મહાવીરના જીવનકાળના મુખ્ય પ્રસંગોમાંથી પ્રસંગોએ ઉત્તરાફાલ્ગુની[3] નક્ષત્ર હતું. જેમકે: દેવલોકમાંથી મ[illegible] માતાના ગર્ભમાં આવ્યા ત્યારે; બ્રાહ્મણી માતાના ગર્ભ[illegible] ક્ષત્રિયાણી માતાના ગર્ભમાં ફેરવાયા ત્યારે; જન્મતી વખતે; ઘ[illegible] છોડી અનગાર (ઘર વગરના-સાધુ) થતી વખતે; અને પરિપૂર્ણ કેવળજ્ઞાન[4] થયું ત્યારે. માત્ર ભગવાનનું નિર્વાણ સ્વાતિ ન[illegible] થયું. [૧]

ભગવાન, આ યુગના[5] પહેલા ત્રણ વિભાગ[6] વીતી ગયા [illegible] ચોથામાં માત્ર ૭૫ વર્ષ અને સાડા નવ માસ બાકી રહ્યા ત્[illegible]

૧. [illegible]

૨. [illegible]

૩. [illegible]

૪. [illegible]

૫. [illegible]

૬. [illegible]

ઉનાળાના ચોથા માસે,[1] આઠમા પક્ષે, અષાડ સુદિ છઠે, ઉત્તરાફાલ્ગુની નક્ષત્રમાં, દશમા દેવલોકમાંના[2] પોતાના પુષ્પોત્તર નામના વિમાનમાંથી[3] પોતાનું દેવ તરીકેનું આયુષ્ય[4] પૂરું કરી, જંબુદ્વીપમાં,[5] ભરતક્ષેત્રના દક્ષિણાર્ધમાં, કુંડપુરના[6] બ્રાહ્મણવિભાગમાં, કોડાલગોત્રી ઋષભદત્ત બ્રાહ્મણને ઘેર, જાલંધરાયણ ગોત્રની દેવાનંદા બ્રાહ્મણીની કૂખે, સિંહના બચ્ચાની પેઠે અવતર્યા.[7] [૨]

પછી (શક્રેંદ્રની આજ્ઞાથી તેના પાયદળ સેનાના અધિપતિ હરિનૈગમેષિ) દેવે[8] (તીર્થંકરે ક્ષત્રિયાણીને પેટે જન્મ લેવો એ જ)

---

૧. આ ગણતરી પૂનમે મહિનો પૂરો થતો ગણીને આપેલી છે. [illegible] મૂળમાં ઉનાળા માટે 'ગ્રિષ્ઠ' શબ્દ છે.

૨. જુઓ પ્રકરણને અંતે ટિપ્પણ નં. ૩

૩. તેનાં બીજાં નામ મૂળમાં આ પ્રમાણે છે: મહાવિજય, [illegible]

૪. તેની લંબાઈ મૂળમાં [illegible] જુઓ ટિપ્પણ નં. [illegible]

૫. જુઓ પ્રકરણને અંતે ટિપ્પણ [illegible]

૬. જુઓ પ્રકરણને અંતે ટિપ્પણ [illegible]

૭. [illegible]

૮. [illegible]

આચાર છે[1] એમ માની, વર્ષાઋતુના ત્રીજા માસે, પાંચમા પક્ષે આસો વદ તેરસે, ૮૨ દિવસ વીત્યા બાદ ૮૩મા દિવસે, ઉત્તરાફાલ્ગુની નક્ષત્રે કુંડપુરના દક્ષિણ તરફના બ્રાહ્મણવિભાગમાંથી ભગવાન મહાવીરના ગર્ભને ઉપાડી,[2] કુંડપુરના ઉત્તર તરફના ક્ષત્રિયવિભાગમાં, જ્ઞાતવંશી ક્ષત્રિયોમાંના કાશ્યપગોત્રી સિદ્ધાર્થ ક્ષત્રિયની વસિષ્ઠ ગોત્રવાળી ત્રિશલા ક્ષત્રિયાણીની કૂખમાં, અશુભ પરમાણુઓ કાઢી નાખી, તેમની જગાએ શુભ પરમાણુઓ દાખલ કરીને મૂકી દીધો. અને જે ત્રિશલા ક્ષત્રિયાણીનો ગર્ભ હતો, તે દેવાનંદા બ્રાહ્મણીની કૂખમાં મૂકી દીધો.[3] [૪]

નવ માસ ઉપર સાડા સાત દિવસ વીત્યા બાદ, ત્રિશલા ક્ષત્રિયાણીએ ઉનાળાના પહેલા મહિનામાં, બીજા પખવાડિયામાં, ચૈત્ર સુદ તેરસે ઉત્તરા ફાલ્ગુની નક્ષત્રમાં શ્રમણ ભગવાન મહાવીરને ક્ષેમકુશળપણે

---

૧ [illegible] મહાવીરે પોતાના આગલા કોઈ જન્મમાં [illegible] હતો, તેની શિક્ષારૂપે તેમને બ્રાહ્મણીના પેટમાં રહેવું પડ્યું [illegible]. તીર્થંકરો વગેરે, અંત્યકુળોમાં (શૂદ્રાદિકનાં), અધમકુળોમાં, દરિદ્રકુળોમાં, કૃપણકુળોમાં, ભિક્ષુકકુળોમાં, બ્રાહ્મણકુળોમાં [illegible] નહિ. [illegible] જુઓ ટિપ્પણ નં. ૧.

૨ દેવાનંદા માતાની યોનિને માર્ગે બહાર કાઢી [illegible] [illegible]

૩ [illegible]

[illegible]

...મ આપો. તે રાતે દેવદેવીઓએ[1] અમૃત, ગંધ, ચૂર્ણ, પુષ્પ ...ા રત્નોની મોટી વૃષ્ટિ કરી; તથા ભગવાનને કૌતુકકર્મ (નજર ...લાગે તે માટે મષી-તિલક, રક્ષાબંધનાદિ પ્રયોગ), ભૂતિકર્મ ...શરીરની રક્ષા માટે કરાતું ભસ્મલેપ, સૂત્રબંધનાદિ), અને ...થંકર નદીઓનો અભિષેક વગેરે કર્યાં. [૬-૯]

જ્યારથી ભગવાન ત્રિશલા ક્ષત્રિયાણીની કૂખે આવ્યા, ત્યારથી ...નું કુળ ધન, ધાન્ય, સોનુંરૂપું, રત્ન વગેરેથી[2] ઘણી વૃદ્ધિ પામવા ...ગ્યું. આ વાત તેમનાં માતપિતાના લક્ષમાં આવતાં, તેમણે દશ ...દિવસ પૂરા થયે તથા (નાળ વધેરવા વગેરેની) અશુચિ દૂર થયા ...દ ઘણું ખાનપાન તૈયાર કરાવી, સગાંવહાલાંને નિમંત્રણ આપ્યું; ...અને તેમને તથા બીજા યાચકજનોને[3] ખૂબ જમાડી કરી, નવાં ...કપડાં વગેરે આપી કરી[4], બધાને મહાવીરના ગર્ભમાં આવ્યા ...ત્યારથી થતી કુળની વૃદ્ધિની વાત જણાવી, કુમારનું 'વર્ધમાન' એવું ...નામ પાડ્યું. [૧૦-૧]

મહાવીર માટે પાંચ દાસીઓ રાખવામાં આવી હતી. તે આ પ્રમાણે : દૂધ પાનારી, સ્નાન કરાવનારી, શણગારનારી, રમાડનારી અને ખોળામાં રાખનારી. એ પાંચ ધાત્રીઓ વડે વીંટળાયેલા

૧ ભુવનપતિ, વાનવ્યંતર, જ્યોતિષ્ક અને વિમાનવાસી [illegible]

૨ [illegible]

૩ [illegible]

૪ [illegible]

તથા એક ખોળામાંથી બીજા ખોળામાં જતા એવા ભગવાન, જેમ પર્વતની ગુફામાં (પવનથી સુરક્ષિતપણે) ચંપક વૃક્ષ વૃદ્ધિ પામે તેમ પોતાના રમ્ય મહેલમાં[1] અનુક્રમે મોટા થવા લાગ્યા. [13]

બાલ્યાવસ્થા પૂરી થતાં, સર્વકલાકુશળ એવા મહાવીર ભગવાન, અનુત્સુકપણે પાંચ પ્રકારના ઉત્તમ માનુષિક કામભોગો ભોગવતા વિહરવા લાગ્યા. [14]

ભગવાનનાં આ પ્રમાણે ત્રણ નામ હતાં: માબાપે આપેલું 'વર્ધમાન.' પોતાના વૈરાગ્યાદિ સહજ ગુણોથી મળેલું 'શ્રમણ'; અને મોટા ભયો તથા નગ્નત્વ આદિ મહા દુઃખો[2] સહન કરવાને કારણે દેવોએ આપેલું 'શ્રમણ ભગવાન મહાવીર.'

ભગવાનના પિતાના પણ ત્રણ નામ હતાં: સિદ્ધાર્થ, શ્રેયાંસ, જસંસ (યશસ્વી). ભગવાનની માતાનાં પણ ત્રણ નામ હતાં: ત્રિશલા, વિદેહદિન્ના[3], પ્રિયકારિણી. ભગવાનના કાકાનું નામ સુપાર્શ્વ હતું, મોટાભાઈનું નામ નંદિવર્ધન[4] હતું; અને મોટાં બહેનનું નામ સુદંસણા હતું.[5] ભગવાનની ભાર્યા યશોદા કૌંડિન્ય ગોત્રની હતી. તેનાં

1. [illegible]

2. [illegible]

3. [illegible]

4. [illegible]

5. [illegible]

...ાનને થયેલ પુત્રીનાં બે નામ હતાં : અનવદ્યા અને પ્રિયદર્શના. ... (પિતાના ગોત્ર ઉપરથી) કાશ્યપ ગોત્રી હતી. ભગવાનની ...ત્રી કૌશિક ગોત્રની હતી. તેને પણ બે નામ હતાં : શેષવતી ... યશોમતી. [૧૫]

ભગવાનનાં માતપિતા પાર્શ્વનાથની[1] પરંપરાના શ્રમણોનાં ...ાસી (ઉપાસક) હતાં. તેઓએ ઘણાં વર્ષ શ્રમણોપાસકનો ...માર પાળી, અંતે, છયે પ્રકારના જીવોની રક્ષાને નિમિત્ત, ...ભાન છોડી દેહત્યાગ કર્યો.[2] ત્યાર બાદ તેઓ અચ્યુતકલ્પ ...ના બારમા સ્વર્ગમાં દેવ તરીકે ઉત્પન્ન થયાં. ત્યાંથી ચ્યવીને ...ા મહાવિદેહ ક્ષેત્રમાં[3] છેલ્લા ઉચ્છ્વાસ વખતે સિદ્ધ, બુદ્ધ અને ...ત થઈ, નિર્વાણ પામશે, અને સર્વ દુઃખોનો અંત લાવશે. [૧૬]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

ભગવાન મહાવીરે[1] ત્રીસ વર્ષ ગૃહસ્થાશ્રમમાં વિદેહ[2]રૂપે રહી, માબાપ દેવલોક પામતાં, પોતાની પ્રતિજ્ઞા[3] સમાપ્ત થઈ જતાં, પોતાનું ધનધાન્ય, સોનુંરૂપું, રત્ન વગેરે[4] યાચકોને વહેંચી દઈ હેમંત ઋતુના પહેલા પક્ષમાં, માગસર વદ ૧૦મીના રોજે પ્રવ્રજ્યા લેવાનો નિશ્ચય કર્યો. [૧૭]

દીક્ષા લેતા પહેલાં, આખું એક વર્ષ તેમણે આ પ્રમાણે દાન આપ્યાં કર્યું. સૂર્યોદય થતાં જ દાન આપવાનું શરૂ કરે, તે સવારના નાસ્તાના સમય સુધીમાં એક કરોડ અને આઠ લાખ સોનામહોર આપી દે. એ રીતે આખા વર્ષમાં થઈને તેમણે સ[illegible] અબજ, અઠ્ઠયાસી કરોડ અને એંસી લાખ સોનામહોરો દાન આપી દીધાં. તે બધું ધન (ઇંદ્રની આજ્ઞાથી) વૈશ્રમણ (કુબેરભંડારી)[illegible]

---

૧. મૂળમાં અહીં મહાવીરનાં, જ્ઞાતવંશી, વિદેહ (ધ્યાનયોગ્ય વિ[illegible] બાંધાવાળા), વિદેહદિન્ન (વિદેહદિન્ના-ત્રિશલાના પુત્ર), વિદેહજ[illegible] (વિદેહજ ત્રિશલામાંથી થયું છે શરીર-અર્થાત્ જેનું), (વિદેહસુ[illegible] (વિદેહસુકુમાર: ગૃહસ્થાવાસમાં સુકુમાર-કોમલ) -એટલાં વિશેષણ છે. વિદેહનો અર્થ ધ્યાનને યોગ્ય અમુક વિશિષ્ટ બાંધાવાળા. કેટલીક [illegible] વદ્ધમાન એવો અર્થ કરેલ છે.

૨. [illegible]

૩. (ગર્ભમાં [illegible]) તેમના [illegible] [illegible], [illegible] (તેમના [illegible]).

૪. [illegible]

૫. [illegible]

તેના કુંડળધારી દેવોએ મહાવીરને પૂરું પાડ્યું હતું.[1] [૧-૩]

પંદર કર્મભૂમિમાં જ ઉત્પન્ન થનાર તીર્થંકરને જ્યારે દીક્ષા નો સમય નજીક આવે છે, ત્યારે પાંચમા કલ્પ બ્રહ્મલોકમાં રેખાતાઓનાં વિમાનોમાં રહેતા લોકાંતિક દેવો[2] તેમને આવીને કહે છે : 'હે ભગવન્, સકળ જગતના જીવોને હિતકર એવું તીર્થ તમે પ્રવર્તાવો.' તે પ્રમાણે, ૨૯મા વર્ષમાં, તે દેવોએ આવી ભગવાનને વિનંતિ કરી. [૪-૬][3]

વાર્ષિક દાન પૂરું થતાં, ત્રીસમે વર્ષે ભગવાને દીક્ષા લેવાની તૈયારી કરી. તે વખતે, ચારે પ્રકારનાં દેવદેવી[4] પોતપોતાની સમૃદ્ધિ[5] સાથે પોતપોતાનાં વિમાનોમાં બેસી, કુંડપુરની ઉત્તરે આવેલા ક્ષત્રિયોના વાસની ઈશાની બાજુએ આવી પહોંચ્યાં.[6]

---

૧. [illegible]

૨. [illegible]

૩. [illegible]

૪. [illegible]

૫. [illegible]

૬. [illegible]

પછી હેમંત ઋતુના પ્રથમ મહિને, પ્રથમ પક્ષે, માગશર વદ દશમને સુવ્રત નામે દિવસે, વિજય નામના મુહૂર્તે, ઉત્તરાફાલ્ગુની નક્ષત્રને યોગે, છાયા પૂર્વ તરફની તથા બરાબર પુરુષ જેટલી પૂરી થતાં, ભગવાનને શુદ્ધ[1] જળથી સ્નાન કરાવવામાં આવ્યું,[2] અને ઉત્તર

---

૧. દીક્ષા વખતે તીર્થંકરને ઠંડા પાણીથી સ્નાન કરાવવાનો અર્થ છે પછી જૈન મુનિ સજીવ ગણાતું ઠંડું પાણી વાપરી જ ન શકે.

૨. અહીં મૂળમાં, શક્ર દેવેંદ્રે પોતાના પ્રભાવથી (વૈક્રિય સમુદ્ઘાત કરીને) કેવી રીતે મનોહર દેવચ્છંદક (ઘુમટદાર છતવાળું આસનસ્થાન) તથા સિંહાસન બનાવ્યું, અને મહાવીરને સિંહાસન ઉપર પૂર્વાભિમુખ બેસાડી, શતપાક અને સહસ્રપાક તેલો વડે મર્દન કર્યું, પછી ગંધકાષાયિક (સુગંધી તથા પીળા રંગના) વસ્ત્ર વડે તેમને લૂછીને પવિત્ર પાણીએ નવરાવ્યા, પછી તેમને લાખોની કિંમતના [તેમજ [illegible] (?)] [illegible] ગોશીર્ષચંદનનો લેપ કર્યો, પછી તેમને હંસ સમાન સફેદ (અથવા હંસની આકૃતિઓવાળાં) બે વસ્ત્ર તથા હાર, અર્ધહાર, [illegible] આભરણ), એકાવલી (એકસેરો), પ્રાલંબ (લાંબી માળા), [illegible] (કંદોરો), મુકુટ, રત્નમાળાદિ આભરણો પહેરાવ્યાં, તેમજ ગ્રંથિમ, (ગંઠિમ) વેઢિમ (વેઢિમ), પૂરિમ (પૂરિમ) અને સંઘાતિમ (સંઘાતિમ) માળાઓ વડે કલ્પવૃક્ષની પેઠે શણગાર્યા, તેની વિગતો છે. [૧૯-૨૦].

[illegible]

...દો[1] ઝીણાં બે વસ્ત્રો તથા આભૂષણો પહેરાવવામાં આવ્યાં. ત્યાર ...ર તેમને માટે ચંદ્રપ્રભા નામની મોટી સુશોભિત પાલખી ...વવામાં આવી; તેમાં પાદપીઠ સહિત એક સુંદર રત્નજડિત ...આભૂષણવાન સિંહાસન હતું. જરામરણથી મુક્ત ભગવાન માળા, ...ાર, સુંદર આભૂષણ, તથા કીમતી રેશમી વસ્ત્ર ધારણ કરી, ...મંત શુભ મનોભાવ સાથે તેમાં બેઠા. તે વખતે તેમણે બે દિવસના ...ારે કે છ ટંકના નિર્જળા ઉપવાસ કર્યા હતા, તથા એક જ ...એ ધારણ કર્યું હતું. પછી તેમને વાજતેગાજતે[2] ગામ બહાર ...ાવરથી ક્ષત્રિયોના ઉદ્યાનમાં[3] લઈ જવામાં આવ્યા[4]. ત્યાં જમીનથી ...એ હાથ જેટલી અધ્ધર રાખેલી શિબિકામાંથી તે ધીરેધીરે નીચે

...વાળી, વિવિધ પ્રકારના પંચવર્ણી મણિઓ તથા પતાકાઓ વડે ...ચિત્ર અદ્ભુતવાળી, પ્રાસાદિક, દર્શનીય, સુરૂપ. [૧૧] કલ્પસૂત્રના ...ોકારે જણાવ્યું છે કે, દેવોએ કરેલી એ બધી વસ્તુઓ મનુષ્યોએ કરેલી ...વી વસ્તુઓમાં સમાઈ ગઈ, તેથી જુદું દેખાતું નહિ.

૧. મૂળમાં 'હંસલક્ષણ' છે તેનો 'હંસની ભાત...' એવો અર્થ ... [illegible]

[illegible]

ઊતર્યા, અને પૂર્વ દિશામાં મોં રાખી સિંહાસન ઉપર બેઠા. તે બાદ તેમણે બધા અલંકાર ઉતારી નાખ્યા;[1] તથા પાંચ મૂઠ ભરી, જમણા હાથથી જમણા, અને ડાબા હાથથી ડાબા એમ બધા કેશો ઉખાડી નાખ્યા.[2] પછી સિદ્ધોને નમસ્કાર કરી, 'હવેથી કાંઈ પણ પાપ નહિ કરું,' એવો નિયમ લઈ, ઉત્તમ ચારિત્ર્ય[3] સ્વીકાર કર્યો. તે બધું, બધા દેવમનુષ્યો ચિતરામણમાં ચીતરેલાંની પેઠે સ્તબ્ધ બની, જોઈ રહ્યાં.[4] [૨૨]

ભગવાનને ચારિત્ર્ય[5] લીધા બાદ મનઃપર્યવજ્ઞાન[6] પ્રાપ્ત થયું તેથી તે મનુષ્યલોકની અંદરનાં પંચેન્દ્રિય અને વ્યક્ત મનવાળાં પ્રાણીઓના મનોગત ભાવોને જાણવા લાગ્યા. [૨૩]

૧ તેમને વૈશ્રમણ દેવે લઈને વસ્ત્રમાં લઈ લીધા, એમ મૂળમાં છે.

૨ તેમને શક્ર દેવેન્દ્રે હીરાના (વજ્રમય) થાળમાં લઈ લીધા અને ભગવાનની અનુજ્ઞાથી ક્ષીર સમુદ્રમાં પધરાવ્યા, એમ મૂળમાં છે. કલ્પસૂત્ર સુબોધિકામાં કુવલયદળના (૨૯ શ્રી) ને લેતી પણ [illegible]

૩ મૂળમાં 'સામાયિક ચારિત્રનો' એમ છે. 'સમભાવમાં—અવિ[illegible] [illegible] સ્થિર રહેવા. બધી અશુદ્ધ પ્રવૃત્તિઓનો ત્યાગ [illegible] તે સામાયિક ચારિત્ર

૪ [illegible] દેવ-મનુષ્યોનો ચારિત્રનો [illegible] [illegible] મૂળમાં પણ છે.

૫ [illegible] સામાયિક ચારિત્ર [illegible]

[illegible]

૬ [illegible]

પ્રવ્રજ્યા લીધા બાદ, ભગવાન મહાવીરે મિત્ર, જ્ઞાતિ, સ્વજન ને સંબંધીવર્ગને પાછો વિદાય કર્યો; અને પોતે એવો નિયમ ર્યો કે, હવેથી બાર વર્ષ સુધી હું કાયાની સારસંભાળ કે મમતા ાખ્યા વિના,[1] જે કોઈ વિઘ્નો અને સંકટો[2] આવી પડશે, તે ર્વ સમ્યક્પણે સહન કરીશ, અને તે તે વિઘ્નો નાખનાર પ્રત્યે મભાવ રાખીશ.[3] આવો નિયમ લઈ, મહાવીર ભગવાન, એક હોરું જેટલો દિવસ બાકી રહ્યો, ત્યારે, કુમ્માર ગામ[4] આવી હોંચ્યા. [૨૩૦]

ત્યાર બાદ, ભગવાન શરીરની મમતા કે પરવા છોડી, હેરાષ્ય, પરેટન, માધનસામગ્રી, તપ, સંયમ, બ્રહ્મચર્ય, ક્ષાંતિ, ત્યાગ, મતિ તથા કાં રુષાળા નિર્વાણ–મુક્તિ–માર્ગ વગેરે[5]માં

[illegible]

સર્વોત્તમ પરાક્રમ દાખવતા તથા તે બધાથી પોતાના આત્માને ગુણયુક્ત કરતા, વિચરવા લાગ્યા. [૨૪]

તે વખતે તે ઉપકાર–અપકાર, સુખ–દુઃખ, લોક–પરલોક, જીવન–મૃત્યુ, આદર–અપમાન, વગેરેમાં સમબુદ્ધિ રાખતા; સંસારસમુદ્રને પાર કરવા નિરંતર પ્રયત્ન કરતા; અને કર્મરૂપી શત્રુનો સમુચ્છેદ કરવામાં તત્પર રહેતા.

એ પ્રમાણે વિચરતાં ભગવાનને દેવ, મનુષ્ય કે પશુપક્ષી તરફથી જે જે વિઘ્નો નડ્યાં, તે બધાં તેમણે મનને મેલું થવા દીધા વિના, અવ્યથિત રીતે, તથા અદીનપણે સહન કર્યાં; અને મન વચન કાયાને પૂરેપૂરાં વશમાં રાખ્યાં. [૨૪]

આમ બાર વર્ષ પૂરાં થયાં. ત્યાર બાદ, તેરમા વર્ષે ઉનાળાના બીજા મહિનામાં, ચોથા પખવાડિયામાં, વૈશાખ સુદ ૧૦ના સુવ્રત નામના દિવસે, વિજય નામના મુહૂર્તે, ઉત્તરાફાલ્ગુની નક્ષત્રને યોગે, છાયા પૂર્વ તરફની તથા પુરુષ જેટલી બરાબર થતાં, જૂંભક નામના ગામની બહાર, ઋજુવાલિકા નદીના ઉત્તર કિનારે, શ્યામાક નામના ગૃહસ્થના ખેતરમાં,[૧] વૈયાવૃત્ત નામના ચૈત્યના ઈશાન ખૂણામાં, શાલવૃક્ષની પાસે, ભગવાન ગોદોહિકાને [illegible] અને માથું નીચે, એ પ્રમાણે – ઉકડુ [illegible] ધ્યાનમગ્ન અવસ્થામાં તડકે તાપી રહ્યા હતા. તે વખતે તેમને છઠ્ઠના નિર્જળ ઉપવાસ થયા હતા, અને શુક્લધ્યાનના[૨] તેઓ

[illegible]

[illegible]

રિયતિ થઈ હતી. તે વખતે તેમને નિર્વાણરૂપ, સંપૂર્ણ[1], પ્રતિપૂર્ણ, અવ્યાહત, નિરાવરણ, અનંત અને સર્વોત્તમ એવું કેવળ જ્ઞાનદર્શન[2] ઉત્પન્ન થયું. [૨૫]

હવે ભગવાન અર્હંત, જિન, કેવલી,[3] સર્વજ્ઞ તથા સર્વભાવદર્શી થયા; અને દેવ, મનુષ્ય અને અસુર વગેરે આખા લોકના સર્વજીવોના વિવિધ ભાવો,[4] જાણવા તથા દેખવા લાગ્યા. [૨૬]

ભગવાનને કેવળજ્ઞાન થયું, તે વખતે દેવદેવીઓની આવજાથી અંતરિક્ષમાં ધમાલ મચી રહી. પછી ભગવાને પોતાને તેમજ લોકને જાણીને, પ્રથમ દેવલોકને[5] ધર્મ કહી સંભળાવ્યો અને પછી મનુષ્યોને. મનુષ્યોમાં ભગવાને ગૌતમાદિ[6] શ્રમણ નિર્ગ્રંથોને ભાવનાઓ સાથે પાંચે મહાવ્રત છયે જીવવર્ગોની માહિતી સાથે કહી સંભળાવ્યાં: [૨૭-૨૯]

પહેલું મહાવ્રત: હું સર્વ જીવ-જંતુઓના હિંસાનો પ્રત્યાખ્યાન (ત્યાગ) કરું છું. સ્થૂલ, સૂક્ષ્મ, ત્રસ કે સ્થાવર કોઈ પણ પ્રાણીની મન-વચન અને કાયાથી હું હિંસા નહિ કરું, બીજા પાસે

1. સંપૂર્ણ [illegible]

2. [illegible]

3. [illegible]

4. [illegible]

5. [illegible]

6. [illegible]

નહિ કરાવું, કે કોઈ કરતો હશે તેને અનુમતિ નહિ આપું. હું તે પાપમાંથી નિવૃત્ત થાઉં છું, તેને હું નિંદું છું, ગર્હું છું[1] અને મારી જાતને તેમાંથી છૂટી કરું છું.

તે મહાવ્રતની આ પ્રમાણે પાંચ ભાવનાઓ છે:

૧ લી ભાવના તે નિર્ગ્રંથ કોઈ જંતુને કલેશ ન થાય તે રીતે સાવધાનતાપૂર્વક[2] ચાલે. કારણ કે, બેદરકારીથી ચાલે, તો જીવજંતુની હિંસા થાય.

૨ જી ભાવના તે નિર્ગ્રંથ પોતાનું મન તપાસે;[3] તેને પાપયુક્ત, સદોષ, સક્રિય, કર્મબંધન ઉપજાવનાર, તથા પ્રાણીઓના વધ, છેદ, ભેદ અને કલહ, પ્રદ્વેષ કે પરિતાપયુક્ત ન થવા દે.

૩ જી ભાવના તે નિર્ગ્રંથ પોતાની વાણી તપાસે; તથા તેને (ઉપર પ્રમાણે) પાપયુક્ત કે સદોષ તથા કલહ, પ્રદ્વેષ અને પરિતાપયુક્ત ન થવા દે.

૪ થી ભાવના તે નિર્ગ્રંથ વસ્તુમાત્રને બરાબર જોઈ તપાસી, સાફ કર્યા બાદ લે કે મૂકે. કારણ કે બેદરકારીથી લે કે મૂકે, તો જીવજંતુ [illegible] ઉત્ત્વ હિંસાદિ થાય.

૫ મી ભાવના તે નિર્ગ્રંથ પોતાનાં અન્નપાન પણ જોઈ તપાસીને ઉપયોગમાં લે. કારણ કે, બેદરકારીથી લે, તો જીવજંતુની [illegible] હિંસા થાય.

[illegible] મહાવ્રત સ્વીકારી [illegible] [illegible] સ્થિર કર્યું, કે જિનોની આજ્ઞા [illegible]

[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]

[illegible] છું. ક્રોધથી, લોભથી, ભયથી કે હાસ્યથી, હું મન વાણી [illegible] અસત્ય નહિ આચરું, બીજા પાસે નહિ આચરાવું, કે કોઈ [illegible] તેને અનુમતિ નહિ આપું. (હું તે પાપમાંથી નિવૃત્ત [illegible] છું. વગેરે ઉપર પ્રમાણે.)

તે મહાવ્રતની આ પ્રમાણે પાંચ ભાવનાઓ છે:

૧ લી ભાવના: તે નિર્ગ્રંથ વિચારીને બોલે. કારણ કે વગર [illegible] બોલવા જતાં જૂઠું બોલાઈ જવાય.

૨ જી ભાવના: તે નિર્ગ્રંથ ક્રોધનો ત્યાગ કરે. કારણ કે [illegible] આવી જતાં જૂઠું બોલાઈ જવાય.

૩ જી ભાવના: તે નિર્ગ્રંથ લોભનો ત્યાગ કરે. કારણ કે, [illegible] જૂઠું બોલાઈ જવાય.

૪ થી ભાવના: તે નિર્ગ્રંથ ભયનો ત્યાગ કરે. કારણ કે, [illegible] આવી જતાં જૂઠું બોલાઈ જવાય.

૫ મી ભાવના: તે નિર્ગ્રંથ હાસ્યનો ત્યાગ કરે. કારણ કે, [illegible] જૂઠું બોલાઈ જવાય.

[illegible]

૨ જી ભાવના – તે નિર્ગ્રંથ માગી આણેલ અન્નપાન આચાર્યાદિકને જણાવીને તેમની પરવાનગીથી જ ખાય, નહીં તો તેનાથી ચોરીનો દોષ થઈ જવાનો.

૩ જી ભાવના – તે નિર્ગ્રંથ પ્રમાણ આંકીને[1] જ વસ્તુઓ માગે, નહીં તો તેનાથી ઇત્યાદિ

૪ થી ભાવના – તે નિર્ગ્રંથ વારંવાર તે પ્રમાણ નક્કી કરતો જાય, નહીં તો તેનાથી ચોરીનો દોષ થઈ જવાનો.

૫ મી ભાવના – તે નિર્ગ્રંથ સાધર્મિકોની આજ્ઞામાં[2] પણ વિચારીને તથા મિત પ્રમાણમાં જ વસ્તુઓ માગે.

આટલું કરે, તો તે મહાવ્રત બરાબર આચર્યું કહેવાય.

ચોથું મહાવ્રત – હું સર્વ પ્રકારના મૈથુનનો પ્રત્યાખ્યાન ત્યાગ કરું છું. દેવ, મનુષ્ય અને તિર્યંચ સંબંધી મૈથુન જાતે નહિ સેવું, બીજા પાસે નહિ સેવરાવું, કે કોઈ સેવતો હશે તેને અનુમતિ નહિ આપું. (ઇત્યાદિ ઉપર મુજબ.)

તે મહાવ્રતની આ પ્રમાણે પાંચ ભાવનાઓ છે:

૧ લી ભાવના – તે નિર્ગ્રંથ વારંવાર સ્ત્રી સંબંધી વાતો ન [illegible]

[illegible]

૨ જી ભાવના – તે નિર્ગ્રંથ [illegible]

[illegible]

૩ જી ભાવના – તે નિર્ગ્રંથ [illegible]

[illegible]

૪ થી ભાવના – તે નિર્ગ્રંથ [illegible]

[illegible]

1. [illegible]
2. [illegible]
3. [illegible]

૫ મી ભાવના: તે નિર્ગ્રંથ સ્ત્રી, પશુ કે નપુંસકથી સેવાયેલ આસન કે શયન ન વાપરે.

આટલું કરે, તો તે મહાવ્રત બરાબર આચર્યું કહેવાય.

પાંચમું મહાવ્રત હું સર્વ પ્રકારના પરિગ્રહ[1] [આસક્તિ] ના પ્રત્યાખ્યાન ત્યાગ કરું છું. હું થોડી યા ઘણી, નાની યા મોટી, સચિત્ત કે અચિત્ત એવી કોઈ વસ્તુમાં પરિગ્રહબુદ્ધિ નહિ રાખું. [વગેરે ઉપર મુજબ.]

તે મહાવ્રતની આ પ્રમાણે પાંચ ભાવનાઓ છે

૧ લી ભાવના તે નિર્ગ્રંથ કાનથી મનોહર શબ્દો સાંભળી, તેમાં આસક્તિ, રાગ કે મોહ ન કરે; તેમજ ન અમનોજ્ઞ શબ્દો સાંભળી દ્વેષ ન કરે. કારણ કે, તેમ કરવાથી ચિત્તની શાંતિનો ભંગ થાય, અને કેવળીએ ઉપદેશેલા ધર્મથી ભ્રષ્ટ થવાય.

કાનમાં શબ્દ પડતા અટકાવવા શક્ય નથી;
પરંતુ, તેમાં જે રાગદ્વેષ, તે ભિક્ષુએ ત્યાગવા.

૨ જી ભાવના તે નિર્ગ્રંથ આંખથી મનોહર રૂપો દેખી, તેમાં આસક્તિ વગેરે ન કરે; તેમજ ન અમનોજ્ઞ રૂપો દેખી દ્વેષ ન કરે.

આંખે રૂપ જોતાં અટકાવવા શક્ય નથી,
પરંતુ તેમાં જે રાગદ્વેષ, તે ભિક્ષુએ ત્યાગવા.

૩ જી ભાવના તે નિર્ગ્રંથ નાકથી મનોહર ગંધ સૂંઘી, તેમાં આસક્તિ ન કરે; તેમજ ન અમનોજ્ઞ ગંધ સૂંઘી દ્વેષ ન કરે.

નાકે ગંધ આવતી અટકાવવી શક્ય નથી,
પરંતુ તેમાં જે રાગદ્વેષ તે ભિક્ષુએ ત્યાગવા.

૪ થી ભાવના તે નિર્ગ્રંથ જીભથી મનોજ્ઞ રસ [illegible] આસક્તિ ન કરે; તેમજ ન અમનોજ્ઞ રસ [illegible] દ્વેષ ન કરે.

[1] [illegible]

જીભે સ્વાદ આવતો અટકાવવો શક્ય નથી;
પરંતુ તેમાં જે રાગદ્વેષ, તે ભિક્ષુએ ત્યાગવા.

પછી ભાવના : તે નિર્ગ્રંથ મનગમતા સ્પર્શ અનુભવી, તેમાં આસક્તિ ન કરે, તેમજ ન ગમતા સ્પર્શ અનુભવી દ્વેષ ન કરે.

ચામડીથી સ્પર્શ થતો અટકાવવો શક્ય નથી;
પરંતુ તેમાં જે રાગદ્વેષ, તે ભિક્ષુએ ત્યાગવા.
આટલું કરે તો તે મહાવ્રત બરાબર આચર્યું કહેવાય.

આ પાંચ મહાવ્રતો અને તેમની પચીસ ભાવનાઓથી યુક્ત એવો સંન્યાસી ભિક્ષુ, શાસ્ત્ર, આચાર અને માર્ગ[1] અનુસાર તેમને બરાબર પાળી, જ્ઞાનીઓની આજ્ઞાનો આરાધક એવો સાચો ભિક્ષુ બને છે.

1 [illegible]

ટિપ્પણો

ટિપ્પણ નં. ૧ ૧ જૈનો જ્ઞાનના પાંચ પ્રકાર માને છે: મતિ શ્રુત અ, મનઃપર્યય અને કેવળ. તેમાંનાં પહેલાં બે પરોક્ષ છે, કારણ કે, તે આત્મા પાંચ ઇન્દ્રિયો અને મનની મદદની અપેક્ષા રાખે છે, જ્યારે [illegible] ઇન્દ્રિય-મનની મદદ વિના જ, આત્માની ચેતનાના બળથી [illegible] હોવાથી, પ્રત્યક્ષ છે. **મતિજ્ઞાન** એટલે પાંચ ઇન્દ્રિયો અને મન [illegible] જ્ઞાન. **શ્રુતજ્ઞાન** એટલે શાસ્ત્ર વગેરે સાંભળવાથી થતું જ્ઞાન. મતિ અને શ્રુતજ્ઞાનમાં ફેર એટલો જ છે કે, મતિજ્ઞાન વિદ્યમાન વસ્તુમાં પ્રવર્તે છે, અને શ્રુતજ્ઞાન ત્રૈકાલિક વિષયોમાં પ્રવૃત્ત થાય છે. **અવધિજ્ઞાન** [illegible]

છે કે, જે જ્ઞાન કોઈ એક વસ્તુના સંપૂર્ણ ભાવોને જાણી શકે, તે બધી વસ્તુના સંપૂર્ણ ભાવોને પણ ગ્રહણ કરી શકે અને એ જ જ્ઞાન પૂર્ણ કહેવાય છે. તે જ્ઞાન વખતે બીજાં જ્ઞાનો નથી રહેતાં; કારણ કે, ઉપરની ચાર જ્ઞાનશક્તિઓ આત્મામાં સ્વાભાવિક નથી, પણ કર્મના આવરણ અનુસાર આવેલી છે. જ્યારે, કેવળજ્ઞાન તો કર્મનું આવરણ સર્વથા દૂર થયા બાદ થતું હોવાથી કર્મજન્ય ઔપાધિક શક્તિઓનો અવકાશ જ રહેતો નથી.

ટિપ્પણ નં. ૨: જૈનો કાળચક્રના બે ભાગ પાડે છે: એક નીચે જતો અને એક ઉપર જતો. પહેલો તે અવસર્પિણી અને બીજો તે ઉત્સર્પિણી. તે દરેક ભાગ ૧૦ (૧ કરોડ×૧ કરોડ) સાગર વર્ષોનો બનેલો છે. અને દરેકના છ ભાગ છે; તે આરા કહેવાય છે. અવસર્પિણીના છ આરા આ પ્રમાણે છે: સુષમસુષમા, સુષમા, સુષમદુઃષમા, દુઃષમસુષમા, દુઃષમા, દુઃષમદુઃષમા. તેનાથી ઊલટા ક્રમે ઉત્સર્પિણીના આરા છે. એટલે કે, અવસર્પિણીમાં સુખ વગેરે ઘટતાં જાય છે, અને ઉત્સર્પિણીમાં વધતાં જાય છે.

સાગર વર્ષની એક રીતે ગણતરી આ પ્રમાણે છે: બે હજાર ગાઉનું [illegible] એક યોજન પહોળો અને ૧ યોજન ઊંડો ખાડો હોય, તેને [illegible] ના, તથા જેને જન્મે છ દિવસ થયા છે એવા [illegible] ના વાળના [illegible] ઠાંસીને, તેના વડે [illegible] વર્ષે એક એક વાળ [illegible] એ રીતે [illegible] તે [illegible] કહેવાય [illegible] (૧૦ (૧ કરોડ×૧ કરોડ)) [illegible] એક સાગર થાય.

[illegible]
[illegible] ૪ (૧ કરોડ×૧ કરોડ) સાગર વર્ષ
[illegible] ૩ [illegible]
[illegible] ૨ [illegible]
[illegible] ૧ [illegible]
[illegible] ૨૧૦૦૦ વર્ષ
[illegible] ૨૧૦૦૦ વર્ષ

ટિપ્પણ નં. ૩: [illegible]
[illegible]

...ાગ વગેરે); જ્યોતિષ્ક (સૂર્ય, ચંદ્ર, ગ્રહ, નક્ષત્ર, તારા); અને વૈમાનિક. ...તિષ્ક દેવો એ [illegible] નામ છે કારણકે, બીજા જ્યોતિષ્ક દેવોને પણ ...ન હોય છે. વૈમાનિકોના બે ભેદ છે કલ્પોપપન્ન અને કલ્પાતીત સૌધર્મ, ...શાન, સાનત્કુમાર, માહેંદ્ર, બ્રહ્મલોક, લાન્તક, મહાશુક્ર, સહસ્રાર, આનત, ...પ્રાણત, આરણ અને અચ્યુત એ બાર કલ્પો છે. તેમાં રહેનારા કલ્પોપપન્ન ...વાય છે. તેમની ઉપર ૯ ગ્રૈવેયક અને પાંચ અનુત્તર દેવવિમાનો છે. તેમની ...તે મુખ્યત્વોનું વિવરણ છે સ્થિતિ, પ્રભાવ, સુખ, દ્યુતિ, અંતઃકરણની શુદ્ધિ, ઇંદ્રિયવિષય અને અવધિવિષયમાં ઉપર ઉપરના દેવો અધિક હોય અને ગતિ, શરીર, પરિગ્રહ તથા અભિમાનમાં ઉપર ઉપરના દેવો હીન ...ય છે ગતિ એ બીજે દેશોમાં ગમન. ઉપરઉપરના દેવોમાં ઉત્તરોત્તર મહાનુભાવતા ...ને ઉદાસીનતા અધિક હોવાથી, તેમની દેશાંતર વિષયક ક્રીડા કરવાની રતિ ઓછી થતી જાય છે, એ છે.

ટિપ્પણ નં. [illegible] ... અને [illegible] ... અને [illegible]

[illegible]

[illegible]

ટિપ્પણ નં. ૫ : હૉર્નલના અભિપ્રાય મુજબ, લિચ્છવીઓની રાજધાની વૈશાલીમાં, તે વખતે, વૈશાલી (અત્યારનું મુઝફ્ફર જિલ્લામાં આવેલું બસાર) ઉપરાંત, વાણિજ્યગ્રામ અને કુંડગ્રામ જેવાં બીજાં કેટલાં મોટાં સ્થાનોનો (સંનિવેશ) સમાવેશ થતો હતો. એમ કહી શકાય કે, વૈશાલી, વાણિજ્યગ્રામ અને કુંડગ્રામ અથવા કુંડપુર, એ ત્રણે મળીને એ મોટું શહેર થતું, તે આખાને પ્રસંગાનુસાર તે તે નામથી ઓળખવામાં આવતું. ખરી રીતે દક્ષિણપૂર્વના ભાગને વૈશાલી, ઉત્તરપૂર્વનો ભાગ તે કુંડપુર, અને પશ્ચિમ તરફનો ભાગ તે વાણિજ્યગ્રામ. વૈશાલી અને વાણિજ્યગ્રામ વચ્ચે ગંડકી નદી હતી એમ આવશ્યકસૂત્રમાં જણાવ્યું છે. કુંડગ્રામના નામથી વૈશાલિને મહાવીરના જન્મસ્થળ તરીકે ઓળખાવી, તેમને વૈશાલિક પણ કહેલા [illegible] છે તે કુંડપુર, અથવા [illegible] ભાગ વૈશાલીના ઈશાન ખૂણામાં [illegible] સંનિવેશ [illegible] નિવાસનો [illegible] [illegible] હતા.

[illegible] સિદ્ધાર્થ [illegible] ના (જ્ઞાત) [illegible] વૈશાલિ [illegible] વર્ણન [illegible] કુંડપુર [illegible] તરીકે [illegible] સિદ્ધાર્થ [illegible]

ટિપ્પણ નં. ૬ : [illegible]

ટિપ્પણ નં. ૭: અપાપા નગરીમાં સોમિલ બ્રાહ્મણે યજ્ઞ કર્યો હતો, તેમાં તેણે યજ્ઞકર્મમાં કુશળ ગણાતા ગૌતમ, સુધર્મા વગેરે ૧૧ દ્વિજોને બોલાવ્યા હતા. યજ્ઞ ચાલતો હતો તે વખતે, મહાવીર તે ગામમાં આવ્યા. [illegible]ી, દેવો યજ્ઞમાં ન જતાં તેમનો ઉપદેશ સાંભળવા ગયા. તેથી ગુસ્સે [illegible], ગૌતમ વગેરે મહાવીરને હરાવવા તેમની પાસે ગયા; અને અંતે જ [illegible]ીક્ષા લીધી. વધુ માટે જુઓ 'મહાવીરસ્વામીનો સંયમધર્મ,' પા. ૨[illegible]ા ૨૦૪.

ટિપ્પણ નં. ૮: મહાવિદેહ ક્ષેત્ર: જૈનો એમ માનતા છે કે, [illegible] નિર્વાણ પછી [illegible] ૨૧૦૦૦ વર્ષનો દુઃષમા [illegible], તેમાં મહાવીર પછીના ત્રીજા આચાર્ય જંબુસ્વામી નિર્વાણ પામ્યા [illegible] કેવળજ્ઞાન [illegible] થઈ ગયું છે. [illegible]

[illegible]

[illegible]

વિદેહ ક્ષેત્ર એ કર્મભૂમિ ગણાય છે. બાકીનાં બધાં ક્ષેત્રો અકર્મભૂમિ છે. કર્મભૂમિમાં પણ ભરત અને ઐરવત દરેકના સાડીપચીસ – સાડીપચીસ દેશ, તથા વિદેહના ૩૨ ' વિજય ' એ આર્ય પ્રદેશ કહેવાય છે. બાકીના મ્લેચ્છ

થાળી જેવા જંબુદ્વીપની આસપાસ ચૂડીના આકારનો લવણસમુદ્ર છે. તેમાં ૫૬ અંતરદ્વીપ છે. તે મનુષ્યલોક છે, પણ કર્મભૂમિ નથી. એ લવણસમુદ્રની આસપાસ ગોળ ફરતો ચૂડી આકારનો ધાતકીખંડ દ્વીપ છે. તેમાં સાતે ક્ષેત્રો જંબુદ્વીપના નામના જ છે, પણ તે દરેકની સંખ્યા બબ્બે છે. એટલે તેમાં કુલ ૧૪ ક્ષેત્રો છે. તે ધાતકીખંડની આસપાસ પાછો ગોળ ફરતો ચૂડીના આકારનો કાલોદધિ સમુદ્ર છે. તેમાં અંતરદ્વીપ નથી. તે કાલોદધિની આસપાસ ગોળ ફરતો ચૂડીના આકારનો પુષ્કરવર દ્વીપ છે. તેમાં પણ સાતે ક્ષેત્રો જંબુદ્વીપના નામના જ છે, પણ તે દરેકની સંખ્યા ચાર ચાર છે. એટલે તેમાં કુલ ૨૮ ક્ષેત્ર છે. તે પુષ્કરદ્વીપની બરાબર વચમાં ગોળ ફરતો કાંગરા જેવો માનુષોત્તર પર્વત છે. તેનાથી પુષ્કરદ્વીપની ચૂડી વચમાંથી સરખા ગોળ બે ભાગમાં વહેંચાઈ જાય છે. અર્થાત્ એક તાંબાની ચૂડીની ફરતી બરાબર એક નાની ચૂડી મૂકી દીધી હોય, તેવા તેના બે ભાગ પડી જાય છે. તે દરેક ભાગમાં પેલા સાત ક્ષેત્રો બબ્બેની સંખ્યામાં એટલે ૧૪-૧૪ વહેંચાઈ ગયા છે. હવે જંબુદ્વીપ, ધાતકીખંડ અને માનુષોત્તર પર્વત સુધીનો અર્ધ પુષ્કરદ્વીપ એ મનુષ્યલોક કહેવાય છે. તેની બહાર કોઈ મનુષ્ય જન્મ મરણ પામતો નથી. અર્થાત્ કુલ પાંચ ભરતક્ષેત્ર (૧ જંબુ., બે ધાતકીના, અને બે પુષ્કરના), તેમ સાતે ક્ષેત્ર પાંચ પાંચ ગણીને કુલ ૩૫ ક્ષેત્રો, અને લવણસમુદ્રમાંના ૫૬ અંતરદ્વીપ એ મનુષ્યની વસતીના છે. તેમાંથી પાંચ ભરતક્ષેત્ર, પાંચ ઐરવતક્ષેત્ર અને (દેવકુરુ ઉત્તરકુરુ સિવાયના) પાંચ વિદેહ ક્ષેત્રો એ કર્મભૂમિ છે — બાકીનાં ત્રીસ ક્ષેત્ર અને અંતરદ્વીપ અકર્મભૂમિ છે.

१६

વિમુક્તિ[1]

સર્વોત્તમ એવા જ્ઞાની પુરુષોનો આ ઉપદેશ સાંભળીને માણસે વિચારવું જોઈએ કે, ત્યારે અંતિમમાં પ્રાણી અનિત્ય શરીરને જ પામે છે. એમ વિચારી, ડાહ્યો પુરુષ ઘરનું બંધન તોડી દઈ, રોગયુક્ત પ્રવૃત્તિઓ અને (તેમના કારણરૂપ) આસક્તિઓ[2] નિર્ભયપણે ત્યાગ કરે. [૧]

તે પ્રકારે, ઘરબારની આસક્તિઓ, તથા અનંત જીવોની હિંસાનો ત્યાગ કરી, સર્વોત્તમ એવી ભિક્ષાચર્યાથી વિચરતા વિદ્વાન ભિક્ષુને, મિથ્યાદૃષ્ટિ લોકો, ગામોમાં દાંડીને ગાળોથી વીંધે, તેમ કરતાં [illegible] વીંધે છે; તથા બીજા ઉપદ્રવો કરે છે. તેવે પ્રકારે કઠોર શબ્દો અને ઉપદ્રવોથી પીડાતા છતાં, તે જ્ઞાની, મનને કલુષિત થવા દીધા વિના તે બધું સહન કરે, અને સર્વે [illegible] ધ્યાનમાં અડગ રહેતા પર્વતની પેઠે સ્થિર રહે. [૨-૩]

ભિક્ષુ સુખદુઃખ બધાં સમભાવે રાખી, જ્ઞાની પુરુષોની સોબતમાં રહે, અને અનેક પ્રકારના દુઃખોથી દુઃખી [illegible] [illegible] જીવ [illegible] [illegible] ન [illegible] એ પ્રકારે [illegible] તથા પૃથ્વીની પેઠે બધું સહી લેનારો [illegible] ઉત્તમ [illegible] કહેવાય છે. [૪]

[illegible] [૫]

१ [illegible]
२ [illegible]

સર્વ દિશાઓમાં ક્ષેમકર, મહામોટાં, નિષ્કિંચન[1] કરનારાં, તથા અંધારાને દૂર કરી, તેજની પેઠે ત્રણે બાજુએ[2] પ્રકાશનારાં મહાવ્રતો, સર્વનું રક્ષણ કરનારા અનંત-જિને પ્રગટ કર્યાં છે. [૬]

બધા બંધાયેલાઓમાં તે ભિક્ષુ અબદ્ધ થઈને વિચરે, સ્ત્રીઓમાં આસક્ત ન થાય, અને માન — સત્કારની અપેક્ષા ન રાખે. આ લોક તથા પરલોકની આશા ત્યાગનારો તે પંડિત કામગુણોમાં ફસાય નહિ. [૭]

એ પ્રમાણે કામગુણોથી મુક્ત રહી, વિવેકપૂર્વક આચરણ કરતા, તે ધૃતિમાન તથા સહનશીલ ભિક્ષુનાં પૂર્વે કરેલાં બધાં પાપકર્મ, અગ્નિથી ચાંદીનો મેલ દૂર થઈ જાય, તેમ દૂર થઈ જાય છે; વિવેકજ્ઞાનને અનુસરનારો, આકાંક્ષા વિનાનો અને મૈથુનથી વિરત થયેલો તે બ્રાહ્મણ, જેમ સાપ જૂની કાંચળીને છોડી દે, તેમ દુઃખશય્યાથી મુક્ત થાય છે. [૮-૯]

અપાર પાણીના ઓઘવાળી મહાસમુદ્રની પેઠે, સંસારને જ્ઞાનીઓએ હાથ વડે દુસ્તર કહ્યો છે. તે સમાજનું [illegible] અર્થાત્ [illegible] તથા તેમાંથી શી રીતે [illegible] — તે [illegible] જ્ઞાનીઓ પાસેથી સમજીને, હે પંડિત, તેનો [illegible] કર. જે એમ કરે છે, તે મુનિ જ (કર્મોનો) 'અંતકર' કહેવાય છે. [૧૦-૧]

[illegible]

1. [illegible]
2. [illegible]

[illegible]

સુભાષિતો

[illegible] (૨ : ૧૧૬)

જગતના લોકોની કામનાનો પાર નથી. તેઓ ચાળણીમાં પાણી ભરવાનો પ્રયત્ન કરે છે.

[illegible] (૨ . ૭૨)

[illegible] પૂર્ણ થવા અશક્ય છે અને [illegible] નથી. [illegible] કરે છે, તથા [illegible] કરે છે.

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

સુધી પોતાની ઉંમર હજુ મૃત્યુથી ઘેરાઈ નથી, તથા શ્રોત્રાદિ ઇંદ્રિયોનું બળ તેમ જ પ્રજ્ઞા સ્મૃતિ મેધા વગેરે કાયમ છે, ત્યાં સુધી, અવસર ઓળખી, શાણા પુરુષે પોતાનું કલ્યાણ સાધી લેવું જોઈએ.

विमुत्ता हु ते जणा, जे जणा पारगामिणो । लोभं अलोभेण दुगुंछमाणे लद्धे कामे नाभिगाहइ । (२ : ७४)

જેઓ કામગુણોને ઓળખી ગયા છે, તેઓ ખરેખર મુક્ત છે અકામથી કામને દૂર કરતા તેઓ, પ્રાપ્ત થયેલા કામગુણોમાં પણ ખૂંચતા નથી.

वयं पुढो धम्मं नाभिजाणइ । उदाहु वीरे : अप्पमाओ महामोहे । अलं कुसलस्स पमाएणं संतिमरणं संपेहाए, भेउरधम्मं संपेहाए । (२ : ८४)

કામભોગોમાં મગ્ન થઈ રહેલા માણસ ધર્મને ઓળખી શકતો નથી. વીર ભગવાને કહ્યું છે કે, તે મહા મોહમાં બિલકુલ પ્રમાદ ન કરવો. શાંતિના સ્વરૂપનો અને મરણનો વિચાર કરીને, તથા શરીરને નાશવંત માનીને, કુશળ પુરુષ કેમ પ્રમાદ કરે?

[illegible] (२ : [illegible])

[illegible]

ફરીથી તેવું ન કરવું, તેનું નામ ખરી સમજ છે. અને એ જ કર્મોની ઉપશાંતિ છે. મમતાને આપેલી આ સમજને સમજનારો, અને સત્ય માટે ઉદ્યમવંત થયેલો મનુષ્ય, કોઈ પણ પાપકર્મ કરે નહિ, કે કરાવે નહિ. (કારણ કે, પાપકર્મમાત્રમાં કોઈ ને કોઈ જીવજંતુની હિંસા કે દ્રોહ રહેલાં છે.)

से मेहावी जे अणुग्घायणस्स खेयन्ने, जे य बंधपमोक्खमन्नेसी (२ : १०२)

જે અહિંસામાં કુશળ છે, અને જે બંધથી મુક્તિ મેળવવાની જ તજવીજમાં રહે છે, તે સાચો બુદ્ધિમાન છે.

जे पमत्ते गुणट्ठिए, से हु दण्डे पवुच्चइ; तं परिण्णाय मेहावी, 'इयाणिं णो जमहं पुव्वमकासी पमाएणं' । (१ : ३४-६)

પ્રમાદ અને તેને પરિણામે કામભોગોમાં આસક્તિ, એ જ હિંસા છે. માટે બુદ્ધિમાને, 'પ્રમાદથી જે મેં પહેલાં કર્યું, તે હવેથી નહિ કરું' એવો નિશ્ચય કરવો જોઈએ.

[illegible] । [illegible] 'अहिंसा' [illegible] ॥

[illegible]

[illegible]

[illegible]

મનુષ્યે અન્ય જીવોની બાબતમાં બેદરકાર ન રહેવું. જે અન્ય જીવની બાબતમાં બેદરકાર રહે છે, તે પોતાની બાબતમાં પણ બેદરકાર રહે છે; તથા જે પોતાની બાબતમાં બેદરકાર રહે છે, તે અન્ય જીવની બાબતમાં પણ બેદરકાર રહે છે.

जे गुणे से आवट्टे, जे आवट्टे से गुणे : उड्ढं अह तिरियं पाईणं पासमाणे रूवाइं पासइ, सुणमाणे सद्दाइं सुणइ; उड्ढं अह तिरियं पाईणं मुच्छमाणे रूवेसु मुच्छइ सद्देसु यावि । एस लोए वियाहिए अगुत्ते अणाणाए । पुणो पुणो गुणासाए वंकसमायारे पमत्ते गारमावसे । (१·४०४)

હિંસાના મૂળરૂપ દેખીતા કામગુણો જ સંસારના ફેરા છે. સંસારના ફેરા એ જ કામગુણોનું બીજું નામ જ છે. આંખે અનેક પ્રકારના રૂપો જોતો અને શબ્દો સાંભળતો મનુષ્ય, તે બધામાં આસક્ત થાય છે. તેનું નામ જ સંસાર છે. એવો માણસ મહાપુરુષના ઉપદેશે માર્ગે ચાલી શકતો નથી. પરંતુ ફરીફરીને કામગુણોનો આસ્વાદ લેતો, હિંસાદિ પ્રવૃત્તિઓ કરતો પ્રમાદપૂર્વક ઘરમાં જ મૂર્છિત રહે છે.

जे पज्जवजायसत्थस्स खेयन्ने, से असत्थस्स खेयन्ने, जे असत्थस्स खेयन्ने, से पज्जवजायसत्थस्स खेयन्ने । (३·१०९)

જે મનુષ્ય શબ્દાદિ કામગુણોમાં રહેલી હિંસાને જાણવામાં કુશળ છે તે અહિંસાને સમજવામાં કુશળ છે અને જે અહિંસાને [illegible] કુશળ છે તે શબ્દાદિ કામગુણોમાં રહેલી હિંસાને [illegible] કુશળ છે.

[illegible] ([illegible])

[illegible]

से सुयं च मे अज्झत्थं च मे ।
बंधप्पमोक्खो तुज्झत्थेव ॥ (५:१५०)

से सुपडिबुद्धं सूवणीयं ति नच्चा पुरिसा! परमचक्खू [illegible] एएसु चेव बंभचेरं! ति बेमि ।

મેં સાંભળ્યું છે અને મને અનુભવ છે કે, બંધનથી છૂટવું [illegible] હાથમાં છે. માટે જ્ઞાનીઓ પાસેથી સમજ પ્રાપ્ત કરીને, પરમચક્ષુવાળા પુરુષ! તું પરાક્રમ કર. એનું જ નામ બ્રહ્મચર્ય એમ હું કહું છું.

इमेण चेव जुज्झाहि, किं ते जुज्झेण बज्झओ? जुद्धारिहं [illegible] दुल्लहं । (५:१५३)

[illegible]

[illegible] (५: १६७-८)

[illegible]

[illegible]

इहागमं परिन्नाय अल्लीण-गुत्तो परिव्वए। निट्ठियट्ठी वीरे आगमेण सया परक्कमेज्जासि—त्ति बेमि। (५:१९८)

જગતમાં જ્યાં ત્યાં આરામ છે એમ સમજીને, ત્યાંથી ઇંદ્રિયો હટાવીને, સંયમી પુરુષે જિતેન્દ્રિય થઈને વિચરવું. જે પોતાનાં કાર્યો સાધવા ઇચ્છે છે, તેવા વીર પુરુષે હમેશાં જ્ઞાનીના કથા પ્રમાણે પરાક્રમ કરવું, એમ હું કહું છું.

कायस्स वियाघाए एस संगामसीसे वियाहिए। से हु पारगमे मुणी।

अविहम्ममाणे फलगावयट्ठी कालोवणीए कंखेज्ज कालं जाव सरीरभेओ—त्ति बेमि ॥ (६ १९९)

[illegible] શરીર પડતાં સુધી રણસંગ્રામને મોખરે ઝૂઝનારા વીરપુરુષની ઉપમા અપાય છે. એવો જ મુનિ પારગામી થઈ શકે છે. કોઈ પણ પ્રકારના કષ્ટથી ન ડગતો, અને [illegible] પાટિયાની જેમ સ્થિર રહી [illegible], શરીરના અંત સુધી કાળની વાટ જોયા કરે પણ [illegible] પાછો ન હઠે, એમ કહું છું.

न सद्दा कामभोगेसु [illegible] । [illegible] तय, से भिक्खू [illegible] (द० १६)

[illegible]

[illegible]

[illegible] (२ १०३)

[illegible]

जमिणं अन्नमन्न-वितिगिच्छाए पडिलेहाए न करेइ पावं [illegible] किं तत्थ, मुणी कारणं सिया? समयं तत्थुवेहाए अप्पाणं [illegible]सायए। (३:११५)

એકબીજાની શરમથી કે ભયથી પાપકર્મ ન કરનાર શું મુનિ [illegible] ખરો? મુનિ તો સમતાને બરાબર સમજીને, પોતાના આત્માને [illegible] કરનારો હોય છે.

अणगारे उज्जुकडे, नियागपडिवन्ने, अमायं कुव्वमाणे [illegible]। जाए सद्धाए निक्खन्तो, तमेव अणुपालिया; विजहित्तु [illegible] (१:१८-२०)

[illegible]

[illegible]
[illegible]।
[illegible]
[illegible] ॥ ([illegible])

[illegible]

[illegible]
[illegible]।
[illegible]
[illegible]

ઉત્તમ ધર્મપદને અનુસરનારો, તૃષ્ણારહિત, ધ્યાન અને સમાધિયુક્ત તથા અગ્નિની શિખા જેવા તેજસ્વી એવા તે વિદ્વાન ભિક્ષુનાં તપ, પ્રજ્ઞા, અને યશ વૃદ્ધિ પામે છે.

तहा विमुक्कस्स परिन्नचारिणो,
धिईमओ दुक्खखमस्स भिक्खुणो ।
विसुज्झई जंसि मलं पुरेकडं,
समीरियं रुप्पमलं व जोइणा ॥ (अ० १६)

એ પ્રકાર કામગુણોમાંથી મુક્ત રહી, વિવેકપૂર્વક આચરણ કરતા તે ધૃતિમાન અને સહનશીલ ભિક્ષુનાં, પૂર્વે કરેલાં તમામ પાપકર્મ, અગ્નિથી જેમ ચાંદીનો મેલ દૂર થઈ જાય, તેમ સાફ થઈ જાય છે.

इमंमि लोए परए य दोसुवि,
न विज्जई बंधणं जस्स किंचिवि ।
से हु निरालंबणमप्पइट्ठिए,
कलंकलीभावपहं विमुच्चइ त्ति बेमि ॥ (अ० १६)

આ લોક ને પરલોક બન્નેમાં જેને કશું બંધન નથી, તથા જે બધા પદાર્થોની આશામાંથી રહિત, નિરાલંબ અને અપ્રતિબદ્ધ છે તેવો. તે મહામુનિ ગર્ભમાં આવાગમનમાંથી મુક્ત થાય છે, એમ હું કહું છું.

સૂચિ